

# במדבר - שפתי חכמים

---

[פרשת במדבר](#) • [פרשת נשא](#) • [פרשת בהעלתך](#) • [פרשת שלח לך](#) • [פרשת קרח](#) • [פרשת חקת](#) • [פרשת בלק](#) • [פרשת פינחס](#) • [פרשת מטות](#) • [פרשת מסעי](#)

---

## פרשת במדבר

[פרק-א](#) [פרק-ב](#) [פרק-ג](#) [פרק-ד](#)

## פרשת נשא

[פרק-ה](#) [פרק-ו](#) [פרק-ז](#)

## פרשת בהעלתך

[פרק-ח](#) [פרק-ט](#) [פרק-י](#) [פרק-יא](#) [פרק-יב](#)

## פרשת שלח לך

[פרק-יג](#) [פרק-יד](#) [פרק-טו](#)

## פרשת קרח

[פרק-טז](#) [פרק-יז](#) [פרק-יח](#)

## פרשת חקת

[פרק-יט](#) [פרק-כ](#) [פרק-כא](#)

## פרשת בלק

פרק-כב פרק-כג פרק-כד פרק-כה

## פרשת פינחס

פרק-כו פרק-כז פרק-כח פרק-כט פרק-ל

## פרשת מטות

פרק-לא פרק-לב

## פרשת מסעי

פרק-לג פרק-לד פרק-לה פרק-לו

---

## במדבר

## פרשת

---

## במדבר פרק-א

**{א}** א רצונו לתרץ למה ליה למכתב כל הסימנים הללו ומתרץ מתוך חיבתן כו' כלומר הרי בלאו הכי צריך לפרש למה ליה למכתב שאו את ראש כל עדת וגוי' והרי כבר מנאן בפרשת כי תשא אלא על כרחך צריך לומר מתוך חיבתן וכו': **ב** דכתיב ויפול מן העם כשלשת אלפי איש ומתוך שמנה הנופלים ידע הנותרים והכי פירושו כשנפלו בעגל מנאן המתים לידע הנותרים בחיים וקל להבין: **ג** כתב הרא"ם פירוש ואל תקשה ממה

שמנין זה היה כששרתה במ השכינה למה לא מנאן מיד בניסן כששרתה ומתרץ כי באחד בניסן שרתה שכינה ובאחד באייר מנאן והוי כאלו מנאן בניסן. ולי נראה דרצונו בזה שלא תקשה ליה מנא ליה לפרש שמנאן ג' פעמים דלמא לא מנאן אלא שני פעמים ותדע לך שהרי המנין האמור כאן והמנין האמור בפרשת כי תשא שוין הן לכך פירש רש"י באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאן ואם איתא דמנין זה הוא המנין האמור לעיל אם כן למה כתיב לעיל ויעשו אדנים למשכן מן הכסף שהביאו לכפרה על מנין נפשם והרי כאן כתיב באחד באייר מנאן וכבר הוקם המשכן באחד בניסן אלא ודאי זה היה מנין אחר וקל להבין ואם תאמר ולמה לא מנאן מיד אחר הקמת המשכן כי מיד שהוקם המשכן שרתה השכינה. ויש לומר כמו דאמרינן (בבא בתרא דף ח) לענין נדרים המודר הנאה מיושבי עיר מותר ליהנות מבני אדם שלח דרין שם לי יום לפי שלא חשוב קבוע לכך לא מנאן עד שהוקבע השכינה לי יום :

**[ב] ז** ולא כל משפחה ומשפחה שהרי לא הוזכר מנין משפחה בקרא רק מנין השבטים. [דברי דוד] ואם תאמר למה כתיב למשפחותם יש לומר שעל ידי המשפחות היו יודעים מספר השבטים וכן כתיב ויתילדו על משפחותם ולא היו נקראים על שם השבט אחר כך ועל ידי המשפחה היו יודעים משה ואהרן מאיזה שבט היו : ה פירוש אביו ממשפחת שבט אחד ואמו ממשפחת שבט אחר יקום על משפחת שבט אביו אבל לא תפרש אביו ממשפחה אחת ואמו ממשפחה אחרת כלומר ואפי' משבט אחד כפי המובן מפשט הכתוב דמאי נפקותא אם יהיה האב ממשפחת החנוכי והאם ממשפחת הפלואי ויקראו על שם החנוכי כיון ששתיהם משבט ראובן אין הפרש בין יקום על משפחת האב או האם : ו רצ"ל למה מנאן והלא דבר בא כשמונין אותם על זה פירש על ידי שקלים כו' :

**[ג] ז** ואם תאמר מנא ליה לרש"י דלמא אף פחות מבן עשרים יוצא לצבא וכן אמר הכתוב מבן עשרים שנה ומעלה והוא יוצא לצבא תפקדו אותם אבל אם הוא בן עשרים ואינו יוצא לצבא כגון זקן וחולה או יוצא צבא ואינו בן עשרים לא תפקדו אותם. ויש לומר דאם כן הל"ל מבן עשרים שנה ומעלה היוצא צבא ולמה ליה כל יוצא צבא אלא ודאי אין זה אלא ביאור כפרש"י. וכן מה שכתב בכי תשא למדך כאן שאין פחות מבן עשרים וכו' מהכא נפקא. הרא"ם. ועיין לעיל בפרשת כי תשא :

**[ד] ח** ואם תאמר מנא ליה לרש"י דלמא יהיו עמכם בצרכים אחרים כמובן מן הקרא ולא כשתפקדו אותם ועוד מנא ליה שהיו נשיאים דלמא אנשים אחרים ויש לומר מדכתיב בסוף אלה קרואי העדה נשיאי מטות שמע מינה שהיו נשיאים וגם כתיב ויקח משה ואהרן את האנשים וגו' ואת כל העדה הקהילו וגו' שמע מינה שהיו מונין עם משה :

**[טז] ט** רצונו לתרץ וכי זה היה חשיבותן שהיו קוראין כל העדה לכן פירש הנקראים כו' כלומר לתת עצה ולתקן כל צרכי העדה :

**יז** י רצ"ל הל"ל ויקח משה ואהרן אותם שהרי לעיל מיניה כתיב נשיאי העדה וממילא ידעינן שהם הנזכרים למעלה אלא ודאי הואיל וכתיב האנשים האלה יכול אני לומר שהיו אחרים ולא נשיאים לכן פירש רש"י י"ב נשיאים הללו ואם תאמר אחרים היו לכך פירש רש"י אשר נקבו לו כאן בשמות ומי הם אשר נקבו כאן בשמות הוי אומר אלו הנשיאים והוסיף למלת לו כי בזולתו לא נדע למי נקבו. ואם תאמר מנא ליה לרש"י לפרש כן דלמא אחרים הן ויש לומר דכתב האנשים האלה בה"א דהול"ל אנשים אלה. ואם תאמר למה לא אמר סתם ויקח אותם כמו שהקשה מ"י ונראה דמתחלה אמר ראש לבית אבות ובסוף אמר נשיאי מטות והוה אמינא ראשי אבות לאו נשיאים על כל השבטים רק על משפחה אבל כאן כתיב קרואי העדה נשיאי מטות כאן מיירי בנשיאים ממש ולעולם אחרים הם ולכך אמר קרואי העדה כדי לידע מי הם שנקראים לכל דבר חשיבות לכן אמר האנשים האלה דהם הם הנשיאים וקל להבין נל"ט [קצ"מ] מהרש"ל כתב דק"ל למה כתב אשר נקבו בשמות שהיה די אם כתב את האנשים האלה לכן פירש אשר נקבו לו כאן בשם חשיבות שראוין לאותה גדולה ונשיאות היפך המרגלים שנקראו לשם גנאי על שם סופן כדאיתא במדרש רבה :

**יח** כ הוצרך לפרש כן לפי שמלת ויתילדו הוא מבנין התפעל שעומד בעצמו ואם היה כמשמעו מלשון לידה היה משמע שהולידו את עצמם לכן פירש שהביאו שהם עצמם הביאו את ספריהם וכו' : ל חזקת לשון כבוד כמו שפירש"י בפרשת בהר אל אחוזת אבותיו ישוב פירוש אל חזקת אבותיו והוא לשון כבוד :

**מט** מ כלומר שלא יהא מנינם מבן עשרים אלא מבן חודש ומעלה כיון שהם לגיון המלך חשובים הם הקטנים שיצאו מכלל נפל כמו יוצא צבא בישראל : נ כי לפי טעם ראשון למה כתוב אך דהא כל אכין מיעוטין הן משום הכי פירש דבר אחר והמיעוט הוא מגזירת בן עשרים שימותו במדבר. ואם תאמר היה לו למנקט שלא טעו במרגלים שהרי מה שבמדבר מתו בשביל גזירת מרגלים היה. ויש לומר דגם הלויים טעו במרגלים רק בעגל לא טעו לכך לא נענשו שהרי אפילו ישראל לא נענשו אלא בשביל השני עבירות כמו שמוכיח רש"י בפרשת שלח לך הואיל וכתיב תשא את עונותיכם ולא נאמר תשא עונותיכם אלא ודאי שתי עבירות של עגל ושל מרגלים והא דפרש"י לקמן בפרשת אלה הדברים שלא היו הלויים עמהם בשלוח מרגלים ואפי' בעצה לא היו עמהם כמו שאפרש לקמן בעזרת השם ויש לומר מתחלה לענין השילוח לא היו עמהם אפילו בעצה אבל בחזרתם כשבאו המרגלים והוציאו דבת הארץ וישאו כל העדה את קולם ויבכו וגו' באותה בכייה היו גם שבט לוי שאמרו ולמה ה' מביא וגו' לנפול בחרב נשינו וטפינו יהיו לבז וגו' ובזה יתורץ גם כן מה שמקשין העולם ואף אם היו נמנים מבן עשרים שנה כיון שלא חטאו לא יהיו בכלל הגזירה כי אין הערוד ממית אלא החטא ממית אלא ודאי שחטאו במרגלים משום הכי לא נמנו וקל להבין :

**נ** **ס** ואם תאמר למה פירש כתרִגומו שלא תאמר הפקד לשון מנין מאי מתורץ בזה שהרי אף על לשון מנין מפרש התרגום מני. ויש לומר שכל מקום שמתרגמין מני על לשון מינוי שררה הנו"ן של מני דגושה וכאן נמי הנו"ן דגושה שמע מינה שהוא לשון מינוי שררה אבל כשהנו"ן של מני אינה דגושה הוא לשון מנין. ועוד יש לומר לכך פרש"י כתרִגומו לפי שמלת פקוד הוא גם לשון זכרון כמו וה' פקד את שרה ופעמים שהוא לשון חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש לכך פרש"י כתרִגומו מני לאפוקי אותן ב' פירושים של זכרון או של חסרון. ואין לומר דלמא הוא לשון מנין לכך פרש"י כמו ויפקד פקידים :

**נא** **ע** פירש שמפרקין אברי המשכן ומפרידין אותן ממקום חבורן ומעמידין כל אחד לבדו. לא יורידו ממקום גבוה למקום נמוך כמובן מלשון ירידה: **פ** ק"ל על מה דכתיב בנסוע המשכן וכי המשכן נוסע והלא מסייעין אותו האנשים ועוד קשה והא קודם הנסיעה היו מפרקין ובקרא משמע דבשעת נסיעה היו מפרקין ועל זה פירש כשבאו ליסע דהנסיעה קאי על האנשים וכו' ואמר ונושאים אותו וכו' שלא תאמר ההורדה לבדה חובת הלויים ולא המשא ואף על פי שלא נזכר כאן בקרא משאם סמך על סוף הפרשה וכמו שפירש בפרשת נשא: **צ** והוא פריקה והקמה רצונו לתרץ והרי כבר הזהיר הכתוב כמה פעמים שכל הקרב לעבודת מזבח או הנכנס להיכל יומת לכך פירש לעבודה זו שהיא פריקה והקמה לא לקריבת המזבח: **ק** ואם תאמר מנא ליה לרש"י הכי דהא כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק ויש לומר דרש"י בעצמו מפרש זה בסמוך במה דכתיב ולא יהיה קצף וגו' שזו היא מיתה בידי שמים כמו שמצינו בקרא כי יצא הקצף ושם היתה מיתה בידי שמים ועיין לעיל בפרשת אמור :

**נג** **ר** יש מקשים דהא כל התורה נאמרה כללות ומכלל הן אתה שומע לאו. ויש לומר דרש"י בא לפרש שלא נטעה לומר דהא דכתיב ולא יהיה קצף דקאי אדסמיק ליה וחנו בני ישראל וגו' והלויים יחנו וגו' לכן פירש אם תעשו ואם לא תעשו וכו' קאי אעבודת משכן פריקה וטעינה והקמתו כמו שמצינו גבי קרח מצאתי: **ש** רש"י פירש זה משום פירוש דלעיל שפירש יומת בידי שמים שאל תקשה מנא ליה לכן הביא מעשה קרח :

---

## **במדבר פרק-ב**

**ב** **ת** ופירוש לבית אבותם הם שמות אבותם המפותחים בחושן ולפי שפירש זה דחוק שפירש על לבית אבותם לכן אמר דבר אחר וכו' ולפירוש דבר אחר קשה מלת דגלו באותות לבית אבותם לכך צריך גם לטעם

ראשון: א פירוש ולפי זה צריך לומר דגל לשון קביצה כמו ודגלו עלי אהבה כלומר וכל דגל היה גבי קביצתו. מצאתי: ב ואם תאמר לעיל בפרשת יתרו פירש"י נגד ההר למזרחו כל מקום שאתה מוצא נגד פנים למזרח ומשמע אפילו סמוך. ויש לומר דכאן כתיב סביב לאהל מועד יחנו אם כן אי אפשר שיהיו כולם נגד מזרח לכן פרש"י לשון רחוק. ועוד מצאתי מגזירה שוה למד נאמר כאן מנגד ונאמר להלן ותשב מנגד הרחק מה להלן רחוק אף כאן רחוק מיל הם אלפים אמה שיוכלו לבא בשבת:

**[ג]** ג ואם תאמר מנא ליה לרש"י ומפרש דמערב קרוי אחור אם כן שמע מינה דקדם הוא מזרח. (קצ"מ) פירוש אחר שהה"א בסוף התיבה במקום למ"ד בתחלתה ופירוש קדם פנים יחוייב שיהיה פירוש קדמה לפנים ותיבת מזרחה גם כן הוא למזרח: (גור אריה) ואם תאמר דלמה ליה למכתב בקרא כפל לשון קדמה מזרחה ונראה שהכתוב מגיד לך מפני שיהודה היה מלך ויש לו לתת לו אותו צד שהוא חשוב יותר לכך קרוי מזרח לשון תחלה וקדימה ואי הוה כתוב מזרחה או קדמה לחוד לא הוה ילפינן:

**[ט]** ד דק"ל והיאך היו יודעין שיסעו שיהיו הם ראשונים בנסיעה ואין לומר שברצונם יסעו דהא כתיב על פי ה' יסעו. ועל זה פירש כשרואים וכו' כתב הרא"ם ויש לתמוה למה השמיט רש"י זכרונו לברכה מאמר משה קומה ה' וגו' ולא הזכיר רק סילוק הענן ותקיעת חצוצרות. ונראה לי דרש"י לא בא לפרש אלא היאך היו יודעין שיכינו את עצמן ליסע ומפרש בזה היו יודעין כשרואין וכו' אבל הנסיעה האמתית דהיינו ההליכה לא היה עד שאמר משה קומה ה' והא דכתיב בקרא ראשונה יסעו פירושו ראשונה היו מכינים את עצמם לנסוע ואכתוב עוד מזה בפרשת בהעלותך אם ירצה ה' (נחלת יעקב) ואני אומר דאשתמיטתיה דהא הרב הביא גם הברייתא בפרשת בהעלותך בפסוק על פי ה' יסעו וגם הא דעל פי שלשה היו נוסעים וכו' עיין שם: ה כמאן דאמר כתיבה הלכו ופירש מאסף לכל המחנות דכתיב גבי דן פירוש שכל מי שהיה מאבד דבר מאותם המחנות שכבר נסעו היה מחזיר להן. אבל אינו ר"ל שהיה דגל מחנה דן האחרון מכל הדגלים כמאן דאמר כקורה היו הולכין:

**[יז]** ו ופירוש בתוך המחנות היינו מחנות ישראל שהן ד' מחנות שתיים לפניו ושתיים לאחוריו ולא בתוך המחנות הנזכרות לעיל דהיינו בין מחנה יהודה ומחנה ראובן הואיל וכתיב ונסע אהל מועד אחר שני דגלים של יהודה ושל ראובן:

**[כ]** ז ולעיל לא צריך רש"י לפרש מידי שהרי גבי ועליו כתיב והחונים אם כן ודאי פירושו כתרגומו אבל כאן אין כתיב כלום רק ועליו מטה מנשה אם כן אין אני יודע פירושו לכן פרש"י כתרגומו:

---

## במדבר פרק-ג

**{א}** ח דאל"כ מה ענין זה לכאן ופירוש ביום דבר מיום דבר והבי"ת כבי"ת והנותר בבשר ובלחם לא שבאותו יום עצמו שדבר השם יתברך עם משה בהר סיני למדו אלא שמאותו יום והלאה היה מלמדו ונעשו תולדותיו. ואם תאמר והא לכל ישראל למד משה תורה ולמה לא נקראו תולדותיו. ויש לומר דמה שלמד לכל ישראל תורה היה במצות השם יתברך כמו דכתיב ויאמר ה' אל משה עלה אלי וגו' אשר כתבתי להורותם משמע דעיקר מה שלמד השם יתברך תורה עם משה היה הכל בשביל כלל ישראל לכן אין שייך לומר כל המלמד אבל גבי בני אהרן שלא היה משה מחוייב ללמוד עמהם דהא האב חייב ללמד את בנו תורה משום הכי נקראו הם תולדותיו של משה וכן נראה דדייק לישנא דכל המלמד את בן חבירו תורה וכו' :

**{ד}** ט יש ספרים שגורסין על פני אהרן אביהם בחייו. ואם תאמר למה ליה לרש"י לפרש בחייו. ויש לומר אי לא פירש בחייו הייתי אומר שהוא לאחר מיתתו לפי שאינן ראויים לעבודה בפניו לכן פירש על פני אהרן אביהם בחייו נעשו כהנים גדולים ופירוש אם אירע טומאה באהרן שימש אלעזר, באלעזר שימש איתמר. תנחומא :

**{ו}** י ולא שהם שני ענינים שישרתו וגם ישמרו משמרת כי אין להם שירות אחר כי אם שמירת המקדש כי הוא שירותו של אהרן ובניו :

**{ט}** כ ר"ל דוקא עבודת הקודש אבל לא עבודת חול והוכחתו מדכתיב בפי קרח ואני נתתי לכם מתנה לעבוד את עבודת אהל מועד שמע מינה דוקא עבודת הקודש אבל לא חול : ל ר"ל לפי שמאת בני ישראל משמע שהם היו ברשות בני ישראל וישראל היו נותנים לכהנים וזה אינו ועוד שהרי כתיב ואני הנה לקחתי את הלויים מתוך בני ישראל וגו' משמע שהקדוש ברוך הוא הוא הנותן לא בני ישראל ועל זה פירש כמו מתוך כו' :

**{טו}** מ ואם תאמר והרי לעיל כתיב מבן חדש ומעלה משיצא מכלל נפלים הוא נמנה. ויש לומר שכאן מדבר בודאי שלא היתה נפל וכלו לה חדשים לכך נמנתה משנולדה קודם שלשים יום :

**{כא}** נ ויש נוסחאות שגורסין הראשון לפרש מי היו בניו. רצונו לתרץ למה כתיב ב' פעמים הרי כתיב לעיל מיניה ואלה שמות בני גרשון וגו' ומתרץ הראשון לפרש מי היו בניו והשני כלומר לגרשון משפחת הלבני והשמעי פקודיהם כך וכך ולפי גירסא שלפנינו נמי פירוש הכי שלא בא להשמיענו מי היו משפחותיו דהא כבר ידענו זה אלא האי קרא בא לאשמעין משפחת לבני ושמעי פקודיהם היו כך וכך כאלו אמר לגרשון



משפחת הלבני ומשפחת השמעני שאלה הם משפחות הגרשוני היו הפקודים כך וכך: **ס** דק"ל לפי שהלשון לגרשון משפחת הלבני משמע שגרשון היה ממשפחת הלבני וזה אינו דהא משפחת הלבני היה ממשפחת גרשון לכן פירש כלומר לגרשון היו וכו' מצאתי:

**ע** **{כה}** ולמה נקראין משכן לפי שהם נראין בפנים כשאתה עומד במשכן ועוד דכתיב ואת המשכן תעשה עשר יריעות וגו' והם יריעות התחתונות מכל ד' מכסים לא המשכן בכללו כמו והקמות את המשכן רא"ם: **פ** ולמה נקראין אהל לפי שהם אהל על היריעות התחתונות: **צ** ואם תאמר למה כתיב מכסהו שהוא משמע דעורות אילים ותחשים הכל כיסוי אחד היה ובמקום אחר הי' משמע שהם כל אחד ואחד בפני עצמן. ויש לומר דודאי כל אחד היה מין בפני עצמו אבל היו מחוברים יחד באמצע ולכך נקראין מכסה. ואם תאמר היה לו לכתוב אהלו שהרי גם הם היו אהל על יריעות העזים יש לומר בשלמא יריעות עזים ניחא שנקראין אהל לפי שהם היו על גבו ועל הצדדין לכך נקראו אהל שהיו מגינים עליו מכל צד אבל עורות אילים מאדמים ותחשים לא היו אלא מסך על גבו לכך נקראין מכסה: **ק** שהיא מחיצה מבלדת לא הפרוס למעלה כהוראת ל' מסך:

**ר** **{כו}** כי בני מררי היו נושאים מיתרים של חצר עיין רש"י בפרשת נשא:

**ש** **{כט}** מקשים העולם למה ליה לרש"י לכל פירש זה כאן. ויש למר דק"ל למה לא כתיב משפחת בני הקהתי כמש"כ בתר הכי למשפחת הקהתי ולעיל נמי כתיב אלה הם משפחות הקהתי ומפרש וסמוכים להם דגל ראובן כו' שחטאו והחטיאו את הרבים ואינם ראויים לכתוב הם בשמם דהיינו ה"א בראש התיבה והיו"ד בסוף הביתה: **ת** כי אלו רובן משבט ראובן היו כדלקמן בסדר קרח וכתב (בגור אריה) שרש"י בא לתרץ דבבני גרשון כתיב אחרי המשכן יחנו ימה ובבני מררי על ירך המשכן יחנו צפונה וכאן כתיב יחנו על ירך המשכן תימנה אלא כאן לא סמך יחנו לתימנה לומר שלא בא הכתוב כאן לצוות שיחנו תימנה אלא שהיו כבר תימנה וכאלו כתיב יחנו על ירך המשכן במקום שהם חונים עכשיו שהוא תימנה ומאי נפקא מינה אלא לומר לך שלכך נמשכו וכו':

**א** **{לב}** לפי שהלשון משמע שהוא כאחד משאר הנשיאים ולא יותר משום דנקוד ונשיא הוא"ו במלאפו"ם הוא דבוק דאם לא כן היה נקוד ונשיא בשו"א תחת הוי"ו וקמ"ץ תחת הנו"ן משום הכי צריך לפרש ממונה כו':

**ב** **{לח}** (גור אריה) גם כאן בא לתרץ דהל"ל משה ואהרן ובניו יחנו לפני אהל מועד אלא שלא בא לצוות רק להגיד לך שהחונים לפני אהל מועד הם החשובים האלו לפיכך היו כמותם החונים סמוכים להם:

**ג** **{לט}** פירוש שלא היה מתעסק במנין הלויים אלא משה לבדו ומפני ששניהם היו מתעסקין במנין ישראל דרך המקרא לכתוב כן אף שלא היה



במנין הלויים מכל מקום הזכירו הכתוב במנין הלויים ויש מפרשים שלא היה במנין הלויים שלא היה הוא מן הנמנין וכן משמע במסכת בכורות דף ד'. אבל קשה והא קרא במונין כתיב אשר פקד משה ואהרן ולא בנמנין. הרא"ם. ולי נראה דהכי פירושו מדנקוד על ואהרן משמע שלא היה במונין ולא הוי נמי בנמנין דאם לא כן למה ליה להזכיר אהרן ולנקוד עליו אלא שלא לומר במונין לא היה אבל בנמנין היה משום הכי הזכירו ונקד עליו למדרש שהיה חסר מכל וכל אף מן הנמנין. דומה קצת פירוש זה למה שפירשתי במלת את צאן נקוד על את וכו' אף שדחוק קצת יש ליישבו כדי שלא תקשה מרש"י דפירוש החומש על פרש"י דמסכת בכורות שפירש שם בהדיא שאהרן לא היה בין הנמנין וכן יש ליישב לישנא במדבר רבה כל פקודי הלויים אשר פקד משה ואהרן נקוד עליו שלא היה אהרן מן המנין דמשמע לישנא שלא היה גם מן הנמנין: ד פירוש שלא יצטרכו ליתן חמשת שקלים לפדיון גלגלותם:

**[מה]** ה יש מפרשים דקשה לרש"י דאי אבהמה טהורה קאי אין שייך פדיון דלא פקע קדושת בכור דהא הכהנים עצמן חייבים בקדושת בכור ויש לומר עוד דהוכחתו מדכתיב בפרשת בא כל בכור אדם תפדה וכל פטר חמור תפדה בשה וכאן שכתב בכור אדם ובכור בהמה תפדה מיירי נמי דוקא פטרי חמורים. הרא"ם תימה והלא רש"י בעצמו פירש בפרק קמא דבכורות דף ד' גבי הא דפריך רבא לאביי אם איתא דדרשת קל וחומר מבהמה לפטור לויים מבכור בהמה טהורה דהא בהמה טהורה דידהו הפקיעו בהמת ישראל הטהורה וצריך עיון ויש לומר דהא פרכא דפריך רבא לאביי אינה אלא לפי סברתו אבל אביי פליג עליה בהא וסבירא ליה דלא פדו בהמות הלויים את בכורי בהמה טהורה של ישראל וכו' עיין (במ"י): ו הרא"ם תמה איך הביא הראיה הזאת שהתלמוד כבר בטל אותה ואמר ודלמא הוּוּ נפישין בהמתן והוּוּ קיימין לבהדי בכורי ישראל והביא ראייה אחרת אמר קרא ואת בהמת הלויים תחת בהמתם בהמה אחת תחת בהמות רבות דאי סלקא דעתך דהאי ואת בהמת הלויים בבהמות רבות מיירי לכתוב קרא או בהמת בהמת או בהמתם שמע מינה חד פוטר טובא. ותירץ הוא משום הכי הניח ראייה אחרונה מפני שהוא רחוק מן הפשט משום הכי הביא ראייה ראשונה:

**[מו]** ז כדי שלא תטעה לומר דהאי ואת פדויי השלשה והשבעים וגו' פירוש כמו העודפים על פדויי הלויים דבסמוך דפירוש אותן שפדו הלויים בגופן כדפרש"י שם ומהם תקח חמשת שקלים גם כן לכך פירש דהאי ואת פדויי השלשה וגו' פירוש ואת הבכורות הצריכים לפדות כו' כי עדיין לא היו פדויין אלא הם צריכין לפדות ומהם תקח חמשת שקלים לגלגלת:

**[נ]** ח פי חתיכות איגרות וכן ובספר יוחקו מתרגמינן בפתקא יתרשמון:

## במדבר פרק-ד

**ב** ט כוונתו לפרש טעם המנין שכל המנינים נמנים מבן חודש ומבן כ' ובני י"ג אבל זה המספר אינו דומה לשום אחד מהמספרים לכך פירש מנה מהם הראויין וכו' רא"ם :

**ה** י פירוש אל יקשה בעיניך לומר היאך היו יודעים השעה שיסעו עד שיתחילו לפרק שאין כבוד לארון הקודש לכסותו אחר נסיעת דגל מחנה יהודה כי היה נראה שנסיעת דגל יהודה הכריח לפרק המשכן ולכסות הארון :

**ט** כ פירוש לא הפתילה הדולקת כמו נר אלהים וגומר לכן פירש פה שהוא מורה על הכלי כי מלת נר מורה גם על הכלי :

**י** ל פירוש שק גדול ששמים בו סחורות מדכתיב אל מכסה משמע דבר שיש לו תוך :

**יב** מ דק"ל דלא הל"ל אלא אשר ישרתו במ בקדש למה לי. ומתרץ משום הכי כתיב בקדש לומר שלא היו משרתים על המזבח באותן כלים כי אם במשכן כי אין צריך כלים למזבח הפנימי שלא היו מקטירין עליו אלא קטורת הסמים. (גור אריה) לא שיהיה פירושו שישרתו במ בקדושה דאם כן ה"ל לנקוד הבי"ת בשו"א אבל עכשיו שהיא נקודה בפת"ח משמע קודש הידוע והוא המשכן שהוא ידוע ביותר :

**יג** נ לא ששימו בו הדשן : ס דוקא בשעת המסעות נראית הגחלת כארי אבל בשעת חנייתן לא היתה נראית מפני אש של המערכה שהיתה מונחת עליו ובנסעם הסירו כל האש ונראית הגחלת : ע בשלהי פרק המוצא תפילין פרש"י פסכתר סיר של נחושת סירות מתרגמינן פסכתרות :

**טו** פ לא שאם לא יגעו ימותו כדמשמע פשוטו של קרא אלא מלת ימותו אינו דבוק עם ולא יגעו רק שהוא דבוק עם מלת יגעו לבד הבא מדיוקא ולא יגעו הא אם יגעו ועליה קאי ימותו :

**טז** צ ואם תאמר והרי תחלה פירש לשאת אותם. ויש לומר דכך פירושו לשאת אותם שמן וקטרת ושמן המשחה אבל מנחת התמיד עליו מוטל כו' אף על גב דמשמע של לשאת אכולהו קאי אף על המנחה מכל מקום אי אפשר לומר כן לפי שהמנחה זה קמח ומקריבין עם הקרבן שמפרישין אותו עשרון לכבש ואינה קרויה מנחה אלא בזמן שמפרישין אותו לקרבן והוא בעת החנייה שאז היו מקריבין ולא בעת הנסיעה. וכן שכן שאין לומר שמייירי שהפרישו אותה או נתקדשה בכלי דאם כן היתה נפסלת ביוצא גם למה יפרשו אותה מקודם וחביבה מצוה בשעתה ואם כן אי

אפשר לומר שנשא אותה בעת הנסיעה. לכן פירש שעליו מוטל לצוות כו' ובזה נדחה קושיית הרמב"ן מדברי רש"י זכרונו לברכה: **ק** פירוש לא שישאם הוא בעצמו כמו שמן המאור והשאר כי כבר כתיב למעלה ואחרי כן יבואו בני קהת לשאת והוסיף לומר על משא בני קהת מפני שלא תטעה לומר שגם משא בני גרשון ומררי נמי היה על פי אלעזר מדכתיב פקודת כל המשכן וזה אינו דמשא בני גרשון ומררי על פי איתמר היה. לכן פירש על משא בני קהת היה ממונה אלעזר:

**יח** **ר** הודיענו בזה שמלת תכריתו הוא מבנין הפעיל:

**כ** **ש** וכן תרגם אונקלוס כד מכסן ית מני קודשא: חסלת פרשת במדבר

---

## פרשת נשא

**כב** **א** הא דנקט רש"י כמו שצויתוך על בני קהת ולא כמו שנשאת לבני קהת משום דעדיין לא נשא את ראש של בני קהת אלא הקדוש ברוך הוא צוה למשה שישא את ראשם לעיל בפרשת במדבר והמעשה כתיב בפרשה זו לכך נקט כמו שצויתוך על בני קהת ר"ל כך מצוה אני אותך גם על בני גרשון ויהיה מלת גם דבוקה עם לבית אבותם למשפחותם וגו'. ועוד יש לומר דק"ל הול"ל גם אותם כי מלת הם נופל על דבר אחר כגון הם ילכו הם ישרתו אבל על נשא אינו נופל לשון הם אלא אותם לכך פירש כמו שצויתוך וכוי ואתם אינו נופל על שתי מלות אלו על פועל ועל פעל. מצאתי: **ב** הא דלא נקט כך כמו שצויתוך על בני קהת לישא את ראשם משום דק"ל למה לא כתב נשא גם את ראש וגו' ואז לא היה צריך למכתב הם ומתרץ דאי הוה כתיב נשא גם וגו' היה משמע דגם תקבל מנינם מבן כ"ה שנה ומעלה אי נמי מבן חודש ומעלה לכך כתב גם בסוף לומר לך דגם לא קאי אנשא דלעיל אלא קאי אמבן ל' שנה וגו' דלמטה וזהו שנקט שהגיעו לכלל עבודה דהיינו מבן ל' שנה עד בן נ'. מצאתי:

**כה** **ג** הרא"ם פירש מדכתיב אחריו ואת אהל מועד שהם י"א יריעות עזים הקרוים אהל כדכתיב ועשית יריעות עזים לאהל: **ד** כל זה פירש"י בפרשת ויקהל: **ה** וכאלו אמר ומכסהו וחסרה וא"ו וכמוהו רבים דאם לא כן למה זכר מכסה התחש לבדו ולא מכסה העורות אילים: **ו** כבר מפורש בפרשת במדבר. ומה שפירש המזרחי אינו הבדל כי אין וילון אחר על פתח אהל מועד חוץ מן המזרחי רק הוא תוספת ביאור (ובגור אריה) פירש שם לאפוקי חצי יריעה הכפולה לפני פתח אהל מועד למזרח כדלעיל פרשת תרומה שהיא מחוברת עם שאר היריעות ואין לה שם בפני עצמה:

**ז** **כז** דק"ל דקלעים היו כמו דפנות סביב החצר ואינו נופל בו לשון על המשכן דעל משמע שהיה למעלה על המשכן. ומתרץ דהכי פירושו הסוככים ומגינים על המשכן כלומר דצריך להגיה תיבה אחת אשר סוככים על המשכן כי מדרך הלשון לומר שהוא מגין עליו ומגינים עליו סביב. ויש מקשים למה לא פירש רש"י לעיל בפרשת במדבר דכתיב וקלעי החצר ואת מסך פתח החצר אשר על המשכן ועל המזבח סביב וגוי ולא פירש שם כלום ולפי מה שפירש הרא"ם ריש פרשת בהעלותך גבי להעלות נר תמיד שבפרשת אמור שלא פירש רש"י שם כלום כתב וזה לשונו כי המפרש פעם יפרש כל הבחינות הנופלות על הלשון ופעם יפרש קצת מהן ופעם יסמוך על מה שפירש במקום אחר ולא פרש שם כלום עד כאן לשונו ולי נראה דרש"י הוכרח לפרש פה אף שפירושו הוא פשוט משום דהכא כתיב ואת מסך פתח שער החצר וכו' וקשה כפל הלשון למה לי דהיינו פתח והיינו שער. ועוד יש להקשות על הפסיק דבין מלת פתח ובין מלת שער ומפני זה יבא הטועה לטעות ולפרש הקרא כאלו אמר ואת מסך פתח ואת מסך שער החצר ויפרש הקרא מסך הפתח החצר הוא שער המזרחי של חצר ומסך שער הוא מסך פתח אהל מועד שגם הוא נקרא שער החצר מפני שהוא פתוח אל חצר המשכן וזהו שאמר אשר על המשכן כלומר שער החצר אשר הוא סמוך אל המשכן ואל המזבח ועל דכתיב הכא פירוש לשון סמוך הוא והא דכתיב לפני זה ואת מסך פתח אהל מועד פירוש הוא פרוכת המסך שלפני בית קדשי הקדשים ונקרא פתח אהל מועד מפני שהוא עומד בתוך אהל מועד והיה עולה על הדעת לומר שגם הפרכת שלפני בית קדשי הקדשים היה במשא בני גרשון וזה אינו אמת כי פרכת המסך היה במשא בני קהת כדכתיב לעיל בפרשת במדבר ובא אהרן וגוי' והורידו את פרכת המסך וכסו בה את ארון העדות משום הכי פירש"י הכא אשר על המשכן כלומר הקלעים וכו' הסוככים ומגינים על המשכן כו': ח דק"ל כיון דקלעים היו מסבבים על המשכן פשיטא שהיה סביב המזבח שהיה במשכן ועוד שהרי הקרשים היו מגינים על מזבח הזהב ומתרץ דלאו מזבח הזהב הוא שהיה במשכן אלא מזבח הנחשת שהיה חוץ למשכן: ט פירוש ולא לכלים הסמוך לו כי אין לכל כלי עבודתם כלים אחרים. גם לא תפול עליהם לא מסירה ולא עשייה אבל המסירה נופלת על בני גרשון ועוד דאי קאי על הכלים אז היה לו לכתוב אשר יעשה להם לעובדן לכך הביא התרגום דפירש העשייה לשון מסירה וכינוי להם קאי על בני גרשון הנזכרים לעיל שכל האמורים בזאת הפרשה נמסרים בידם:

**י** **כז** דק"ל דהפסוקים סתרו זה לזה דהפסוק אומר על פי אהרן ובניו ואחר כך כתיב ביד איתמר בן אהרן הכהן ומתרץ דפסוק שני פירוש הוא על הפסוק דלעיל איזה מן הבנים ממונה עליהם כו' ומפרש איתמר בן אהרן. ואם תאמר כיון דאין ממונה אלא איתמר למה כתיב לעיל ובניו לשון רבים. אין זה קושיא דבכמה מקומו מצינו לשון רבים על בן אחד כמו ובני דן חושים. ובני פלוא אליאב:

**לב** כ מפרש בזה היכן מצינו שהיה לתרווייהו יתדות ומיתרים. ואם תאמר והא לעיל בפרשת במדבר פירש"י את מיתריו של משכן והאהל ולא של חצר והכא פירש"י דמיתרי החצר היו גם כן לבני גרשון. ויש לומר דהא דפירש רש"י לעיל ולא של חצר ר"ל דמיתרים של המשכן היו כולם במשא בני גרשון אבל של חצר לא היו כולם במשא בני גרשון אלא קצתם במשא בני גרשון וקצתם במשא בני מררי כמו שפירש כאן וקל להבין: ל פירש הרא"ם והיו היתדות מחוברים לעמודים שהיה עושה כעין קונדסין שקורין פלו"ש שהן יתדות ארכן ו' ורחבן ג' טפחים ובאמצען טבעת נחושת וכורך שפת הקלעים סביביו במיתרים כנגד כל עמוד ותולה הקונדס דרך טבעתו באונקלי שבעמוד העשוי כמין וא"ו ראש א' זקוף למעלה וראש אחד תקוע בעמוד: מ בפרשת תרומה בפירש"י מבואר היטב:

**מז** נ כלומר בזמן שהכהנים היו מקריבים ועוסקים בעבודה הלויים היו משוררים ומנגנים במצלתים וכינורות שלהם ועושין עבודה לעבודת כהנים: ס (מהר"ה) כלומר אף על פי שעבודת עבודה פירוש עבודה לעבודה מכל מקום עבודת משא אין פירוש עבודה למשא אלא כמשמעו עבודה שהיא משא:

**מט** ע דעת רש"י זכרונו לברכה דהאי ופקודיו קאי על משה דכתיב לעיל פקד אותם ביד משה ואשר צוה כמו כאשר צוה והכי קאמר ופקודים של משה כאשר צוה ה' את משה דהיינו מבן ל' עד בן נ'. וזהו שנקט רש"י ואותן הפקודים היו במצוה מבן ל' עד בן נ'. ואין לתמוה כיון דקאי על משה דלעיל למה כתיב ב' פעמים משה דהיה לו לכתוב אליו במקום משה. יש לומר דהרבה פסוקים מדברים כן כמו ואל משה אמר עלה אל ה' היה לו לומר עלה אלי וכן וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' היה לו לומר מאתו וכן ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך היה לו לומר נשיי וקל להבין. ואם תאמר מאי צריך רש"י לפרש כן והלא כמה פעמים כתיב מבן ל' וגו'. ויש לומר לפי שכתוב ויהיו פקודיהם שמונת אלפים וחמש מאות ושמונים ואחר כך נאמר על פי ה' פקד אותם ושמא אתה רוצה לפרש על מנין אחר האמור בפרשת בהעלותך שהוא מבן כ"ה שנים לכך פירש"י ואותן הפקודים כו' והוכחתו מדכתיב אשר צוה ה' את משה משמע שכבר נצטווה עליו ואלו הצוואה מבן חמש ועשרים לא נאמר אלא לאחר מכאן. ויש מפרשים ופקודיו פי' ממוניו ופירש"י אותם הפקודים וכו' כלומר ואתם הממונים אלעזר ואיתמר הממונים עליהם צריכין אף הם להיות מבן ל' ועד בן נ'. מצאתי בשם גדול אחד:

---

## במדבר פרק-ה

**[ב] פ** דק"ל למה לא צוה להם פרשה זו מיד כשהוקם המשכן דהא ביום שהוקם המשכן מסתמא היו עושין המחנות ואם כן מיד היה לו לצוות שישלחו כל טמא מן המחנה ומתרץ דבאמת נאמרה ביום שהוקם המשכן. ותו קשה ליה והיכן מצינו שנאמרה להם עוד איזה פרשה ביום שהוקם המשכן ומתרץ ושמונה פרשיות כו': **צ** מדכתיב גי' פעמים מחנה בפרשה זו: **ק** דכתיב גבי מצורע בדד ישב משמע שתהא ישיבתו במקום שאין שאר טמאים הולכים שם דהיינו חוץ לגי' מחנות ומדכתיב ולא יטמאו את מחניהם ולא כתיב את מחנם משמע מחנה א' לזב ומחנה אחד לטמא מת ומדטמא מת מותר במחנה לוי כדלעיל שמע מינה דזב הוא במחנה ישראל: **ר** ואם תאמר מנא ליה לרש"י ויש לומר הא דטמא מת מותר אף בשל לוי יליף ממשא רבינו עליו השלום שהיה לוי וכתוב ויקח משה את עצמות יוסף עמו והיה נכנס במחנה לוי: **ש** כלומר דעת התרגום שנטמא בעצם של מת. והרא"ם פירש דהוכחתו היא שאם הוא לשון טומאה אם כן היה מחוייב שהנוגע בטמא מת יהיה אב הטומאה מדצוה לשלח הנוגע בטמא מת מחוץ למחנה כזב ומצורע שהם אב הטומאה ואין הדבר כן שהרי הנוגע בטמא מת אינו אלא ולד הטומאה הלכך על כרחך צריך לומר לטמי נפשא וכו' אינו אלא מלשון עצמות ועצם הוא אבי אבות הטומאה והנוגע בו אב הטומאה. ואם תאמר מנא ליה דלמא פירוש של פסוק שנטמא בבשר מת ולא בעצם ויש לומר דאם כן היה לו לכתוב טמא בנפש מאי טמא לנפש משמע שנטמא במה שמחובר לנפש ואיזה זה העצם הרא"ם. ועוד יש לומר מדמתרגם דמסאב לטמי נפשא לא היה לו לתרגם כי אם דמסאב לנפשא אלא לטמי עצמות משמע נראה לי:

**[ז] ת** דממון המשתלם בראש הוא ומפרש ואיזה נקרא קרן אותו שנשבע עליו ר"ל אותו ממון שנשבע עליו לאפוקי חומש: **א** דק"ל למה לא כתיב לאשר גזל לו אלא לאשר אשם לו משמע למי שהקרן שלו כגון שאיש אחד הלוח לנגזל וזה בא וגזל מידו חייב ליתן למלוה שהלוה לנגזל וזהו שנקט רש"י למי שנתחייב לו ר"ל למי שנתחייב הנגזל לו:

**[ח] ב** דקשה לרש"י כיון שגזלן כופר לו וזה שהשביעו הוא כבר מת אם כן היאך בא שזה רוצה לשלם ומתרץ כשנמלך כו': **ג** ואם תאמר בפרשת בהר כתיב ואיש כי לא יהיה לו גואל ופירש"י וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל ומתרץ אלא גואל שיוכל לגאול ממכרו ר"ל דודאי יש לו גואל אלא שאין לו גואל עשיר שיוכל לגאול ממכרו ולמה לא מתרץ דמיירי בגר שאין לו יורשים כמו שמתרץ הכא. ויש לומר דהתם אי אפשר לומר בגר דהא כתיב ומכר מאחוזתו דהיינו מירושת אביו ולגר אין לו ירושה מאביו וגם הכא אי אפשר לתרץ כהתם דכל אדם רוצה לקבל האשם דהיינו קרן וחומש בין עני ובין עשיר: **ד** והא דלא נכתב לעיל גבי ואם אין לאיש גואל להשיב האשם ולא נכתב המושב מפני שסמך אדלעיל מיניה דכתיב והשיב את אשמו בראשו וחמישתו וגו': **ה** דאם לא כן אם



הוא לה' אינו לכהן וכן ההיפך ואין לומר שניהם לה' האימורים והבשר לכהנים, לה' ולכהן מיבעי ליה: ו ואם תאמר דלמא לאיזה כהן שירצה אף על פי שאינו באותו משמר ויש לומר מדכתיב אחריו מלבד איל הכפורים וגו' ר"ל דזה יתן לכהן מלבד אותו איל הכפורים ואיל הכפורים נותן דוקא לכהן שבאותו משמר כדכתיב בפרשת שופטים חלק כחלק יאכלו וגו' אם כן אף קרן וחומש אינו נותן אלא לכהן שבאותו משמר: ז (פענח רזא) כי מלשון מלבד משמע שכתוב כך בתורה שחייב בה לכך צריך לומר האמור בויקרא והוצרך להזכירו פה דסלקא דעתך אמינא היכא דמחזיר הגזילה לבעלים צריך קרבן להתכפר לו מן השמים אבל היכא דיהיב ליה לכהן זה יהיה כפרתו קא משמע לן:

**[יח]** ח ר"ל שיתן לכל כהן שירצה דהוא הטובת הנאה ונוטל מישראל סלע או יותר כדי לתתם לבן בתו כהן אבל לא שיקח מהכהן איזה ממון שיתן לו המתנות לכך כתיב לו יהיה כלומר שטובת הנאה היא לבעלים: ט למודה רגילה:

**[יב]** י ואף על פי שרש"י זכרונו לברכה אינו דורש הסמוכים אלא אותן שאינן נכתבו במקומן שבודאי לא נכתבו אלא לדרשא מכל מקום מאחר שאין שום דמיון בין דיני אישות לתרומה וקדשים ודאי לא נסמכו זו אצל זו אלא לדרשא. (גור אריה) פירוש דלאו סמיכות הפרשה ק"ל דאם כן למה נסמכה פרשת סוטה לקדשים מיבעי ליה כדרכו אלא ק"ל דלא ה"ל להתחיל הפרשה באיש אלא באשה לומר אשה כי תשטה ומעלה וגו' שהיא עיקר החטא לכן פירש מה כתיב למעלה וגו' שהוא עיקר החטא ע"כ איש איש מלמד שמועלת בשנים עיין שם יותר: כ כלומר שיצרם הרע מורה להם היתר וזהו השטות דאם לא כן למה חייבים מיתה כיון דשוטים היו: ל דוקא נקט רש"י מדרכי צניעות ולא אמר מדרכי תורה דמדרכי תורה משמע דודאי הוא שזינתה ואם ודאי שזינתה אין משקין אותה לכך נקט מדרכי צניעות ר"ל שראה מחבקת ומנשקת עם איש אחר וספק הוא אם זנתה:

**[יג]** מ דק"ל ומעלה בו מעל ושכב איש משמע דב' ענינים הם לכן פירש ומהו המעל ושכב וגו' כאלו כתיב שכב איש אותה ואין לומר שכב איש אותה באמת דאז אין משקין אותה וסדר הכתובים כן הוא כי תשטה ועברה מדרכי צניעות ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו ואחר כך נסתרה כשיעור טומאה בין מעלה בו מעל ושכב איש אותה שכבת זרע ונעלם ממנו בין לא שכב איש אותה והיא לא נטמאת רק קנא לה אף שלא חמס בכפה והביא האיש את אשתו וגו'. הרא"ם: נ הכי גרסינן ושכב איש אותה שכבת זרע שכיבתה פוסלתה ואין שכיבת אחותה פוסלתה מבעלה (יבמות צה) פירוש כששכב בעלה עם אחותה אינה נפסלת אשתו מחמת זנות אחותה מבעלה דהוה אמינא שיפסלנה מקל וחומר ומה מי שבא על איסור קל נאסר האוסר מקום שבא על איסור חמור אינו דין שנאסר האוסר פירוש רש"י איסור קל אשת איש שיש לה היתר על ידי גט אם זנתה אשתו נאסר בה בעלה האוסרה לכל העולם מקום שבא על איסור



חמור כגון אחות אשתו שאשתו אוסרת את אחותה עליו כל ימי חייה אינו דין שנאסר האוסר שתיאסר אשתו על בעלה האוסרת את אחותה לבעלה לכך נאמר אותה לומר שכיבתה פוסלתה וכו' (יבמות דף צה ע"א). וטעות נפל בדברי רש"י מפי הגאון מורינו הרב יצחק כהן זכרונו לברכה. ומצאתי כתוב דהאי מעשה בב' אחיות וכו' צריך להיות בפסוק איש איש שפירש"י שמועלת בשנים באיש של מעלה ובאיש של מטה והכי איתא במדרש באיש שלמעלה ובאיש שלמטה אמר לה הקדוש ברוך הוא באישך את משחקת שמא בי את משחקת ומעשה בשתי אחיות וכו' : ס ר"ל דשני דברים הם וכולם נתמעטו מפסוק זה מעיני פרט לסומא אף על פי שיודע שזינתה הואיל ואינו רואה אינה שותה ומונעלם משמע אם היה רואה ומעמעם ששניהם יחד אין המים בודקין אותה. ומעמעם כמו גחלים עוממות והוא תרגום של כהה : ע פירוש האי והיא נטמאה דכתיב אחר ונסתרה בשיעור טומאה קמיירי שהוא כדי לצלות ביצה ולגומעה דאי סלקא דעתך נטמאה ממש הא כבר כתיב לעיל ושכב איש אותה והיינו נטמאה והיא נטמאה דכתב רחמנא למה ליה אלא לשיעור טומאה הוא דאתא : פ ואם תאמר מהיכא נשמע דיוק זה מדכתיב ועד אין בה הא קיימא לן כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים מדהוצרך הכתוב לפרט לא יקום עד אחד משמע כל עד שבתורה שנים אלא אם כן פרט בו הכתוב אחד כמו שפרש"י בפרשת שופטים ואם כן הכא כתיב עד סתם משמע שנים אין בה אבל אחד יש בה. ויש לומר דקרא ועד אין בה קאי על והיא לא נתפשה ולא על וקנא את אשתו והביא האיש את אשתו אל הכהן להשקות אותה כלומר עד אין בה שהיא לא נתפשה שאין כאן ב' עדי טומאה אלא עד אחד ראה שנטמאה אין משקין אותה אלא אסורה על בעלה (סוטה דף ב') והאי מלת הא הוא כמו והא למדת ולא דיוקא היא כי לא לדיוקא אתיא רק מסקנא דמלתא הוא הא למדת אבל יש בה וכו' ותו קשה לרש"י למה מהימן עד אחד לאוסרה על בעלה ומתרץ ועד אין בה בטומאה אבל יש עדים בסתירה והואיל ובסתירה יש שני עדים שאומרים שראינו שנסתרה עם פלוני כשיעור טומאה ועד אחד בא ואמר שנטמאת רגלים לדבר הוא דמהימן דודאי זינתה כיון שיש גם עדי סתירה לכך נכתב הקרא דועד אין בה כאן כדי ללמדך דקאי אונטמאה דלעיל כלומר שיש עדי סתירה ולכך מהימן עד אחד ואי לא נכתב כאן לא הייתי יודע שיש עדים בסתירה : צ והכי קאמר קרא ועד אין בה כלומר שנים אין בה אלא אחד והיא לא נתפשה אלא מעיד שעשתה ברצון אסורה לבעלה ודין בפני עצמו הוא :

**[יד]** ק משמע דמקרא מסורס כמו שמפורש למעלה : ר פירוש לא שנודע לו שנטמאה ונודע לו שלא נטמאה כפי המובן מוהיא נטמאה והיא לא נטמאה דהא ונעלם מעיני אישה כתיב ודרשו רבותינו זכרנם לברכה שאם היה רואה ומעמעם אין המים בודקין אותה :

**[טו]** ש כתב הרא"ם הרב הודיע הטעם למה מיעט סולת וחטים דאין לפרש דכוונתו להודיע שקמח ושעורים דכתיב בקרא למעט סולת וחטים שזה פשוט הוא דזיל קרי בי רב הוא : ת כלומר דשמן היינו יצהר שקרוי

שמן כדכתיב דגנך ותירושך ויצהרך ויצהר הוא לשון צוהר צהרים שהוא אור :

**[יח]** ת מסייעין לשון מעתיקין הוא : א משמע דפרע לשון סתירה הוא ואם תאמר בכל מקום פרש"י פרע דגבי ראש לשון גידול הוא לעיל בפרשת אמור לא יפרע לא יגדל ולקמן גבי נזיר. ויש לומר דגם כאן לשון גידול הוא דכשערוותיה קלועים קצרים הם ואינן ארוכים וכשסותר הקליעה הם מאריכין ונמצא דסתירה זו מגדלן. וכתב הרא"ם אף על פי שהפרע בכל מקום לשון גילוי הוא כמו שכתב הרב בעצמו גבי כי פרוע הוא מגולה וכו' כמו ופרע את ראש האשה אין זה סותר מה שפירש דסותר קליעת שיערה דמה שפירש הכא לאו ממלת ופרע דרש אלא מיתורא דהאשה דה"ל למכתב ופרע את ראשה דהא אאשה דלעיל קאי אלא האשה לרבות כל גופה שסותר שיערה ומגלה את לבה ומרבה בקלונה ואפשר לי לומר דעל ידי הסתירה נתגלה איך ששערוותיה ארוכים הם שהיו נראים מקודם שהם קצרים ודו"ק : ב והטעם במדרש משל לאחד שעבר עבירה יוצא לשוק ומתבייש ומכסה את ראשו ואת פניו כך האשה שעברה על הצווי מכסה ראשה : ג אדם גדול היה והביא דלתות נחשת מאלכסנדריא של מצרים לאותו שער ונעשו בהם נסים הרבה כדתניא במסכת יומא (דף לז) : ד דאין לומר משום תנופה כמו דעל כפי אהרן ועל כפי בניו דמלואים דהתם כתיב מיד בתריה והנפת אבל הכא התחיל בהשקאת מי המרים ובשבעת האלה ואחר כך כתיב והניף וגו' אלא על כרחך כדי ליגעה וכו' : ה (מהר"ה) הא דלא פירש טעם זה לעיל שכתב גם כן ליגעה דהתם יש לומר שצוה ליגעה כדי שלא תשתה ותמות שחסה התורה עליה כיון שאין כאן עדים והתראה על הטומאה אבל כאן אי אפשר לומר כן דאין לחוש עליה כל כך כיון ששטה מדרכי צניעות ועברה על הקינוי שנסתרה אלא שחס הקדוש ברוך הוא על כבוד שמו : ו ויהיה פירוש מי המרים המים המרים ופירוש המאריים למרים להיות בפיה מרים ורעים :

**[יט]** ז כלומר לא תאמר שישביעה בשם כמו כל שבועה שפירוש שנשבע בשם. והרא"ם פירש שלא תאמר האמירה לחוד והשבועה לחוד. אם לא שכב הנקי הא אם שכב לא תנקי ויש ספרים גורסין הא אם שכב חנקי ולכן כתיב חסר יו"ד כדי לדרוש מלשון חנק כאלו היתה בה"א שרשית וה"א וחי"ת מתחלפים ודרוש חנקי כלומר שתמות :

**[כ]** ח דק"ל דכי משמע שודאי זינתה ואם ודאי זינתה אין משקין אותה :

**[כא]** ט כלומר אם לא אמת מה שאמרתי יארע לי כו'. דאם לא כן יתן ה' בך אלה מיבעי ליה ולמ"ד דמלת לאלה במקום בעבור שתהיה כלי לכל מקלל ומשביע :

**[כב]** י תוספות פרק קמא דקידושין (דף כ"ז) פירשו דמחד אמן מפיק שפיר על האלה ועל השבועה ואיש זה ואיש אחר שהרי אכל מה שכתוב בפרשה קאי ואלה ושבועה בהדיא כתיבי בפרשה וכתוב נמי תחת אישך דמשמע

בין מאיש זה בין מאיש אחר ואידך אמן קאי על ארוסה ושומרת יבם  
דלא כתיבי בפרשה ורש"י קיצר בלשונו :

**כד** כ כדכתיב והקטיר המזבחה ואחר ישקה את האשה את המים : ל  
דק"ל הא גם זה כתיב לעיל ובאו המים המאררים האלה לצבות בטן וגו'.  
ומתרץ לפי שנאמר וכו' : מ לא שיבאו שם אל דברים מרים שכבר הם  
בבטנה דאין בבטנה דבר אחר מר :

**כה** נ פירשתי בפרשת אמור : ס דילפינן יד יד משלמים דכתיב ידיו  
תביאנה וגו' מה להלן הבעלים מניפים עם הכהן אף כאן עם הכהן וכתיב  
ולקח הכהן הא כיצד אלא שהכהן מניף והיא גם כן מניפה עמו שידה  
למעלה משל כהן. ועוד מן מיד האשה למד זה פירוש מתחת יד האשה  
שידה למעלה מידו של כהן. דאם לא כן היה לו לכתוב ולקח הכהן מן  
האשה ולמה לי מיד : ע דקשה לרש"י דוהקריב משמע שקרב המנחה  
וכתיב אחר כך וקמץ הכהן מן המנחה משמע דעדיין לא נקמצה והיאך  
כתיב שקרב אותו קומץ שעדיין לא נקמץ ומתרץ דוהקריב לשון הגשה  
הוא כלומר שמגיש את המנחה בקרן מערבית דרומית :

**כז** פ כלומר אצא ממנו בלא כתובה ואיני שותה אין שומעין לה כיון  
שנמחק השם עד שתאמר בפירוש טמאה אני אבל קודם שנמחק השם  
אם תאמר איני שותה ואצא בלא כתובה שומעין לה ואין משקין אותה  
אף על פי שאינה מודה בטומאה : צ פרש"י בפרק היה נוטל פותחין את  
פיה שלא בטובתה ושופכין המים לתוך גרונה עד כאן לשונו ובערוך ערך  
עור פירש לשון שיכור : ק ואף על פי שבקללה עצמה כתיב לצבות בטן  
ולנפיל ירך הבטן תחלה ואחר כך הירך ההיא לאו בבטנה וירכה של סוטה  
קמיירי אלא בבטנו וירכו של בועל : ר אף על פי שלעיל פירש שיהיו הכל  
נשבעים ביך ומקללין ביך כאן אי אפשר לפרש עכן דאם כן למה לי : ש  
שגנאי יותר הוא לו :

**כח** ת אף על פי שלא היה צריך לומר זה דהא כל הכתוב באשה שקנא  
לה ונסתרה קמיירי מכל מקום אידי דבעי לפרושי וטהורה היא ממקום  
אחר שפירושו מהאיש שקנא לה ונסתרה עמו פירש תחלה דואם לא  
נטמאה מיירי בסתירת האיש שקנא לה : א שלא תאמר דונזרעה זרע  
נמשך אונקתה כלומר ונקתה ונזרעה ונקתה מדברים המונעים הלידה  
ובזה ונזרעה זרע לפיכך פירש ונקתה מהמים המאררים שהוא ענין הצלה  
מצביית בטן ומנפילת ירך. ופירוש ונזרעה זרע לעצמו ולא עוד אלא  
ונזרעה :

**לא** ב מדהוצרך לכתוב ונקה האיש מעון שהיא בהיתר אצלו אחר  
ששתתה משמע שהסוטה קודם ששתתה אסור לבעלה :

## במדבר פרק-ו

**[ב]** ג דק"ל היה לו להסמיך לפרשת נדרים כי הוא מקומה הראוי לה והרא"ם פירש שאין לו דמיון וערך עם פרשת סוטה שזו עברה על יי הדברות וזה קדש עצמו במותר לו משום הכי פריך למה נסמך אף שאין זה סדר של רש"י זכרונו לברכה: **ד** כלומר היאך שמנוולין אותה כדכתיב ופרע את ראש האשה:

**[ג]** ה כלומר למה נקרא חדש יין וישן שכר ומפרש על שם שמשכר: **ו** פירוש דבר שמטבילין במים או בשאר כל משקה דכל כיבוס שהוא לטבילה מתרגום ויצבע כמו שפרש"י בסוף פרשת תזריע:

**[ד]** ז כלו' דעת רש"י זג ל' זוג הוא:

**[ה]** ח ר"ל דקדוש לא קאי אגוף אלא אשער והוכחתו מפסוק שלפני קדוש יהיה מדבר בשער כדכתיב תער לא יעבור על ראשו ואחר קדוש יהיה כתיב גם כן גדל פרע שער ראשו דמדבר בשער וקדוש כתיב באמצע מסתמא מדבר גם כן בשער: **ט** הוצרך להוסיף למ"ד על גדל מפני שאחר שפירש קדוש יהיה שער ראשו פירש יהיה קדוש שלא יחתכנו רק יגדלנו וגם פרע סמוך לשער ראשו כאלו אמר לגדל גידול השער של שער ראשו: **י** כלומר סגו"ל נקרא פת"ח קטן וגם פת"ח ממש נקוד תחת הרי"ש: **כ** פירוש מדכתיב קדש יהיה גדל פרע יהיה בגימטריא שלשים יום:

**[ח]** ל פירוש לא כמלת קדש יהיה דלעיל שהוא תואר לשער שלו:

**[ט]** מ פירוש שניהם מורים על מהירת הדבר שלא הרגיש בו שימות דהוה אונס גמור דאם לא כן הוה נמי קצת איסור בדבר ואפשר שהוא עובר על לאו דעל נפש מת לא יבא כיון שראה שהוא חולה היה לו ליזהר מלבא אל האהל שמא ימות והוה שוגג קרוב למזיד. לכן אמר דיש אומרים דהאי פתע פתאום דבר אחד הוא וכו' ואפשר דהרא"ם נמי כיון לזה. והשתא אתי שפיר דרש"י מהפך לפרש המקרא שמתחלה מפרש פתע פתאום ואחר כך כי ימות באהל. אלא כלומר דהשתא אתי שפיר נמי מה שכתוב הקרא עליו דלומר שהיה בפתע פתאום כאלו נפל עליו שאין יכול ליזהר מזה כך מת אדם זה פתאום כלומר שלא היה חולה. והא דאמר מקרה של פתאום אינו פירוש מלות פתע פתאום רק שאותו שבא בפתע פתאום הוא מקרה רא"ם: **נ** דאם לא כן מאי עליו וכי המת מת עליו אלא פירוש באהל. ומלת עליו כמו ועליו מטה מנשה: **ס** וקרא אותו טהרתו אף על פי שלא נטהר לגמרי כל עוד שלא הביא כפרתו מפני שיום הזייתו הוא קצת טהרתו:

**י** ע ר"ל לקרבנות כדכתיב בפרשת אמור ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן :

**יא** פ משמע דעבירה הוא שפירש מן היין ואם תאמר והא לעיל פרש"י שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין שהוא מביא לידי ניאוף ויש לומר דודאי מצוה הוא שיזיר עצמו מן היין אבל מכל מקום עבירה קצת הוא שציער עצמו מן היין מידי דהוה למי שמתענה תענית חלום בשבת והוה בעינוי זה שמתענה כאילו קיים מצוה גדולה שהוא עונג שבת ואפילו הכי צריך להתענות אחר כך יום אחד מפני שהתענה בשבת הכי נמי כן כך פירשו התוספות בבבא קמא (דף צא) ועוד יש לומר דודאי מצוה הוא שהפריש עצמו מן היין המשכר שמביא לידי ניאוף אבל יין חדש שאינו משכר וענבים וחרצנים וזגים עבירה הוא שציער עצמו מהם :

**טו** צ לאפוקי חטאת מדכתיב בסמוך ואת האיל יעשה זבח שלמים וגו' ואת מנחתו ואת נסכו דהיינו של איל כדפרש"י ולמה הוצרך לכתוב והלא בכלל אילים הטעונים נסכים היה ולמה יצא אלא להקיש אליו מה שלמים באים בנדר ובנדבה וטעון מנחה ונסכים אף כל כו' לאפוקי חטאת שאינו בא בנדר ובנדבה אינו טעון מנחה ונסכים (בפרק שתי מדות) : ק דילפינן מגזירה שוה מצות מצות מתודה והתם בעי עשר מכל מין ומין דכתיב בצו את אהרן גבי תודה והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה ר"ל כדין תרומת מעשר דהיינו אחד מעשר :

**יז** ר פירש מלת יעשה ישחט מפני שבעת השחיטה תליא מלתא שאם חישב מחשבה לאכלו חוץ לזמנו או למקומו פסלה מלהקריב. גם פירש על סל המצות ע"מ לקדש את הלחם מפני שבזולת זה יובן ששחט על מנת לקדש את הסל ולא את הלחם שבו : ש דלא תימא של כל אחד ואחד מהנזכרים לעיל ובא לאפוקי חטאת דלא כדלעיל :

**יח** ת שצריך לעמוד בגילוי ראש לכך אסור לגלח בעזרה : א וכאלו אמר לגלח הנזיר אחר שחיטת הקרבן הנשחט פתח אהל מועד שהוא השלמים : ב דק"ל דונתן על האש משמע שנותן על האש ממש ואחר כך כתיב אשר תחת זבח השלמים משמע תחת הבשר של שלמים והבשר היה מבשל בדוד ואם כן צריך גם ליתן השער בדוד תחת השלמים. לכן פירש תחת הדוד וכו' כלומר דתחת דכתיב בקרא לא מיירי תחת הבשר בתוך הדוד אלא על האש אשר תחת הדוד : ג דשלמי נזיר נאכלין בכל מקום דכמו חולין הן אבל מכל מקום צריך לבשולן בעזרה שצריך ליקח הזרוע שהיא קודש לאחר שנתבשלה וליתן לכהן ומשום אותו זרוע שהוא נותן לכהן צריך לבשולן בעזרה :

**יט** ד כלומר שנותנין לכהן לאחר שנתבשלה ואין להקשות איך לא יאסר הזרוע שהוא קודש את בשר האיל כיון שנתבשלה עמה. יש לומר כיון דהזרוע הוא אחד בששים להאיל אם כן הוא בטל בששים :

**{כ}** ה כי מלת הוא המורה על אחד שב אל המונף שהוא בכח מאמר והניף המורה על שלשתן ויהיה הוא במקום הם: ו לא שהם קודש לכהן ואסורים לו אלא רק הם כתרומה שהרימו לכהן: ז פירוש מלת על במקום מלבד לא על ממש ואמר הראויים וכו' פירוש האמורים לעיל בפרשת צו ושלמי נזיר בכללם הם ולא נכתב כאן רק משום הזרוע הנוסף על שאר גוף השלמים: ח ואם תאמר אי הכי כיון ששלמי נזיר הם בכלל סתם שלמים דכתיב בהו כי את חזה התנופה וגו' למה הוצרך לכתוב פה מלבד חזה התנופה וגו' והשיב לפי שהיו שלמי וכו':

**{כא}** ט ולא על מאה חטאות מדכתיב אשר תשיג לא אמרתי אלא קדשים הבאים בנדר ונדבה שתולין בהשגת היד: י כלומר מפני שהפסוק מפרש כפי נדרו אשר ידור כן יעשה משמע בין מוסיף בין פוחת מדינו לכך כתיב על תורת נזרו על כמו למעלה דוקא כשנודר יותר מתורת נזרו אבל אם פחת מתורת הנזיר כגון שאמר הריני נזיר חמש נזירות על מנת וכו':

**{כג}** כ שפירושו ל' הוה שכך פירש גבי זכור תנו לב לזכור תמיד וכו' מורה על התמדת הפועל: ל ולפי זה תהיה מלת אמור שב אל אהרן ובניו ומלת להם אל בני ישראל כאלו אמר כל אחד מכם אמור להם לישראל הברכות של יברכך יאר ישא האמורים אחר זה:

**{כז}** מ אבל אין לפרש שיברכם בעצמו. דאם כן מה תועלת בברכת הכהנים כיון שהשם ברכם: נ דלפי טעם ראשון יהיה ואני אברכם פירוש אסכים עמהם וזה נראה דוחק לכן פירש דבר אחר. ולפירוש האחרון לחוד קשה דמשמעות הקרא הוא דקאי על ישראל ולא על הכהנים לכן צריך גם לפירוש ראשון:

---

## **במדבר פרק-ז**

**{א}** ס נראה דקשה לרש"י דהנגינה דעל כלות משה מפרידו ממלת להקים את המשכן שאין כלות משה סמוך למלת להקים וכאלו הם שני ענינים ומה ב' ענינים איכא הכא. אלא על כרחך דהכי פירושו ויהי ביום כלות משה מעשיית המשכן ומהקמת המשכן ועל זה מקשה רש"י זכרונו לברכה בצלאל וכל חכמי לב וכו' ומתרץ לפי שמסר נפשו וכו' ובזה יתורץ מה שמקשים העולם והלא לא תלה במשה רק ההקמה וזה עשה משה לבדו כדכתיב לעיל בפרשת פקודי. ומהרא"י תירץ דק"ל שלא הל"ל אלא ויהי ביום הוקם את המשכן עד כאן לשונו והנראה לי כתבתי ודו"ק: ע רוצה לתרץ דלא תקשה הא מיד אחר הקמת המשכן היו הלוי עובדים עבודתן כדכתיב בסמוך והיאך רשאי לעשות כן והלא טמאי מתים היו



ולא יוכלו לטהר דעדיין לא נשרפה הפרה. ואין לומר דהפרה נשרפה קודם הקמת המשכן דהא כתיב בהזיה שלה בפ' חקת והזה אל נכח פני האהל משמע דכבר הוקם המשכן כששחטוה ומתרחץ דבשני נשרפה הפרה כו' נמצא דביום שביעי היו טהורים: פ הוא הגילוח האמור בפרשת בהעלותך והעבירו תער על כל בשרם וכו':

**[ב] ז** דק"ל מה סימן נותן בזה שאמר הם נשיאי המטות. ועל זה פירש שהיו שוטרים עליהם במצרים והכי קאמר קרא הם הנשיאים שהיו ממונים שוטרים עליהם במצרים שהיו הנוגשים רודים אותם שוטרים במצרים במקלות על שלא דחקו את בני ישראל להשלים מנין הלבנים. ואף על פי שהעומדים על הפקודים עדיין לא נתמנו עד אחד באייר יש לומר שהכתוב דבר על העתיד שיעמדו על הפקודים באחד באייר:

**[ג] ק** דאם לא כן מאי לפני המשכן דהא כבר כתיב ויביאו את קרבנם לפני ה' דהיינו לפני המשכן ששם שכן כבודו יתעלה ומטעם זה דרשו גם כן בלפני המזבח שלא קבל מהם משום שכבר כתיב ויקריבו הנשיאים את חנכת המזבח ואם כן למה לי עוד ויקריבו לפני המזבח:

**[ד] ר** דאם לא כן מאי לפני המזבח דקאמר ומהו ויאמר ה' אל משה וגו' הבא אחריו דמשמע שאם לא אמר לו השם יתברך לא היה מקבלם והא דאמר לו השם יתברך נשיא אחד ליום וגו' אף שלא מצינו שנסתפק משה בזה שהרי לא פרש"י אלא אם כסדר תולדותם וכו' יש לומר דהשם השיב לו מעצמו בלתי שאלת משה פן יבא לטעות ולומר שכולם יקריבו קרבנם ביום אחד כיון שכולם ביחד הביאו קרבנם והיו כולם זריזים במצות דין הוא שיהיו כולם שוים בהקרבתן עד שהוצרך השם לומר נשיא אחד ליום וקל להבין. והרא"ם כתב שנסתפק גם בזה אם כולם יקריבו ביום אחד או כל אחד ביומו מיד השיב לו השם יתברך נשיא אחד ליום ועיין שם מה שהקשה ותירץ שם ואין כל כך צורך הפשט משום הכי קצרתי ולא הבאתיו:

**[יא] ש** כתב הרא"ם ויש לתמוה היאך נסתפק משה בסדר המקריבים אם כתולדותם או כפי מסעם והלא עדיין לא נאמרו סדר המסעות עד אחד באייר כמו שמפורש בפרשת במדבר ושמה יש לומר שמאז ששהה בהר סיני ארבעים ימים אחרונים הודיעו השם חילוף הבכורים עם הלויים וחילוק הדגלים וסדר מסע המחנות. עד כאן לשונו. ולי נראה שידע משה סדר מסעות וחילוק הדגלים מיעקב אבינו עליו השלום כמו שפרש"י בפרשת במדבר בפסוק איש על דגלו באותות וגו' באותות שמסר להם אביהם וכו'. ומסתמא גם המסעות היו כן דאין סברא שיהיו המסעות משונים מן הדגלים וקל להבין:

**[יב] ת** כלומר אין פירוש למ"ד למטה יהודה כלמ"ד אמרי לי שיהיה פירוש בעבור מטה יהודה שגב משבטו והקריב ופירוש למטה כמו ממטה:



**יג** א שהיא מנחה ראשונה האמורה בויקרא ולא למנחת נסכים שהוא דבר הלמד מענינו מה מלאה קטורת נדבה אף מלאה סולת נדבה :

**יד** ב דק"ל דעשרה זהב משמע שהיה עשרה זהובים של מטבע והיאך יכול להיות זה דאם היה כף לא היה מטבע של זהב : ג פירוש לא מצינו ששום יחיד יביא קטורת על אחד מב' מזבחות ואף הקטרת אינה נקטרת אלא על המזבח הפנימי וכאן נעשו שני שינויים :

**טו** ד שהרי כאן אין כתיב אצלו שום מספר אחר שהוא יותר מאחד עד שהוצרך לכתוב בפירוש מלת אחד להבדילו מן המספר השני אלא לדרשא קאתי ועוד יש לומר מדשינה קרא וכתב פר אחד בן בקר ולא כתיב פר בן בקר אחד אלא לדרשא קאתי :

**טז** ה פירוש קבר התהום הוא שלא הכיר בה אדם כלומר כאלו הוא משוקע בתהום שאין דרך האדם להשיג שיש שם קבר והיו צריכים להטהר מטומאה זו ומנגיעת ספק טומאה. דאם לא כן לא היו רשאים לבא למקדש או לעזרה דטומאות הספקות שאפשר לכפר עליהם על ידי שעיר חטאת הוצרכה כפרה. אבל טומאה ודאי נדחית מפני קרבן צבור כמו הפסח שנדחית הטומאה מפניו אם היו רוב הצבור טמאים כדכתיב במועדו אפילו בטומאה. והרא"ם האריך ואני קצרתי :

**יט** ו הביא מדרשות האלו להיות קרובים לפשוטו של מקרא דאם לא כן מה ענין הכלים הללו במספרם ובמשקלם וכן הבהמות הללו עד שכל הנשיאים הסכימו בם שלא לגרוע ולהוסיף ואף שאין מנהג הרב להביא מדרשות כאלה הרא"ם :

**כד** ז דק"ל דביום הג' נשיא משמע דביום הג' היה נשיא אבל אחר כך לא היה נשיא :

**פד** ח (קצ"מ) נראה לעניות דעתי שהוא טעות סופר וצריך לומר ביום המשח אותו והוא מה שכתוב לעיל בפרשת ויהי ביום כלות משה כי לא נמצא מקרא בשום מקום ביום משחו אותו אך זה מצינו ביום משחו אותם גבי בני אהרן והביאו במדרש רבה כאן על ענין אחר ומזה טעו הסופרים וכתבו אותו גם בפרש"י : ט דק"ל למה ליה המנין לימנו כף אחד לכל יום ואנא ידענא דיהיו שנים עשר :

**פה** י פירוש דאי לאו האי קרא הוה אמינא דשקל הקודש דכתיב גבי מזרק עליה לחודא קאי לכך כתיב שלשים ומאה הקערה וגו' : כ פירוש כל אחד מכוון למשקל חבירו אף שבכלי הדיוט אין דרך לצמצם בהכרעות אבל כלי הקודש היו זה כזה בצמצום. והטעם נראה לי להורות אף שלכל אחד מן הנשיאים היה הכוונה בקרבנו כנגד שבטו וכמו שכתב רבינו בחיי בפרשה הזאת היו השיעורים והמשקלות כולן שוה להורות שכוונת כולם לאל אחד ברוך הוא :

**[פז]** ל פירוש דזהב הכתוב בכף איני יודע אי קאי אכף שהוא היה של זהב או הכף היה של כסף והמשקל היה של זהב מפני ששקלי הזהב והכסף אינן שוין תלמוד לומר כפות זהב סמך זהב לכף למדנו דהכף היה של זהב דעשרה זהב אכף קאי רא"ם. ואם תאמר למה לא מתרץ רש"י כמו שתירץ לעיל דלכך נכתב המנין לומר לך דהם הם שהתנדבו וכו' דהא בלאו הכי צריך לומר כן דהא כתיב מזרקי כסף שנים עשר דקשה גם כן למה לי מנינם וצריך לומר הם הם כו' שמע מינה דדרך הפסוק ללמדך דבר אחד בכל כלי וכלי ונראה לי דק"ל למה לי למכתב זהב הל"ל כפות שתים עשרה והרא"ם תירץ משום הכי נכתב המנין לומר לך דהם הם שהתנדבו וכו' אלא מדסמך הזהב אל הכפות למדנו וכדפירש לעיל:  
חסלת פרשת נשא

---

## בהעלתך

## פרשת

---

### במדבר פרק-ח

**[ב]** א דק"ל איך נופל הלשון בהעלותך על נרות שכתב הכתוב במקום בהדלקתך בהעלותך ומתרץ על שם שהלהב עולה כלומר משום הכי נופל בו לשון עליה. ותו קשה לרש"י מכל מקום היה לו לכתוב בהדלקתך ולמה כתב בהעלותך דודאי לשון בהעלותך נופל גם כן בנרות כמו שפירש על שם הלהב עולה אבל מכל מקום הלשון בהדלקתך יותר טוב. ומתרץ דמשום הכי כתיב בהעלותך כדי ללמוד שצריך להדליק וכו'. אבל בפרשת תצוה גבי להעלות נר תמיד לא פירש רק למה כתיב להעלות ולא להדליק ואמר שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה. יש לומר דלעיל כתיב להעלות לשון ציווי ועל זה פירש למה כתב הציווי בלשון להעלות ולא בלשון להדליק שהוא לשון יותר מבורר על מה הוא הציווי ומפרש משום שצריך להדליק וכו' שהוא בכלל הציווי לכן כתיב להעלות. ובפרשת אמור שהוא הציווי האמתי כדפירש"י שם קשה למה לא פירש שם כלום. יש לומר שהוא סומך על מה שפירש בפרשת תצוה על לשון להעלות שהוא בלשון ציווי כדפרישית ודלא כפירש הרא"ם שפירש פעם יפרש כל הבחינות הנופלים על הלשון ופעם יפרש קצת מהם ופעם יסמוך על מה שפירש במקום אחר ומשום הכי לא פירש בפרשת אמור כלום אף

על גב דכתיב התם להעלות נר תמיד עד כאן לשונו : ב ואף על גב דדרשו מזה שצריך להדליק עד שתהא השלהבת עולה מאליה. יש לומר דעיקר דרשא היא מקרא דפרשת תצוה מלהעלות נר תמיד והכא אגב גררא נקטיה ועוד יש לומר דאי לשלהבת עולה מאליה לחוד הוא דאתא היה לו לכתוב להעלות ולא בהעלתך ואי למעלה אחת לחוד הוא דאתא היה לו לכתוב במעלותך אלא להכי כתיב בהעלותך למדרש תרווייהו והרא"ם פירש דדרש זה וגם שתהא השלהבת עולה שקולים הם ויבאו שניהם : ג ואם תאמר והרי קומתו של אדם די' אמות דהיינו כ"ד טפחים וקומתה של מנורה לא היה כי אם י"ח טפחים כדפירש"י בפרשת תרומה ואם כן למה צריך למעלה. ויש לומר לפי שהטפחים של בית המקדש היו שוחקות ואם כן י"ח טפחים של מנורה היו כמו כ"ד טפחים של חול דהיינו כנגד קומתו של אדם ואם בא להטיב צריך שיראה בנרות כדי שייטיב אותם לכך צריך מעלה : ד פירוש מדכתיב יאירו שבעת הנרות על כרחך אפתילות קאי שהם המאירים דאי קאי אנרות שהם הבזיכין הוה ליה למימר אל מול פני המנורה יהיו נוטים שבעת הנרות. ואם תאמר והא בקרא כתיב אל מול פני המנורה דהיינו נר שעל קנה האמצעי יאירו שבעת הנרות ורש"י פירש שאין מאירין לנר אמצעי אלא ששה. ויש לומר דהא ק"ל דאל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות משמע שהכל יהיו מאירין לפניו של אמצע הקנה דהיינו למעלה על גביו שהוא נקרא פני המנורה וזה אי אפשר בשלמא אותו נר שעומד על קנה האמצעי מאיר כנגד פניו אבל שאר ששה נרות אינן מאירין אלא לפניו של אותן קנים שעומדים מול פניהם כמנהג כל הנרות שמנהגם להאיר כלפי עצמן. ומתרץ דגם שאר ששה נרות שעל ששה קנים מאירין לפניו של קנה האמצעי דששה שעל ששת הקנים ג' מזרחיים פונים למול אמצעי ר"ל שהיו כופפין ראשי הפתילות לפני קנה אמצעי וכן מערביים. ויאירו שבעת הנרות פירוש שבזה האופן יהיו מאירין שבעת הנרות אל מול קנה האמצעי. והרא"ם האריך כאן הרבה. (ועיין בתשובת הריב"ש סי' תי) :

**[ג]** ה דאם לא כן ויעש כן אהרן למה לי וכי תעלה על דעתך שלא עשה מה שצוה ה' על ידי משה. ואף על גב שבלאו הכי נמי ידעינן שעשה ציווי של הקדוש ברוך הוא. מכל מקום דבר גדול הוא זה שהפסוק מעיד על צדקתו וכן כל כיוצא בזה :

**[ד]** ו פירוש מפני שמלת זה מורה על הרמוז והמעשה לא היה כי אם בשעת עשיית בצלאל ומתחלה נתקשה בה משה עד שהראהו באצבע וחזר ונתקשה עד שאמר ליה טול ככר וכו' עיין לעיל בפרשת תרומה : ז עשת לשון חתיכה : ח בכשיל מספריים : ט דק"ל דהכא משמע שלא היתה מקשה אלא עד ירכה ועד פרחו ובפרשת תרומה כתיב שהיתה כולה מקשה : י כלומר מדבר גדול עד דבר קטן שבה הכל היה מקשה ועד משמע לשון בין וכיוצא בזה מפרש רש"י בפרשת בא על מבכור פרעה היושב על כסאו וגו' : כ דק"ל דכמראה משמע לשון מראה שהוא צבע ובמנורה אין שייך לומר שהראהו הקדוש ברוך הוא צבע של מנורה. אי נמי כמראה הוא כמראה הנבואה כלומר מה שראה במראה הנבואה דהיינו של אש

ועשו גם הם מנורה של אש וזה אינו דהם לא עשאו של אש ועל זה פירש כתבנית ר"ל כמראה פירוש כתבנית כמו שכתוב במקום אחר וראה ועשה בתבניתם דנקראת התבנית בשם מראה מפני שעל ידי הראיה נודע לו התבנית: ל ר"ל מי שעשה את כל הכלים והוא בצלאל: מ מפורש בפרשת תרומה וזה המדרש חולק על פירוש ראשון:

**ו** לא קיחה ממש שהוא מלשון קנין וכניסת דבר תחת רשותו כי הלוי לא נקנו ולא נכנסו תחת רשותו ועיין בפרשת לך לך על פסוק ותקח שרי אשת אברם:

**ז** לא מפני שאר טומאות שבשאר טומאות אין הזיה צריכה בהן: ע (מנחה בלולה) ואף על גב דבשאר עובדי עבודת אלילים לא הצריכם תגלחת אלו שאני שעובדי העגל נלקו בצרעת כמו שדרשו על פסוק כי פרוע הוא כי פרעה אהרן שלמדו גזירה שוה ממה שנאמר גבי מצורע ראשו יהיה פרוע:

**ח** פ אף על פי דכתיב ואת הכבש השני וגו' גבי קרבן תמיד היינו משום דכתיב נמי את הכבש אחד אבל הכא לא כתיב אחד אם כן אין נופל כאן לשון שני: צ ר"ל במה שפירש ר' משה הדרשן שהעולה הביאו לקרבן צבור בשביל עבודת אלילים משום שלא מצינו פר אחד לבדו בלא מין אחר עמו רק בע"א: ק ר"ל מה שפירש אף חטאת לא נאכלת אף על גב ששאר חטאות נאכלין זו הוראת שעה היתה ותדע לך שהוראת שעה היתה דשעיר היה להם להביא לחטאת ע"א עם פר העולה כדין כל צבור העובדים עבודת אלילים ולמה הביאו פר לחטאת אלא הוראת שעה היתה הכי נמי הוראת שעה היתה. הרא"ם האריך שלא לומר שהיתה הוראת שעה שפנימית היתה שהרי חטאת חיצונה נאכלת וזו שהיתה של מלואים נשרפת ולא תימא חטאת זו פנימית היא מאחר דנשרפה ותימא מה עולה נשרפת אף חטאת נשרפת שהיתה פנימית. הרא"ם:

**ט** ר אף על פי שהלויים לא נתנו כפרה אלא על הבכורים כדלעיל. מכל מקום כיון שהבכורות היו של כל ישראל קרא בכורות קהל כל ישראל כאלו הם כל ישראל:

**יא** ש דמצורע קרוי מת כמו שנאמר בסוף הפרשה אל נא תהי כמת והלויים נתנו כפרות על הבכורים שעבדו עבודת אלילים שהיא קרויה זבחי מתים לכך צריכין הלויים תנופה חי כמו אשם מצורע וגם אי אפשר תנופה בלויים אלא מחיים: ת הא דלא מקשה רש"י על הקרא למה נאמר ג' תנופות משום דיש לומר דגזירת הכתוב שצריך להניף אותן ג' פעמים אבל עכשיו שפרש"י כדרך שאשם מצורע טעון תנופה וכו' ואשם מצורע אינו טעון תנופה כי אם פעם א' ואם כן ג' תנופות למה לי:

**יז** א דק"ל איך אמר כי לי כל בכור דמשמע דעדיין הם שלו והא כתיב ואקח את הלויים משמע שכבר לקח ועל זה פירש שלי היו בקו הדין כלומר

מן הדין. וכתב הרא"ם שתקן בזה שאין כי לי כל בכור ר"ל עתה שהרי נפסלו משטעו בעגל רק ר"ל היו שלו מתחלה והודיע גם כן הסיבה למה היו שלו בקו הדין משום שהגנתי וכו' ואמר ולקחתי אותם לי במקום הקדשתי כדי שיפול עליו ואקח את הלויים תחת כל בכור שפירושו לקחתי עתה את אלה במקום שלקחתי אז את אלה והוסיף וא"ו על ולקחתי שהוא במקום הקדשתי להורות שהם שני ענינים כי לי כל בכור ביום הכותי וגו' וגם הקדשתי אותם לעבודתי אז ומשחטאו נפסלו ולקחתי את הלויים תמורתן ואמר ועכשיו ואקח שלא תאמר ואקח בזמן שהקדשתי הבכורות לי שהרי תחת כל בכור כתיב דמשמע שיצאו אלו ונכנסו אלו במקומם :

**יט** **ב** והא דסמך רש"י זה לכאן משום דק"ל במאי שפירש במלת לקחתי אותם לי דקאי אבכורות והוא לשון עבר כלומר לקחתי אותם לי אז דמה צריך הכתוב לומר מה שכבר בחר בהם הקדוש ברוך הוא והלא לא בא אלא לפרש מה שרחק אותם משום שטעו בעגל ומתרץ משום חיבתם ואף שרחק אותם אין רוצה להזכיר חטאתם אלא מזכיר שבחם ומעלתם שקרבם השם יתברך לעבודתו תדע שהרי ה' פעמים הוזכרו בפסוק אחד והיא מפני חיבתם. ובקצת ספרי רש"י מצאתי הגירסא ואתנה את הלויים וגו' ה' פעמים וכו' והוא יותר נכון : ג פירוש הרי מקרא קצר שהיה לו לומר ואתנה את הלויים וגו' ולכפר על בני ישראל ולא יצטרכו בני ישראל לגשת אל הקדש ולא יהיה וגו' שטעם נתינת הלויים לכהנים הוא שיעבדו הם העבודה שלא יצטרכו ישראל לגשת והטעם כדי שלא יהא בישראל נגף בגשתם שאם יגשו יהיה בהם נגף שזהו כוונת הכתוב לומר שהוא ההן ולא דולא יהיה בבני ישראל נגף שהוא הלאו וכאלו אמר למה נתנו הלויים לאהרן ולבניו כדי שלא יצטרכו בני ישראל להכניס בעבודה זו ויגעו אל הקדש ולמה לא יגעו אל הקדש כדי שלא יהיה בהם נגף הרא"ם. ועוד יש לומר דקשה לרש"י אטו עכשיו שלקח הלויים לא ינגפו בגשתם אל הקדש והא כתיב והזר הקרב יומת ולכך פירש ולא יהיה בהם נגף שלא יצטרכו לגשת אל הקדש דזולת זה יש לחוש שיהא בהם נגף בגשת אל הקדש :

**כ** **ד** דלא תימא שכולן העמידו הלויים או כלם הניפו או כלם סמכו. אלא ויעש מתחלף לכל אחד מה שעשה משה העמידן וכו' :

**כב** **ה** דאם לא כן למה לי הא כבר נאמר ויעש משה וגו' כתב הרא"ם אך קשה דמהכא משמע דמשום דכתיב לעיל מיניה ויעש משה וגו' משום הכי דרשינן שבח העושה והנעשה בהן אם כן ויעש כן אהרן דלא כתיב לעיל מיניה שעשה אותה נימא לגופא הוא דאתא שקיים המצוה שנצטווה בה ולא להגיד שבחו וכן גבי ויעשו כן בפרשת בשלח דלא כתיב לעיל מיניה שעשו כן וכן בכמה מקומות שדרשו כן ונראה לי דודאי דבכל מקום דכתיב בתורה ויעש או ויעשו לא היה צריך לכתוב דמסתמא כל המצות שצוה משה קיימו וקבלו היהודים ולא כתיב ויעש אלא להגיד שבחן אבל הכא אי לאו קרא דכאשר צוה לא הוה דרשינן מקרא דויעש משה וגו'

להגיד שבחן דהוה אמינא דלגופא אצטריך שקיימו המצוה דליכא למימר פשיטא דיש לומר דלאו מלתא דפשיטא הוא דהא הקדוש ברוך הוא בעצמו הוצרך השתדלות לזה דקאמר למשה קח את הלויים ופרש"י קחם בדברים אשריכם וכו' מפני שכמה אזהרות ומיתות תלויים במצוה זו וכן בכורי ישראל שיפסלו מלהיות משרתי השם משום הכי אצטריך לגופא לומר שקיימו מה שצוה אבל שבחן אין ללמוד מכאן לכך כתיב קרא דכאשר צוה לאשמועינן שבחן :

**[כד]** ו דמסתמא לא נתנה התורה אלו הה' שנים ללמוד אלא משום שהם הקצה האחרון שצריך לשהות בלמודו אם כן מי שלא ראה סימן יפה בכל אלה השנים במשנתו שוב אינו רואה :

**[כה]** ז דקשה לרש"י הא כתיב אחר כך ושרת את אחיו אלא על כרחך לומר ולא יעבוד עוד עבודה בכתף וזהו שאמר אחר זה ושרת את אחיו שר"ל עם אחיו אבל לא נחשוב כמשמעו שהוא שירות עבד את אדוניו אלא ושרת עם אחיו בני מררי וגרשון בנעילת שערים וטעינת העגלות ולשיר :

---

## במדבר פרק ט

**[א]** ח שנאמר בה בחדש השני : ט מדכתיב בארבעה עשר יום וגו' במדבר סיני למה לי הא כתיב בתחלת הפרשה במדבר סיני אלא לומר לך שכל מי שנה וכו'. ואם תאמר ולמה לא הכריחן משה שיעשו הפסח ויש לומר שהיו הרבה שלא היו נמולין שבמדבר לא היו מלין את בניהם. ואם תאמר אם כן מאי זה גנות וכו' והא לא היו יכולין לעשות. ויש לומר שהם גרמו מכח עונותיהם שאלולי היה החטא היו נכנסין לארץ ישראל בעוד ג' ימים כדפרש"י בפסוק נוסעים אנחנו וגו' (תוספות קידושין דף ל"א) :

**[ב]** י ר"ל מבמועדו שני דכתיב בקרא דריש ליה משום דכבר ילפינן מבמועדו הראשון דפסח דוחה את השבת דילפינן מועדו מועדו מקרבן תמיד שכתוב ביה במועדו וקרבן תמיד דוחה את השבת ואייתר לה במועדו שני למדרש שדוחה את הטומאה (בספרי) אי נמי יש לומר מחד קרא נפקא תרווייהו משום דהי מינייהו מפקא. והא דכתיב בסמוך איש איש כי יהיה טמא וגו' ועשה פסח לה' בחדש השני משמע דטמאים נדחים לפסח שני היינו דוקא באיש דאיש נדחה אבל אין צבור נדחין והכא מיירי בצבור או רוב צבור שטמאים וכשנטמאו מחצה הטהורים יאכלו אותו בטהרה והטמאים עושים לעצמן בטומאה (פסחים דף ע"ט) ודוקא טומאת מת הוא דדחי ולא שאר טומאות (פסחים ע"ז) :



**ג** ג הכי גרסינן ככל חקותיו אלו מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה. ככל משפטיו אלו מצות שעל גופו צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו ושחוץ לגופו כלומר ממקום אחר כגון שבעת ימים וגוי' וכן כתבו הרמב"ן והרא"ם אבל מה שבספרים כתוב ככל משפטיו וכו' שבעת ימים למצה ולביעור חמץ טעות סופר הוא דאם לא כן בפסח שני גם כן כתיב וכמשפטו ואפילו הכי פסח שני מצה וחמץ עמו בבית כדפירש רש"י לקמן. ועיין (בקצ"מ ובנחלת יעקב) שמיישבים גירסת רש"י שלפנינו :

**ד** ד ל אבל לא הוקשה לרבתינו זכרונם לברכה מדוע שנה הקדוש ברוך הוא לצוות כאן על הפסח והלא כבר צוה בפרשת אמור מפני שלא תימא שבמדבר היו פטורים משום דבביאת הארץ תלה הכתוב לפיכך חזר ושנאה כאן אבל מאמר משה לישראל שאינו כתוב בו לעשות את הפסח בחדש הזה אלא לעשות פסח סתם שמורה שלא צוה להם רק דין הפסח בלבד הוקשה להם לרבתינו זכרונם לברכה מה תלמוד לומר וכו'. הרא"ם. ולי נראה דהוקשה להם זכרונם לברכה למה ליה למכתב כלל וידבר משה וגוי' לא ה"ל אלא ויעשו בני ישראל את הפסח וגוי' דמסתמא כיון שצוה לו הקדוש ברוך הוא שידבר ודאי הוא שאמר להם ציווי השם יתברך דהא בתחלת הסדר כתיב דבר אל אהרן ואמרת אליו וגוי' וכתיב אחרי כן ויעש כן אהרן וגוי' ולא מצינו בקרא שדבר משה אל אהרן ציווי השם יתברך שמו אלא מסתמא הוא שאמר לו ציווי השם מדכתיב אחר זה ויעש אהרן וגוי' וכן מה שכתוב וידבר ה' אל משה קח את הלויים ולא מצינו שאמר להם משה לישראל ציווי השם אלא סמך הקרא על מה שכתוב אחר זה ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל וגוי' וכן בפרשת ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם וגוי' שמע מינה שדבר לו השם דיני פסח שני ולא מצינו שאמר להם משה אלא מסתמא אמר להם אם כן למה נאמר וידבר משה וגוי' היה לו לסמוך אחריו ויעשו את הפסח וגוי' ואין לומר דקודם לכן לא אמר להם דיני פסח ועכשיו הוא אמר להם משום הכי כתיב וידבר משה והא כבר כתיב וידבר משה את מועדי ה' וגוי' משום הכי דרשו מה שדרשו אלא כששמע וכו' כן נראה לי :

**ה** ה מ דק"ל למה אמרו למה נגרע הרי טמאים היו וטמא אסור להקריב קרבן בימי טומאתו ולמה היה ספק למשה שאמר להם עמדו ואשמעה וגוי' ואיך שכח משה פרשת שילוח טמאים שנאמר לו בראש חודש ניסן. ומתרץ אין וכו' ועיקר שאלתו היה רק על זריקת הדם עליהם בטומאה כדס חטאת שהיא קדשי קדשים ובשרה נאכל לטהורים כל שכן פסח הקל: נ מקשין העולם איך תולה זה במה שפירש לעיל מיניה. ויש לומר דאי לא פירש אשרי ילוד אשה וכו' הייתי אומר דמה שלא נאמרה פרשה זו בשם משה הוא לענשו של משה שאמר כל הדבר הקשה וגוי' אבל עכשיו שפירש אשרי ילוד אשה וגוי' שהקרא מדבר בכבודו של משה אם כן למה לא נאמרה פרשה זו בשם משה לכן פירש וראוי וכו' :

**ו** ו ו ואם תאמר למה נאמר רחוקה וכו' ויש לומר שאם נאמר בדרך ולא רחוקה הייתי אומר דוקא אם הוא רחוק אז יעשה פסח שני אבל אם הוא



חוץ לאסקופת העזרה לא לכך כתוב רחוקה ונקדו למדרש אתא לא רחוקה ממש כמו שפירשתי לעיל גבי לרעות את צאן וקל להבין: ע ואם תאמר והיאך סמך זה אדלעיל מיניה. ויש לומר דק"ל למה לי הנקודה ללמד שאפילו אינו אלא חוץ לאסקופת העזרה נקרא רחוק ויעשה פסח שני בלאו נקודה נמי יש ללמוד זה מדסמך דין רחוקה אל דין מי שהיה טמא נלמד מהיקשא מהדדי מה טמא אפילו היה בעיר כיון שהוא חוץ לעזרה עושה פסח שני אף מה דכתיב או שהוא בדרך רחוקה אפי' הוא חוץ לעזרה שהוא עושה פסח שני ואם כן קשה למה לי הנקודה ואפילו מלת רחוקה נמי אין צריך לפי מה שפירשתי לעיל. ומתרץ דאתא לאשמעינן הנקודה דאף פסח שני אם היה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שחיתת הפסח לא יעשה פסח שני. ואין להקשות פשיטא מהיכא תיתי לחלק ומתרץ כיון שמצינו דבלאו הכי נמי חלוקים הם דהא פסח שני מצה וחמץ עמו בבית וכו' אם כן הוה אמינא בהא נמי יש לחלק משום הכי באה הנקודה:

**[טו] פ** דקשה לרש"י דהא משכן הוא היריעות התחתונות כמו שפרש"י בפרשת במדבר ואהל הם יריעות עזים אשר עליהם ואיך נאמר המשכן לאהל שמשמעותו שהמשכן הוא צורך אהל לכן פירש העשויה לאהל וכו' וקל להבין. והרא"ם פירש הוסיף מלת העשוי קודם מלת לאהל מפני שלמ"ד לאהל מורה על סיבה התכליתית כאלו אמר להיות אהל ובזולת תוספת מלת העשוי היה נראה שהסיבה התכליתית דבקה עם מלת כסה לומר כסה הענן את המשכן כדי להיות אהל אבל עם מלת העשוי תהיה הסיבה התכליתית דבקה עם המשכן שהמשכן עשוי כדי להיות אהל ומלת להיות הוא פירוש למ"ד לאהל ומה שהוסיף מלת ללוחות העדות מפני שהלוחות הם עדות לישראל ולא האהל מה שאין כן גבי משכן העדות שפירש"י שהוא עדות לישראל וכו' מפני שמלת משכן מורה על השכינה ששוכן בתוכנו מה שאין כן מלת לאהל. (נחלת יעקב) כבר בארתי היטיב ריש פרשת תרומה דלפעמים קורא ללוחות העדות ולפעמים קורא להתורה העדות ולפעמים קורא למשכן העדות ועיין גם ריש פרשת פקודי ובשאר מקומות: **צ** (גור אריה) מפני שכל הפרשה מורה על ההוה בכל יום תמיד ככתוב כן יהיה תמיד דאין מדרך הלשון לומר כסה הענן את המשכן לשון עבר ואחר כך ובערב יהיה על המשכן לשון עתיד שאין זה נמשך מזה ומה שכתוב יהיה לשון עתיד עיין לעיל פרשת בשלח בפסוק אז ישיר:

**[יז] ק** ולא מלשון עלייה דאם כן ולפי עלות הענן מבעי ליה שהוא מבנין הקל ולא העלות שהוא מבנין נפעל:

**[יח] ר** והא דאמר לעיל שנינו במלאכת המשכן זה הכל במשנה במלאכת המשכן עד תקעו והריעו ותקעו אבל מה שאמר ולא היה מהלך עד שאמר משה קומה ה' אינו במלאכת המשכן ועל זה אמר זו בספרי ומ"ש אחר כך ונסע דגל מחנה יהודה וגם מה שפירש על פי ה' יחנו כיון שהיו וכו' כל זה שנינו הכל במלאכת המשכן:

**כב** ש דסדר מעלות חשיב קרא (נחלת יעקב) ועיין לעיל במה שכתבתי  
בפרשת חיי שרה בפסוק תשב הנערה אתנו ימים:

---

## במדבר פרק-י

**ב** ת בשעת סילוק המחנות. וברוב ספרים גרסינן סילוק המסעות פירוש  
בשעת סילוק המסעות של כל הג' מחנות של כל דגל ודגל ואיך שיהיה  
הגירסא תיקן בזה שלא תאמר כשהיו רוצים ליסע היו תוקעים  
בחצוצרות דזה אינו שהרי מתחלה היה הענן מקפל ואחר כך היה משה  
אומר קומה ה' ואחר כך היו תוקעים לכן פירש בשעת סילוק המחנות  
שהיו מכינים את עצמן ליסע לא היו נוסעים עד שתקעו בחצוצרות:

**ד** א דאם לא כן נחלקו עדה ונשיאים בבי דברים. והא דצריך לפרש זה  
משום דק"ל דבקרא כתיב ונועדו אליך וגו' ולא פירש לאיזה מקום שיהיו  
יתועדו יחד. לכן פירש ואף וכו' דמלתא דפשיטא הוא דנועדו נועדו  
לגזירה שוה: ב כתיב הכא ונועדו וגבי עדה כתיב ונועדו מה להלן פתח  
אהל מועד אף כאן פתח אהל מועד:

**ה** ג דכתיב ותקעתם תרועה משמע תקיעה ואחר כך תרועה וכתיב  
תרועה יתקעו משמע תרועה ואחר כך תקיעה הא כיצד אלא תקיעה  
ותרועה ותקיעה ואין להקשות דלמה לי שתי תרועות באמצע דלא מצינו  
שתי תרועות זה אחר זה. דהא דכתיב שני פעמים תרועה אחד צריך  
לגזירה שוה מיום הכפורים וכל גזירה שוה צריך להיות מופנה:

**ז** ד דקשה לרש"י חדא הא כתיב לעיל ותקעו ונועדו וגו' ועוד מהיכא  
תיתי תקיעה תרועה ותקיעה דצריך למכתב תתקעו ולא תריעו. ומתרץ  
לפי שהוא אומר והיו לך וגו': ה הואיל והוקשו להדדי הוה אמינא מה  
מסע המחנות וכו' לכך איצטריך למיעוטא:

**י** ו מדכתיב על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם והוקש שלמים לעולה דכל  
עולה קדשי קדשים היא ושלמים מקצתן קדשי קדשים ומקצתן קדשים  
קלים כגון שלמי צבור הם קדשי קדשים ושלמי יחיד קדשים קלים הם  
לכך הוקש שלמים לעולה מה עולה אינו אלא קדשי קדשים אף שלמים  
אינו אלא קדשי קדשים דהיינו שלמי צבור והדר ילפינן עולה משלמים  
מה שלמים שהיא קדשי קדשים הוא קרבן צבור דאי אתה מוצא קדשי  
קדשים בשלמים אלא בקרבן ציבור אף עולה מדבר בקרבן צבור: ז דהיינו  
שופרות וזכרונות:

**יא** ח כמ"ש בפי יתרו :

**יב** ט שהרי ממדבר פארן שקראו לו קברות התאוה נסעו לחצרות ואחר כך כתיב ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן הא כבר היו במדבר פארן דהיינו קברות התאוה כמו שכתוב הכא. ועל זה פירש קברות התאוה במדבר פארן היה ר"ל מדבר פארן היה גבול גדול ויש בו מקום שנקרא קברות התאוה וחצרות והכל היה במדבר פארן ולבסוף באו לסוף גבול מדבר פארן וזהו שנאמר בסוף הפרשה ויחנו במדבר פארן : י שלא תטעה לומר ממסע שני כמו מקברות התאוה לפי שמצינו שקראו למקום תבערה. לכן פירש ממסע זה :

**כא** כ פירוש מקרא קצר הוא כלומר והקימו המקימים או והקימו דבק עם בני גרשון ובני מררי הנזכרים למעלה שלא יתכן לומר והקימו הקהתים עד בואם של בני גרשון ומררי והוסיף לומר כשהיה הענן שוכן וסימן החנייה וכו' שבזולת זה היה נראה שבני גרשון ומררי שנסעו קודם נסיעת המחנות חנו במקום הנראה להם ואי אפשר זה שהרי כתיב על פי ה' יחנו ופירוש עד בואם טרם בואם כי הכוונה במאמר זה אינו אלא לומר שבעת בואם היה המשכן על מכונו והיו מכניסין בו תיכף הארון וכל כלי הקודש : ל פירוש כי בני גרשון ובני מררי היו נוסעים קודם נסיעת המחנות. והא דכתיב ויסע דגל מחנה יהודה ואחר כך כתיב והורד המשכן כבר פירש הרא"ם ויסע דגל מחנה יהודה שהוכן לנסוע ולא שנסע ממש כמו שמפורש שם באורך ואם כן היו בני מררי ובני גרשון קודמין לבני קהת שני דגלים כי קודם שנסע דגל מחנה יהודה ומיד שראו שהענן מסתלק נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון ובני גרשון ובני מררי פורקין המשכן וטוענים בעגלות ונסעו והארון וכלי קדש של משא בני קהת עומדים מכוסים ונתונים על המוטות עד שנסע דגל מחנה ראובן ודו"ק ותמצא הכל מבואר כנ"ל :

**כה** מ כמו שפרש"י בפרשת במדבר דגל יהודה במזרח ושל ראובן בדרום ושל אפרים במערב ושל דן בצפון לכך צריך להתפשט ברוחב שני דגלים וצריך להיות אוכלוסין מרובים אבל למאן דאמר כקורה היו מהלכין ר"ל זה אחר זה ומפיק לה ממאסף לכל המחנות לפירוש זה אפילו לא היה אוכלוסין מרובין יכול לאסוף מה שמאבדין. ואם תאמר הא שבט של יהודה היה מרובה ביותר משבט דן דשבט של יהודה היה קפ"ו אלפים וד' מאות ושבט של דן לא היו כי אם קנ"ז אלפים ושש מאות כדכתיב בפרשת במדבר (גור אריה) כיון שיהודה היה נוסע תחלה מפני שהוא המלך לפיכך נסיעה האחרונה לבני דן שהיה מרובה באוכלוסין אחר יהודה : נ ובחנייתן היו חונים כתיבה כדכתיב בפרשת במדבר ואם תאמר למאן דאמר כקורה היו מהלכין היאך מפרש כאשר יחנו כן יסעו ויש לומר כאשר יחנו איש על דגלו ועל מחנהו כן יסעו וכתוב יחנו בני ישראל איש על דגלו ואיש על מחנהו. מצאתי :

**כח** ס דקשה ליה דאלה מסעי משמע שרוצה לפרש המקומות שחנו במסעי מהם והכא לא מפרש זה אלא לקמן באלה מסעי מפרש. ועל זה פירש זה סדר מסעיהם ר"ל דאלה מסעי פירוש זה סדר מסעיהם היאך היו נוסעים מי ראשון ומי אחרון: ע כלומר ביום הסתלקות הענן דלא תימא כיון שהענן הולך לפנייהם שלשה ימים לתור להם מנוחה בודאי נסעו ביום שאח"ז משום הכי מפרש מיד והרא"ם פירש ביום ההוא נסעו פירוש בחדש השני בעשרים בו אבל ויסעו בני ישראל למסעיהם דלעיל פירש ויסעו כמשפט המפורש למסע דגליהם:

**כט** פ דק"ל שחותן משה שכתוב בקרא אין מפורש בקרא אהייה קאי אי קאי ארעואל או אחובב בנו ומתרץ דקאי אחובב שהוא יתרו כמו שנאמר מבני וגוי' רא"ם. ויש מקשים והא כבר פירש זה בפרשת וישמע יתרו ועוד קשה למה לו להזכיר והרבה שמות היו לו וכו' ויש לומר משום דק"ל דכתיב חובב בן רעואל וגוי' ממה נפשך אי חובב הוא יתרו ורעואל הוא אביו אם כן יתרו לאו רעואל שמו ואי חובב הוא בנו של יתרו שהוא רעואל אם כן לאו חובב שמו ואם כן היאך מצינו שז' שמות נקראו לו. לכך מתרץ רש"י חובב הוא יתרו והוא נקרא גם כן רעואל ואל תתמה שיתרו היה שמו רעואל ואביו נמי נקרא שמו רעואל דגבי אביו היה שם העצם שלו רעואל לאפוקי יתרו על שם מעשיו נקרא רעואל שנעשה ריע לאל: ז מדלא כתיב הולכים אנחנו ומדכתיב נוסעים משמע במסע ראשונה רק שחטאו במתאוננים והא דפירש רש"י עד שלשה ימים וכו' הוכחתו מדכתיב בפרשה זו ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים: ק ואם תאמר והא פרש"י בפרשת שמות ביד אחר שתראה לשלוח אני אין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלים לעתיד שמע מינה שמה היה יודע שנגזרה גזרה. ויש לומר דודאי ידע משה שהוא לא יכניסם לארץ ויהיה ראש ונשיא עליהם אבל מכל מקום יכנס כאחד מהם. אבל קשה דבסוף פרשת שמות פרש"י העשוי לפרעה תראה ולא העשוי לשבעה מלכי אומות כשאביאם אל הארץ משמע שלא יכנס שם. לכך נקט רש"י הכא כסבור שהוא נכנס ולא נקט שהוא יכניסם דהא ידע שהוא לא יכניסם וגם בפרשת חוקת פירש"י שאלמלא חטאו בזה היו נכנסים לארץ ולא נקט היו מכניסין את ישראל ואם תאמר והא פרש"י בפרשת בשלח תביאמו נתנבא משה שלא יכנס לארץ ישראל משמע שאפילו לא יכנס כאחד מישראל בארץ והכא פרש"י כסבור שהוא נכנס. ויש לומר דניבא ולא ידע מה ניבא:

**ל** ר מדכתיב אל אל ב' פעמים. ר"ל אם בשביל נכסי שיש לי שם נחלה אלך ואמכור אם בשביל משפחתי כדי לגיירם כדמצינו וילך אל ארצו דפרש"י לגייר את בני משפחתו אבל דעתו היה לחזור להם ולא לדור שם. מצאתי בשם מורינו הרב רבי אברהם מפראג:

**לא** ש דקשה ליה למה ביקש ממנו שילך עמו והלא ההליכה הוא לטובתו ומאחר שאינו רוצה בטובה יניחוהו. ועל זה פירש כדי שלא יאמרו וכו': ת ר"ל על שראה נסים וגבורות מה שעשה הקדוש ברוך הוא

לישראל והכי קאמר והיית לנו לעינים כלומר שראית הכל בעיניך : א  
דלטעם ראשון קשה מלת לנו לכן פירש דבר אחר כוי ולפי דבר אחר קשה  
כיון שהשכינה ביניהם שמאיר עיניהם על ידי משה ומה להם ליתרו. ולכן  
פירש דבר אחר וכו'. ולטעם אחרון לחוד קשה דהלייל והיית לנו כעינים.  
לכן צריך לכל הטעמים :

**לב** ב דושנה קרקע שמנה :

**לג** ג דאם לא כן דרך שלשת ימים למה לי : ד פירוש זה הארון הנוסע  
לפניהם הוא היוצא עמהם למלחמה שעשאו משה רבינו עליו השלום  
קודם שהוריד הלוחות שניות ואינו הארון שעשה בצלאל אחר יום  
כיפורים ואחר שהוציאו הלוחות שניות מאותו ארון והושמו בארון  
שעשה בצלאל הושמו בו שברי הלוחות אז נשארו בו והוא היה יוצא  
עמהם למלחמה והוא הנוסע לפניהם אבל הארון שהיו בו הלוחות שניות  
הוא בתוך המחנות היה נוסע כדכתיב בזאת הפרשה :

**לד** ה והז' עננים מונה בספרי וענן ה' עליהם, ועננך עומד, ובעמוד ענן  
אתה הולך, ובהאריך הענן, ובהעלות הענן, ואם לא יעלה הענן, כי ענן ה'  
על המשכן, וכלם שייכים במסע ובחניית בני ישראל (ועיין בגור אריה ובנחלת  
יעקב) :

**לה** ו והיכן מקומו לעיל בפרשת במדבר סיני בדגלים ובמסעות דכתיב  
ונסע אהל מועד מחנה הלויים וגוי' ואחר פסוק זה היה ראוי להכתב ולכך  
עשה הקדוש ברוך הוא הנוני"ן לסימניות ר"ל מכאן עד הפרשה נ' למפרע  
היתה ראויה להכתב ולכך הפך הנוני"ן לומר שמקומו בפי' נ' ולמעלה ולא  
בפי' נו"ן ולמטה : ז ואם תאמר בשלמא פורענות אחרונה ויהי העם  
כמתאוננים אלא פורענות ראשונה מה היא ויש לומר דכתיב לעיל מיניה  
ויסעו מהר ה' הלייל ויסעו מהר אלהים אלא כתינוק הבורח מבית הספר  
והוא גם כן פורענות שסרו מה' :

**לו** ח שרבבות ואלפים ר"ל שני רבבות ושני אלפים דאם לא כן לא היה  
צריך לומר אלא שובה ה' רבבות ישראל כי סתם רבבה בכל מקום הוא  
עשרת אלפים ולא תמצא בשום מקום שיזכיר הכתוב אחר הרבבה שם  
האלפים :

---

**במדבר פרק-יא**

**[א]** ט ואם תאמר והלא מצינו העם שהם צדיקים שנאמר ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה. ויש לומר כשהם רשעים לא נקרא להם שם אחר אלא העם: י ואם תאמר והלא מצינו עמי כשהן רשעים שנאמר ועמי לא התבונן ויש לומר דהכי פירושו שהיו קודם לכן עמי ועתה לא התבונן מצאתי: פ לבטנו טרחנו: ל ואם תאמר והא פירש"י לעיל אין העם אלא רשעים והכא פירש"י בקצינים ובגדולים ואין לומר דהכי פירושו דמה שנאמר הכא בקצינים ובגדולים ר"ל העשירים שברשעים נקראו גדולים. דהא לקמן פירש"י והזקנים הראשונים היכן היו כו' ומתרץ אלא באש תבערה מתו משמע דהם היו הזקנים שבמצרים ואותן זקנים הם צדיקים וגדולים הדור ויש לומר דודאי מה שכתוב ויהי העם וגו' ותבער במ אש ה' קאי ארשעים על העם שכתוב לעיל. וכשבערה בהם אש בערה גם כן בבלתי מתאוננים ומה שכתוב ותאכל בקצה המחנה מיירי בקצינים ובגדולים שבהן ועל אותן צדיקים פירש"י לקמן באש תבערה מתו:

**[ב]** מ דאם לא כן ויצעקו אל ה' מיבעיא ליה:

**[ד]** נ דקשה ליה ויבכו גם בני ישראל משמע שגם האספסוף בכו והרי לא כתיב לפניו שבכו לכך מפרש רש"י הפסוק וישבו גם בני ישראל ויבכו עמהם ר"ל דגם קאי על התאוות תאוה שערב רב שבו מאחרי ה' והתאוות לבשר וישבו גם בני ישראל והתאוות לבשר ואחר כך ויבכו עמהם ר"ל ששניהם בוכים ביחד:

**[ה]** ס מקשים העולם מאי קל וחומר הוא זה דלמא הא דלא נתנו להם תבן משום דאמרו נרפים הם וגו' אבל דגים לאכילה היו נותנים להם. ונראה לי דהוכחתם הוא מה הועיל פרעה בתקנתו שלא יתנו להם כדי שתכבד עליהם העבודה דלמא יקנו להם תבן מן המצריים במעות אלא ודאי יודע היה פרעה שהמצריים שונאים את ישראל שאפילו במעות לא ימכרו להן וכל שכן שלא יתנו להם בחנם, ואין להקשות הא אמרינן במסכת סוטה כשהיו הולכין נשי ישראל לשאוב מים מן הנהר היה הקדוש ברוך הוא מזמין להם דגים בכדיהם וכו'. יש לומר שהם התרעמו בודאי על דגים גדולים ועל זה פירש אם תאמר שמצריים נותנים להם וכו' והיינו לדגים גדולים: ע פירוש שלא היה אז מזונותינו על ידי קיום המצות כמו שהן עכשיו שהמזונות הם שכר לפעולתינו שאם נקיים המצות הארץ תתן יבולה ואם לאו לא תתן הארץ יבולה אבל במצרים היו מזונותינו באים בלא שום קיום מצות:

**[ז]** פ דק"ל הא המן לבן הוא והגד שחור הוא ולמה אמר זרע אלא וכו':

**[ח]** צ מדכתיב והמן עינו כעין הבדולח מה רבותא שהיה כעין הבדולח והא נדוך במדוכה ובשלו בפרור ואז היה נשתנה לכן פירש ולא ירד בריחים וכו': ק פירוש של נהפך לשדי וגו': ר פירוש לישת שמן ודבש וזה שכתב אחר זה כעיסה הנילושה בשמן וקטופה בדבש: ש ואם תאמר



והלא יותר נוטה לפתרונו של נוטריקון. ויש לומר דבנוטריקון הוזכר דבש והתרגום לא מזכיר דבש. והרא"ם כתב וזה לשונו פירוש ולא כפתרון של רבותינו זכרונם לברכה שפירשו מלשון שדים אבל לא לאפוקי לשון נוטריקון שגם הוא נוטה לפתרונו של דוני"ש :

**י** ת ואם תאמר הא כבר נאסרו להם עריות ולמה לא בכו כבר. ויש לומר דקודם שנחלקו המחנות היו הכל מעורבין ביחד והיו שכיחות אצלן העריות אבל משנחלקו למחנות היו כל שבט ושבט לבד ולא היו נשים של שבט זה אצל שבט זה אלא הכל של שבט אחד. אי נמי עד שלא היו נחלקין למחנות היו כל השבטים מעורבים זה בזה והיו שכיחין אצל שאר נשים שאינן עריות לא היו חוששין על העריות אבל משנחלקו ונשאר כל שבט ושבט בפני עצמו ולא נשאר בהדדי אלא העריות דהיינו של אותו שבט לכך בכו. ודלא כפירוש הרא"ם שפירש אף על פי שהיתה כל התורה מסורה בידו של משה מכל מקום אפשר שלא נאמרה פרשת עריות לישראל עד סמוך לנסיעתן מהר סיני. (קצ"מ בשם בעל מנחה בלולה שצרפו תלונת העריות לתלונת המן לפי שאמרו במדרש שהעומר היה מגלה על הממזרים בן של מי הוא שבאיזה אהל שנמצא עומר שלו הוא היה אביו לכך נתרעמו על המן. ועיקר תלונתם על איסור העריות עד כאן) :

**יב** א ובא עתיד במקום בינוני אבל לא עתיד כמשמעו דאם כמשמעו מאין ידע זה ומלת כי משמש הכא לשון דהא שהוא לשון אשר : ב ר"ל שתהיו סובלין מהם : ג דקשה לרש"י דקרא הכי משמע כאשר ישא האומן את היונק על האדמה וכי אומן נושא את היונק על האדמה אשר נשבע ומתרץ דעל האדמה וגוי קאי אשאהו בחיקך :

**טו** ד דהכי פירושו של קרא ואם ככה ר"ל שעתיד אתה לעשות כן לישראל את עושה לי ר"ל כנקבה עשית לי כלומר דאת אומרים לנוכח לנקבה כמו שאומרים אתה לזכר והטעם מוכיח שיש פסיק בין ככה לאת דאין לומר דקאי על לא אוכל וגוי כי אין הצער של התלונה גורם כל כך רעה שיאמר הרגני נא הרוג אלא בשביל הפורענות שהוא עתיד להביא על ישראל אמר זה : ה ר"ל כדרך סופרים כשכותבין ספרים מגיהין אותן דרך כתיבתן כך צוהו הקדוש ברוך הוא למשה כשכתב התורה לתקן הלשון :

**טז** ו דאם לא כן מה ענין פרשה זו אצל פרשת התלונות הסמוכה לה : ז כך הם אוכלים ושותים ומסתכלים בשכינה : ח דאל"כ כיון דכבר היו שוטרי העם למה צריך עכשיו למנותם :

**יז** ט ואם תאמר ולמה מפרש רש"י זה יותר מכולן. ויש לומר לפי שלא כתיב כאן עמידה כמו באחרים : י וארבי לשון גדולה :

**יח** י דאם לא כן התקדשו למה לי היה לו לומר ואל העם תאמר למחר תאכלו בשר. ועוד מה הזמנה צריכה לאכילה אלא לפורענות הכתובה בסוף הבאה עליהם על ידי אכילת הבשר :



**כ** **כ** שמתמצין פירוש שחולין : ל שתמאסו בו שיהא דומה לכם כו' : מ זרא הוא לשון מפזר ומבדר כמו הנה הוא זורה דאל"ף מתחלף בה"א כלומר שיזורו אותו מפיהם ואפס כלומר שלא ירצו אפי' להביט בו שירחקוהו לגמרי יותר ממה שהיו מקרבים אותו תחלה : נ דאם לא כן בקרבכם למה לי :

**כא** **ס** (נחלת יעקב) אבל הילודים במדבר לא בכו שלא היו יכולים לומר זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים ואף על גב דכתיב ויבכו גם בני ישראל אפילו הכי סבירא ליה דלא בכו הילודים במדבר :

**כב** **ע** הוי אומר צאן ובקר קשה משמעו נא המורים כלו' ואם על אותו דיבור נענש כל שכן בזה ולמה לא נפרע מזה לפי וכו' :

**כג** **פ** הטפל ר"ל ריב : צ ר"ל לעשות פשרה באת אפשר שלכך שלחך שאין בו כו' :

**כו** **ק** הכי גרסינן וכתב על ע' זקן ובי' מהן הניח חלק ר"ל ואחר כך נתן בקלפי ובללן יחד ואם תאמר לא היה לו ליטול רק י"ב ולכתוב על י' ו' זקנים ועל ב' ה' זקנים ומי שיעלה בידו פתק של ו' יברור מאותו שבט ששה וכו'. (גור אריה) ושמה יש לומר אם כן אותו שבט שיעלה בידו פתק של חמשה יהיה בזיון לכל השבט כאלו לא בחר השם בכל השבט אבל עכשיו לא נתבזה רק אותו הזקן (ועיין בקצ"מ) מה שהקשה שם עוד :

**כז** **ר** מדכתיב הנער משמע הידוע ואין ידוע יותר מגרשום שהוא בנו בכורו של משה :

**כח** **ש** ר"ל הנבואה כלה מאליהם לפי שאין שכינה שורה על האדם מתוך אבילות וטורח וכן מצינו גבי יעקב ותחי רוח יעקב אביהם ופרש"י שרתה עליו שכינה : ת והא דפרש"י לעיל בפרשת בשלח גבי בחר לנו אנשים כו' כלאם כלם מן העולם חייבים הם כלייה וצריך לומר היינו לפרישו דבר אחר דהכא שפירש תנם אל בית הכלא וכו' דהיינו כלייה שמכניסין אותו לכיפה :

**כט** **א** אוחז בעובי המשא ומראה את עצמו כאילו הוא לבדו ישא את המשא כך נותן זה לב על הדבר לנקמה :

**ל** **ב** מפני שמשמעות ויאסף וגו' מורה שהיה חוץ למחנה הוצרך לפרש מפתח אהל מועד שהוא מחנה שכינה והוא חוץ מן המחנה שלו שהוא מחנה לויה : ג דק"ל דבקרא משמע ויאסף משה אל המחנה הוא וזקני ישראל שהכל הולכים עמו למחנהו דהיינו מחנה לויה וכי ע' סנהדרין היו הכל לויים אלא נכנסו כו' :

**לא** **ד** דקשה לרש"י אם שוכבים זה על זה כמשמעו אם כן מתים התחתונים : ה פירוש לא למעלה יותר מדאי כדי שלא יצטערו בלקיטתן :

**במדבר פרק-יב**

**[א]** ז כלומר הא אין דרכן של נשים צנועות להתרעם על בעליהן בפני שכנותיהן על דבר התשמיש: ח דאם לא כן מה כושית דקאמר וכי כושית היתה והלא מדינית היתה אלא מה כושי משונה בעורו אף זו משונה בעורה וביפיה. (גור אריה) ומפני שהוא קצת רחוק שידבר הכתוב על דרך חידה לכך אמר כושית בגימטריא יפת מראה: ט פירוש על אודות הפרשתה שפירש בעלה ממנה ומקרא קצר הוא: י פירוש הרי כבר נאמר ועוד למה נאמר כי אשה וגוי משום דכל כי נתינת טעם הוא על הדבר ומתרץ יש לך וכו': כ זהו לפי פשוטו והראשון הוא על פי המדרש רז"ל ולכן לא כתב על זה דבר אחר כי זה הפירוש לא הוזכר בשום מקום: ל ואם תאמר והא רש"י פירש זה כבר לעיל על אודות האשה על אודות גירושיה ויש לומר דשני פירושים הם הפירוש הראשון הוא רבי נתן שהוא מפרש על אודות האשה על אודות גרושיה אם כן מה תלמוד לומר כי אשה כושית לקח אלא יש לך כו'. אבל רש"י פירש דפשוטו של קרא כי אשה כושית לקח הוא כמו שפירש על אודות האשה וכו' כי אשה כושית לקח ועתה גרשה:

**[ב]** מ (נחלת יעקב) הוקשה לרש"י שני מיעוטים רק אך דהוה ליה למימר הרק במשה דבר הלא גם בנו. ועל זה תירץ עמו לבדו ולא עם אחרים כלל הן עם צדיקים כיוצא בו והן עם צדיקים שפחותים ממדרגתו הלא גם בנו דבר ואף על פי שאנו ממועטים ממדרגת נבואת משה ולכך צריך ב' מיעוטים למעט הדבור וכיוצא בזה מתרץ בספרי:

**[ד]** נ דאם לא כן מאי נפקא מיניה דכתיב פתאום. רא"ם: ס מדכתיב הכא פתאום ובנזיר גם כן כתיב פתע פתאום מה נזיר צריך הבאה במים אף טבול יום כן וקל להבין:

**[ה]** ע דאם לא כן למי לי למכתב וירד ה' בענן הא כבר נאמר ויאמר ה' צאו שלשתכם ולא הוה ליה למימר אחר זה אלא ויעמוד פתח האהל וגוי אבל בפרשת כי תשא דכתיב וירד ה' בענן שהוא תחלת הגלות השכינה אליו בבקר יש לומר שבא להודיע הגלות השכינה אליו ולא ללמד שירד יחידי עם עמוד עננו כמו שדרשו הכא:

**[ו]** פ כלומר אף על פי שחרה במ אף ה' וילך מכל מקום אין נא אלא לשון בקשה ודבר עמהם בנחת שאלו היו דבריו בכעס לא היו דבריו נשמעים

וללמוד קל וחומר לבשר ודם שיהיו דבריו בנחת: **צ** דבקרא משמע דנביאייהם יהיה ה'. לכך פירש אם יהיה לכם נביאים ומלת ה' דבקה עם במראה אליו אתודע: **ק** באומרו שכינת שמי מורה שפירוש ה' הוא כאלו אמר אני ה' דאם לא כן יתוודע מיבעי ליה:

**ח** **ו** ואם תאמר והא אמרינן (שבת דף פז) ג' דברים עשה משה מדעתו והסכים הקדוש ברוך הוא עמו ואחד מהן שפירש מן האשה משמע שלא צוה לו הקדוש ברוך הוא עיין בתוספות (שם ויבמות דף פ"ג): **ש** ואם תאמר איך עלתה על דעתו של הקדוש ברוך הוא שיאמרו אהרן ומרים הכי ויש לומר לפי שהם אמרו הרק אך במשה דבר אלהים הלא גם בנו דבר ה' ולא פירשנו מדרך ארץ ולמה פירש מדרך ארץ אלא משום גיאות שהוא גם רוח וכך היו אומרים והלא שכינה שורה עליו וכתוב אשכון את דכא ושפל רוח ומשה היה רוח גבוהה ולמה שורה שכינה עליו אלא כביכול הקדוש ברוך הוא אינו יודע שהוא רוח גבוהה לכן אמר זו קשה משל ראשונה ולכך נכתב גם כן כאן והאיש משה עניו מאד שאהרן ומרים אמרו שהוא גם רוח ולא כמו שפירש הרא"ם שדרשו כן מיתור הבי"ת של בעבדי שהוא בי"ת השימוש והקשה אם כן למה לא דרשו גם כן למ"ד השימוש יתירה גבי לעבדך ליעקב וגם לאדוני לעשו והביא שם גירסא אחרת כדי לתרץ קושיא זו ולפי דרכנו אין צריך לשבש הספרים שלנו וקל להבין:

**יב** **ת** דכתיב כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא. ובמצורע כתיב והבא אל הבית כל ימי הסגיר אותו יטמא: **א** פירוש אפילו משמעות הקרא נוכל לפרש אותו מבלתי שנצטרך לומר שכינה הכתוב וכתב אמו במקום אמנו ובשרו במקום בשרנו כשנאמר שדבריהם אינם בשביל אחותם אלא שכל אח סתם אין ראוי להניח אחותו להיות כמת וכו': **ב** ופירוש אל תהי כמת שאין לו תקוה שמאחר שבשרה שהוא אחד עם בשרנו נאכל ואין תרופה למכתה:

**יג** **ג** דמלת לאמר קרא יתירה הוא דהל"ל ויצעק משה אל ה' אל נא רפא נא וגו' אלא שאמר לו השיבני דומיא דוידבר משה וגו':

**יד** **ד** הוסיף מלת ואם כאלו אמר ואם אביה וכו' מפני שלא מצינו שירק אביה בפניה מעולם ולא הנזיפה בשום זמן אלא ר"ל אלו אביה ירק כו' ואמר הראה לה פנים זועפות להורות שאין ירק ירק כמשמעו רק נזיפה המתחייבת מן היריקה: **ה** ואם תאמר והא קל וחומר הוא אפילו כמה וכמה ימים ולמה נקט דוקא י"ד יום. ויש לומר לפי שאמרו זכרונם לברכה (נדה לא) ג' שותפין באדם הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו דאב ואם כל אחד נותן ה' דברים לולד והקדוש ברוך הוא לבדו נותן י' דברים שמע מינה שיש לו חציו של ולד. ועוד יש לומר לפי שהמצורע כשמוסגר ז' ימים אם לא פשה ועמד בעיניו מסגירו עוד ז' ימים ואם פשה טמא מוחלט הוא לכך נקט י"ד ימים שהוא טמא מוחלט כלומר הרי היא ראויה שתהיה מצורע עולמית:

**{טו}** ויש לפרש משום דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות אחת לחמש מאות הכי נמי היא המתינה למשה שלישי של שעה ונשתלם לה חמש מאות שלישיות שעות דהיינו ז' ימים דיום ולילה עמו כ"ד שעות ולז' ימים ולילות קס"ח שעות תחלקם לשלישיים יהיו יתירים על ה' מאות דהיינו על הז' ימים מכל מקום כיון דלאו יום שלם הוא אלא שעה אחת ושליש של שעה אין בכך כלום ואפשר עוד בשכר שהלכה לקרוא לאמו של משה הוסיפו לה ד' שלישיים והא דנקט רש"י שעה אחת לאו דוקא שעה שלימה שהוא אחד מכ"ד שעות שביום אלא כלומר עת אחת דהיינו שלישי שעה וקל להבין: חסלת פרשת בהעלותך

---

לך

שלח

פרשת

---

### במדבר פרק-יג

**{ב}** א הכי מקשה רש"י למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לבד דהיה לו לסמוך גם כן לפרשת קרח והיה לו להקדים מחלוקת קרח ואחר כך מרים ואחר כך מרגלים שהרי מחלוקת של קרח בחצרות היה אבל ענין מרגלים בפארן היה. ומתרץ לפי שלקתה כו' ומשום הכי כתב הפרשיות שלא על הסדר כדי לדרוש זה ואם היה כותב על הסדר אף על פי שהיה מקדים מרגלים למרים לא היה יכול לדרוש זה דלמא כסדר הם נכתבים הרא"ם. (נחלת יעקב) כבר כתבתי כמה פעמים שאין הרב כותב טעם על הסמיכה אלא אם כן יש בכתוב איזה יתור או שנוי לשון וכיוצא בזה שהכתוב מקפיד על הסמיכה אף בכאן מה שכתב וישלח אותם משה ממדבר פארן הוא מיותר דהא לעיל מזה כתיב ויחנו במדבר פארן ופשיטא דמשם נשתלחו אלא ודאי שהכתוב הודיע לנו מקום השליחות לומר לך שאף על פי שמחצרות נסעו ובאו למדבר פארן והיה להם לקחת מוסר ואפילו הכי חטאו ושלא כפירוש הרא"ם: ב דקשה לרש"י הלא גלוי וידוע לפני השם שעתידים לחטוא על ידי שליחות זה אם כן למה צוה להם השם יתברך שישלחו מרגלים לפניהם שעל ידם יבא פורעניות להם שלא יבאו לארץ ישראל כי ימותו במדבר ועל זה פירש אני איני מצוה לך והרא"ם פירש ממלת שלח קדריש ולא ממלת לך דכיון דכתיב ותקרבוני אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו וגו' ובודאי נמלך משה בהקדוש

ברוך הוא ובאתה התשובה שלח ובהכרח הוא נתינת רשות ולא ציווי כיון שהוא תשובת שאלה מורה הוא על נתינת רשות ולא ציווי ומלת לך צריך לומר או דרך הלשון כך הוא כמו הגשם חלף הלך לו או לדרוש כשראה הקדוש ברוך הוא את המרגלים שעתידין לחטוא קרא אותן לשמו של משה שלח לך וגוי וכשראה הקדוש ברוך הוא את הזקנים שמעשיהם כשרים קרא אותן לשמו שנאמר אספה לי עי איש רא"ם : ג וכדאמרינן הבא ליטמא פותחין לו. (נחלת יעקב) אין הפירוש שישראל יטעו בכוונת דברי המרגלים אלא שהמרגלים יטעו והיינו ארץ אוכלת יושביה שטעו המרגלים וכמו שפירש הרב שם :

**ג** פירוש ולא בגזירתו של השם שזה לא היה רק לרצונם. ואין לפרש דעל פי ה' אאותם קאי כלומר שהשלוחים היו על פי ה' אף על פי שהשליחות לא היה על פי ה' שהרי ברירתן לא הוזכרה כלל עדיין ואם כן היאך יאמר וישלח אותם שהכנוי מורה על הנזכרים לעיל ואדרבה בהליכתן היה לו לומר על פי ה' אלא אותם קאי אסתם אנשים שהוזכרו שהיה ברצונם : ה פירוש כל סתם אנשים לשון חשיבות הוא וכשיבאו במקום תואר כמו הכא וכמו וחזקת והיית לאיש אבל כשלא יהיו במקום תואר כמו ויאמרו האנשים ואת האנשים אשר פתח הבית שלח לך אנשים כולם לשון אנשים ממש הם ולא חשובים. רא"ם :

**ו** ויהיה פירוש ויקרא לשון תפלה כמו ויקרא שם אברם בשם ה' ויהיה למ"ד להושע במקום על והוכרחו לדרוש כן דאם לא כן מה טעם לקריאת השם הכא :

**ז** שהרי מצרים בדרומה של ארץ ישראל וההולך משם לארץ ישראל הולך לצפון העולם. אלא על כרחך צריך לומר בנגב זה נגב ארץ ישראל ששם חברון שהקציהו לקברי מתים והוא הפחות שבמקומות הארץ. רא"ם :

**ח** דק"ל למה הקדים משה וכתב את הארץ מה היא היה לו להקדים אנשי הארץ שזה הוא העיקר לכן פירש את הארץ את טבע הארץ כי יש ארץ וכו' וזהו העיקר : ט ר"ל לכך כתיב החזק הוא הרפה : י לכך כתיב המעט הוא אם רב : כ דאם לא כן מנא ידעו אם גבורים הם או לא. ולכך כתב בפסוק הבמחנים אם במבצרים שהוא פירוש על החזק הוא הרפה. אבל אין לפרש שהוא דבר בפני עצמו כלומר לראות אם ערים בצורות הם או פרזים הם דאם כן היה לו לכתוב המחנים אם מבצרים וגם התרגום מוכיח כן שתירגם עליו הבפצחין. והרא"ם כתב ומאמר ומה הערים יחזור לענין ראשון החזק הוא הרפה אף שהפסיק בינתים וכמוהו רבים :

**כ** ל שהרי כתיב אחרי כן והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ ואם כן יש עצים להם והרא"ם פירש דמסתמא אם שמנה היא יש בה עצים והרי כבר אמר להם השמנה היא אם רזה. אף על פי שדרשו אותו (בב"ב דף ט"ו) על איוב אבל רש"י זכרונו לברכה כתב אדם כשר סתם משום שזהו קרוב

לפשוטו: **מ** דק"ל ביכור ענבים הל"ל לכן פירש ימים שהענבים מתבשלין  
בביכור וענינו שם דבר ימים של ביכור ואין משמעותו לשון רבים:

**[כב]** **נ** דאל"כ למה הלך לשם להתפלל ולא התפלל במקום אחר אלא על  
כרחך משום קברי אבות: **ס** ופרש"י (סוף כתובות) מבונה לשון פרי מלשון  
ואבנה גם אנכי ממנה ושנים לשון שונים כלומר פעמים פ"י כי שבע פעמים  
היתה חברון טובה מצוען מצרים: **ע** מקשים העולם והלא אף לפי פשוטו  
של קרא קשה נמי מה בא להודיעך ויש לומר דדברי רש"י הם כמו והשתא  
אתי שפיר דלפי פשוטו קשה מאי נפקא מינה ששבע שנים נבנתה כו' אבל  
לפי המדרש אתי שפיר שבא להודיעך וכו': **פ** טרשין סלעים פירוש ארץ  
יבשה ואין עושה פירות כארץ לחה:

**[כג]** **צ** כאלו כתיב ויכרתו משם זמורה עם אשכול ענבים אחד לא זמורה  
לחוד ואשכול לחוד דאם כן למה כרתו הזמורה כלל שאינו פרי: **ק** פירוש  
מדכתיב וישאווהו דמשמע שנים דמיעוט רבים שמונים אם כן מה תלמוד  
לומר שנים וכו' והא דלא פירש זה על הקרא יש לומר דהייתי אומר  
דשנים קאי על זמורה [ואשכול] שהיו נושאים הזמורה במוט אחד ואשכול  
במוט אחד אבל לפי מה שפרש"י זמורה ואשכול ענבים תלוי בה שמע  
מינה דאשכול וזמורה הכל אחד הוא אם כן קשה למה כתיב שנים ומתרץ  
בשני מוטות: **ר** ר"ל לפי שאמר משה ולקחתם מפרי הארץ משמע מכל  
הפירות ולמה לא נטלו רק ג' מינים דכתיב אשכול ענבים ומן התאנים  
ומן הרמונים אלא ודאי שמונה נטלו אשכול וכו' ומפרש רש"י ואזיל למה  
לא נטלו כולם והלא משה אמר ולקחתם מכל הפירות ומפרש לפי שכל  
עצמן וכו' דאם לא להוציא דבה נתכוונו לא היה להם ליקח אשכול ענבים  
שלם כדי שיוכלו ליקח מכל פרי הארץ או לא היה להם ליקח אשכול כלל  
ותדע דכדי להוציא דבה נתכוונו משום דאמרינן בגמרא ואם חפץ אתה  
לידע וכו' ומה יכול ללמוד מאבנים שהקימו בגלגל דלמא שאני הכא שלא  
היו נושאים משא לפי כחם וגבורתם אלא ודאי דהכי דייק דאם לא שנשאו  
לפי כחם וגבורתם למה לא נטלו רק ג' מינים אלא ודאי כדי להוציא דבה  
נתכוונו. והרא"ם הביא הגמרא ורש"י דמסכת סוטה שמפרש כל זה:

**[כד]** **ש** (נחלת יעקב) פירש"י בגמרא וילכו יתירה הוא כיון דכתיב וישובו לא  
הל"ל אלא ויבאו אל משה עד כאן פירוש לפירושו כיון דקודם לזה סיפר  
וישובו מתור הארץ דהיינו סיפור חזרתן למה הזכיר אחר כך וילכו. ועל  
זה תירץ להקיש וכו': **ת** ואם תאמר מנא ליה לרש"י דלמא אף לישראל  
ויש לומר דאי אף אאל כל עדת בני ישראל דלעיל מיניה קאי אם כן ואת  
כל העדה דכתיב אחר כך למה לי:

**[כז]** **א** דאם לא כן כיון שכונתם לא היה אלא לרעה למה אמרו בראש  
דבריהם היפך כונתם אלא על כרחך כל דבר שקר וכו':

**[כט]** **ב** אף על גב דבאמת היה יושב שם דכתיב והעמלקי והכנעני יושב  
בעמק וגו' אלא רש"י דייק כיון דכתיב ועליתם את ההר ושם יושב



האמורי והחתי ואם כן כיון שהאמורי והחתי יושבים בהר ועמלק יושב בעמק לא היה להזכירו תחלה אלא כדי ליראם וכו' :

**לז** ג ואף על גב דבהדיא כתיב בקרא את העם ועוד קשה דהא בקרא אינו כתיב שדברו העם כלום. ויש לומר דקאי אמרגלים כלומר שהשתיק המרגלים כולם ששתקו ולא דברו כלום כדי שישמעו העם מה שידבר בלב במשה: ד מדכתיב עקב היתה רוח אחרת עמו משמע שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב ולמרגלים אמר אני עמכם בעצה אבל בלבו היה לומר האמת ועל ידי כן היה בו כח להשתיקן אבל הרא"ם פירש משום שקראו בן עמרם ולא קראו בשמו הבינו זה וקראו כן כדי שיטעו ויחשבו שכוונתו לגנאי: ה דאם לא כן הל"ל נעלה וירשנו עלה למה לי אלא עלה נעלה מכל מקום אפילו בשמים:

**לא** ו מדכתיב כי חזק הוא ממנו היה לו למכתב כי חזק ממנו שהרי לעיל גם כן לא כתב הוא רק אפס כי עז העם הזה אלא כלפי וכו'. (גור אריה) דאי אפשר לומר ממנו מישראל דהוה משמע שגם ישראל חזק אלא שהוא יותר חזק כדפרש"י על פסוק ועצומים ממך אתה עצום והם עצומים ממך וכאן לא יתכן זה שהרי המרגלים מדמים עצמן כחגבים נגד העם היושב בארץ אלא כלפי וכו' :

**לב** ז כמו שכתוב ויראו בני אלהים את בנות האדם וגוי דאם לא כן נפילים נפילים למה לי אלא ודאי נפילים השני מלשון נפילה ממש כלומר ושם ראינו מאותן שנפלו מן השמים הם שמחזאי ועזאל: ח פירש"י בגמרא כאלו צוארם נכנס בחלון שהחמה יוצאה משם ופירוש מעניקין חמה שהנקב שממנו החמה נראית נעשה ענק לצוארם והא דלא פרש"י לעיל בפסוק וגם ילידי הענק יש לומר דלעיל יש לומר דלמא אביהם הראשון היה שמו ענק ועל שמו נקראו כלם בני ענק כמו שאנו אומרים על כלל האומות בני נח אבל הכא כתיב ושם ראינו את הנפילים וקשה למה קוראין נפילים אלא משום שהם בני שמחזאי ועזאל ואם כן קשה למה קוראין בני ענק אלא ודאי משום שמעניקין כו' (ועיין ברש"י דסוטה דף ל"ד):

---

## **במדבר פרק-יד**

**ב** ט פירוש לא לשון אלו כמו לו יש חרב בידי לו חכמו ומפני שפירש הלואי כמו מי יתן שהוא דבוק עם וא"ו שאחריו כמו מי יתן והיה לבבם לכן הוצרך להוסיף וא"ו ומתנו שהוא כמו מי יתן ומתנו:

**ט** י תיקן בזה שלא תאמר ב' דברים הם אלא האחד נמשך מחבירו כלומר שאם אל תמרודו בהקדוש ברוך הוא שוב אין אתם צריכים לירא: **כ** כאלו אמר כלחמנו הם: **ל** מפני שהמגן לאדם עושה לו צל לכך נקרא המגן צל:

**י** מ לא את משה ואת אהרן כי הם לא דברו כלום: **נ** לקבל חצים ובליסטראות רצונו לתרץ הרי כבוד ה' שוכן עליהם תמיד על הכפורת מבין הכרובים:

**יא** ס עד אנה עד היכן לא עד איזה מקום כפירוש אנה בכל מקום:

**יב** ע היינו הכרתה מן העולם ולא לשון ירושה וכן פירש למטה מזה: **פ** דאם לא כן מה ענין זה לכאן וכי תנאי עשה עמו שאם יניחנו להמיתם יעשנו לגוי גדול. ויש מקשים גבי עגל בפרשת כי תשא כתיב נמי ואעשה אותך לגוי גדול ופירש שם אם כסא של ג' רגלים וכו'. ויש לומר דהכא קשה לרש"י למה כתיב עצום ממנו אלא כדי לסלק טענת של כסא של ג' רגלים כלומר שלזרעך יהיה כסא של ד' רגלים כיון שאתה מזרע האבות יהיה להם ג' רגלים וזכותך יהיה רגל ד' אי נמי ממנו שב אל אברהם שהוא תחלת היחוס ואז יהיה לזרעך ד' רגלים אבל לעיל לא כתיב ממנו דמשמע דתחלת יחוס יתחיל ממשה רבינו עליו השלום כלומר שיקראו בני משה ולא בני אברהם יצחק ויעקב לזה אמר אם כסא של ג' רגלים וכו' ודוק היטב כי בזה יתורצו כמה קושיות:

**יג** צ לא ושמעו את אשר העלייתם כמובן מפשוטו של קרא אלא שישמעו ההריגה ומלת כי פה הוא במקום אשר כאילו אמר ושמעו המצרים אשר העלית בכחך את העם הזה מקרב וראו החיבה הגדולה שאי אפשרית להתבטל לא יאמרו שחטאו רק מבלתי יכולת וכו':

**יד** ק ולא פועל לנקבה אבל חסר למ"ד כאלו אמר יכולת לה':

**יז** ר שלא בקש ממנו חדשות רק לקיים מאמרו וזהו כאשר דברת:

**יח** ש ואם תאמר והרי פסוק זה גם כן כתיב בפרשת כי תשא וגם שם פירשו רש"י ויש לומר דהא דפירש כאן לבד על ונקה רק כדי שלא תקשה לרש"י מה שפירש לעיל ארך אפים לצדיקים ולרשעים והרי כתיב ונקה פירוש לצדיקים ולא ינקה פירוש לרשעים לכך פירש"י ונקה לשבים ולא ינקה לשאינן שבים:

**כ** ת לא בשביל דברך שאתה מתפלל בעדם ואמרת סלח נא וגוי דאם לא כן מאי כדברך בסלחתי סגי:

**כא** א ביש ספרים גורסין חי אני לשון שבועה כשם שאני חי וכבודי מלא כל הארץ כך אקיים להם כי כל האנשים וגוי ואין גורסין אחר כך אם יראו את הארץ וכבודי ימלא את כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה וכו'

כי הם פירשו וימלא כבוד ה' וגוי וכאשר ימלא כבודי את כל הארץ כמו שפירש רבינו אברהם בן עזרא ולפי פירוש זה אין צריך לסרס המקרא אבל לפי מה שכתוב בספרים שלפנינו אם יראו הרי זה מקרא מסורס חי אני כי כל האנשי וכו' כי הם מפרשים וימלא כבוד ה' וגוי שהוא לשון עתיד כמו שפירש רבינו אברהם בן עזרא בלשון שני לכן צריכין לסרס המקרא ולפרש וכבודי ימלא כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה הזאת שהוא לשון עתיד ולפי פירוש זה צריך למחוק למעלה וכבודי ימלא כל הארץ וכן צריך לגרוס כשם שאני חי כך אקיים להם וכו' ודו"ק ותמצא. והרא"ם כתב הרי זה מקרא מסורס שוימלא כבוד ה' צריך להיות אחר סיום כל הפסוקים האלה שהם דבקים עם השבועה שבא אחר כך ואמר ולמה אני מאריך להם כדי שימלא כבוד ה' ולא יתחלל שמי בעכו"ם לחשוב עלי מבלתי יכולת עד כאן לשונו. והוא הוא שפירש לפי הספרים שלפנינו :

**כב** ב וזה לשון הגמרא בפרק אלו נערכין תניא עשר נסיונות נסו אבותינו להקדוש ברוך הוא שנים בים שנים במן שנים בשליו שנים במים ואחד בעגל ואחד במדבר פארן פירוש שנים בים אחת בירידה דכתיב המבלי אין קברים במצרים אחת בעליה דכתיב וימרו על ים בים סוף מלמד שהיו ישראל ממרים באותה שעה ואמרו כשם שאנו עולים מצד זה כן המצריים עולים מצד אחר וכו' שנים במים במרה דכתיב ויבאו מרתה וגוי וילך העם על משה. וברפידיס דכתיב ויחנו ברפידיס ואין מים לשתות העם וירב העם עם משה. שנים במן דכתיב אל תצאו ויצאו. ואל תותירו ויותירו. שנים בשליו ראשון בשבתנו על סיר הבשר. שני והאספסף אשר בקרבו. בעגל כדכתיב. במדבר פארן פרש"י היינו מרגלים :

**כג** ג (גור אריה) דודאי לא יראו כי אין ספק לפני הקדוש ברוך הוא :

**כד** ד משום דקשה וכי לכלב לבד היה רוח אחרת והא אף ליהושע היה רוח אחרת משל מרגלים ועל זה פירש שתי רוחות וכו' : ה לכך צריך רש"י להביא מנביאים שלא תקשה מנא ליה שהיה אחד בפה ואחד בלב דלמא רוח אחרת היה לו בפה ובלב שהיה אומר איני עמכם בעצה. לכן פרש"י וזהו שנאמר בספר יהושע ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי : ו שחסר מלות את לבו דאם לא כן מאי וימלא אחרי סתם דקאמר והלא בפיו היה עם מרגלים ולא בלב : ז פירוש והביאותיו שנאמר בקרא הוא כמו ונתתיו ופירוש אל הארץ אל חברון ופירוש אשר בא שמה בבואו לרגל את הארץ ולא שיביאנו לארץ לאפוקי שלא ימות במדבר כמובן מן הקרא :

**כה** ח הודיענו טעם סמיכות מחר פנו עם והעמלקי הקודם לו והוסיף לומר לאחוריהם שבזולת זה היה נראה ששני דרכים היו ליכנס לארץ ישראל אחד דרך העמק ואחד במדבר דרך ים סוף ואין הדבר כן שהרי דרך המדבר ים סוף הוא לאחוריהם וכבר הלכו אותו ובאו אל הישוב

ופירוש לאחוריקם שהשם יתברך אינו חפץ להביאם אל הארץ שהשם יתברך חפץ שבמדבר ימותו :

**כז** **ט** אבל לא כל ישראל שהרי מלינים עלי את תלונוות בני ישראל כתיב דמשמע הגורמים לישראל שילינו : **י** שהרי המרגלים היו שנים עשר הוצא מהן יהושע וכלב שלא היו בעצה עמהם נשארו עשרה וקראם עדה : **כ** הוסיף מלת ישראל בין מלינים ועלי כדי שלא תפרש מלת מלינים על המרגלים וזה אין אמת שהמרגלים הוציאו דבה על ארץ ישראל וישראל היו המלינים :

**כח** **ל** כאלו אמר אם לא אעשה לכם כאשר דברתם שיפלו פגריכם וגוי איני חי ולא נכתב איני חי שכבוד אלהים הסתר וסמך על המבין ממה שאמר בראשונה חי אני דאם לא כן חי אני נאם ה' כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם מיבעי ליה :

**לב** **מ** פירוש דבר על הבנים בסיפור זה להכניסם לארץ ואלו ימותו צריך לומר ואתם להבדילם זה מזה :

**לג** **נ** שהרי לא נגזרה גזירה אלא על אותן שהיו בני כ' ועמדו במדבר מ' שנה נמצא שהיו בני ס' שנה שאם נקנסה עליהם מיתה בני כרת לא היו : **ס** כלומר ושנה ראשונה מן המנין היתה בכלל כו' : **ע** כלומר מקצת אנשים שנמנו לאחר מעשה העגל שלאחר המנין הראשון נעשו בני כ' אבל אם בתחלה היו בני י"ט שנה ובשילוח מרגלים היו בני כ' שנה אותם היו בבאי הארץ וזה שאמר וכשנכנסו לשנת ששים מתו אותן של שנת כ' בשם מהרי"ץ :

**לד** **פ** קרא הסרת לבב מהשם הסרת השם מהם מפני שכיון שהוסרו לבבם מהשם הוסר השם מהם :

**לה** **צ** ר"ל והא כתיב קרא אחרינא ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפנה ויהושע וגו' :

**מא** **ק** ומלת והיא שבה אל הפעולה ופעולה לשון נקבה כאלו אמר זאת הפעולה אשר אתם עושים לא תצלח :

**מג** **ר** שפירוש על כן הוא כמו הואיל שפירושו על אשר ומפני שאין טעם לומר הואיל ושבתם לכן הוסיף על מלת כי על כן פועל שתפול עליה הסיבה הואיל ועשיתם כך כלומר ששבתם מאחרי השם יתברך :

**מה** **ש** פירוש בדרך נבואה או משה רבינו עליו השלום כתב ככה כשכתב התורה בסוף מ' שנה שאז נקרא כבר שם המקום ההוא חרמה :

---

## במדבר פרק-טו

**ג** ת פירוש דאם זה ציווי הוא אין נופל עליו לומר לפלא נדר או בנדבה דנדבה אינו ציווי ולכך פירש ותעלה על לבבכם וכו': א לא שהוא יתברך מקבל נחת רוח מהקרבתן שהרי כתיב אם ארעב לא אומר לך וגוי כדלעיל פרשת תצוה והא דפירש ריח ניחוח קודם או במועדיכם מפני שפירש ועשיתם אשה שאינו ציווי רק כשתעלה על לבבכם לעשות אשה בעבור ריח ניחוח אגב זה פירש גם כן ריח ניחוח קודם במועדיכם: ב הוצרך לפרש או שתעשו וכו' שלא תפרש לפלא נדר או לפלא נדבה או לפלא במועדיכם וזה אינו כי קרבן המועדות חובה הם ואינן תלוין ביד המפלא:

**ד** ג ר"ל אף על פי שאמרתי לעיל ועשיתם אשה וגוי וזה אינו חובה כדפרישית לעיל מכל מקום אם תקריבו נדר או נדבה או חובת מועדיכם חובה עליכם שתקריבו עליהם נסכים ומנחה: ד פירוש שאין הכהנים אוכלין ממנה כשאר מנחות הכתובות בויקרא אלא כולה כליל והשמן נבלל בתוכה ואינו בא בפני עצמו: ה פירוש ב' ספלים של כסף היו שם על המזבח ומנוקבים והכהן היה מערה היין והמים בפי הספלים והנסכים מקלחים ויורדין על גבי המזבח ובמזבח היה נקב שבו המים והיין יורדין לשיתין של מזבח שהיו חלולין ועמוקין מאד:

**ו** ו פירוש אז תעשה מנחתו שני עשרונים במקום שהיה לכבש עשרון אחד ויין ושמן שלישית ההין במקום שהיה לכבש רביעית ההין שתעשה לאיל יותר מלכבש ופירוש של או הוא אם ולא או כמשמעו ולומר שיהא כבש ואיל שוים: ז ר"ל עד י"ב חדשים נקרא כבש ומשבא ליי"ג חדשים ואילך נקרא איל אם כן מיי"ב חדשים ועד י"ג חדשים ויום אחד איני יודע אם איל הוא או כבש לענין הנסכים כלומר אם צריך נסכים של כבש או נסכים של איל והוא נקרא פלגס לכך דרשו רבותינו זכרונם לברכה מאו לרבות שצריך לנסכי איל. ופלגס הוא כמו שתי מלות פלגס כלומר שהוא חלוק מהיות גדול הנקרא איל. (נחלת יעקב) כל הפרשה מבוארת בפרק שתי מדות דף צ"א וכמדומה לי שהרא"ם לא ידע את מקומה:

**יב** ח מפני שהקרא הזה סתום כתב כמספר ולא פירש באיזה מספר של בהמות או של נסכים ועוד שכפל וכתב שתי פעמים תעשו לכן פירש כמספר קאי אבהמות ותעשו ראשון קאי על ההקרבה ותעשו שני קאי על הנסכים ופירוש לאחד לכל אחד ואחד ופירוש כמספרם השני על שיווי מספר הבהמות לנסכים:

**כ** ט פירוש כי חטה אחת פוטרת הכרי לפי שנאמר סתם ראשית דגנך: י תרומת מעשר יש בו שיעור סאה אחת מי' סאין:

**כא** כ כלומר אם היו לו יי עיסות צריך ליתן הראשונה כולה חלה תלמוד לומר וכו' ואם תאמר אם כן למה לי ראשית עריסותיכם. ויש לומר דאם לא נאמר רק מראשית עריסותיכם הוה אמינא דאם היו לו יי עיסות צריך ליתן מקצת מן הראשונה אבל האחרים פטורים לכך כתיב ראשית עריסותיכם שצריך ליתן מכל עיסה מקצת. הקשה הרא"ם מאי שנא הכא דדרשינן מראשית מקצתה ולא כולה ומאי שנא דגבי בכורים דדרשינן מראשית ולא כל ראשית שאין כל הפירות חייבין בבכורים אלא שבעה מינים בלבד כמו שפירש הרמב"ם וכן פירש רש"י בפרשת כי תבא ולמה לא דרשינן נמי כמו הכא שאין כל הפירות שבאילן שבכרו חייבים בבכורים אלא אשכול אחד או גרגיר אחד והניח בקושיא לפירוש הרמב"ם וכן לפרש"י דלקמן. ונראה לי דגבי חלה יש עוד מיעוט דכתיב והיה באכלכם מלחם הארץ וגומר דקשה הארץ למה לי הא כתיב לעיל מיניה והיה בבואכם אל הארץ וגומר אלא על כרחך למדרש אתא דאינו חייב בחלה אלא משבחי ארץ ישראל דהיינו ה' מיני דגן ואם כן אייתר מראשית למדרש שאין כל העיסה חייבת אלא מקצתה מה שאין כן התם דאין שם יתור ודו"ק נראה לי :

**כב** ל ולא פר לחטאת כבשגגת כל המצות למדנו שאין שגגת הע"א בכלל שאר שגגות כלומר אי לאו פרשה זו היה עולה על הדעת שע"א היה בכלל שאר שגגות שבמצות אבל מפרשה זו למדנו שאינה בכלל: **מ** דכתיב נעשתה משמע עבירה אחת: **נ** דורש באגדות של דופי כגון לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע: **ס** מדכתיב אשר דבר ה' אל משה וכתוב את כל אשר צוה ה' את משה דמשמע שצוה על ידי משה וכתוב אשר דבר ה' דמשמע שהוא הדבור של הקדוש ברוך הוא כלומר ששמעו ישראל מפיו כשדבר למשה איזה מצוה שהיתה בדבור של הקדוש ברוך הוא והיתה גם על ידי משה בכל מקום כגון לא תשתחוה לאל אחר שלא שמעו אלא מפי משה הוי אומר זו דאנכי ולא יהיה לך מפי כו' :

**כד** ע מדכתיב בפרשת ויקרא ונעלם דבר משמע דבר ולא כל הגוף שידעו שאסור לעבוד עבודת אלילים רק שלא ידעו שאסור עבודה זו. או ילפינן דבר דבר מכי יפלא ממך וגו' שמשמעו ולא כל הגוף :

**כה** פ שלא תפרש הקרא הביאו את קרבנם זה עולה וחטאת והא דכתיב וחטאתם הוא פר החטאת האמור בויקרא ובא הכא הכתוב לומר שחוץ מפר העולה והשעיר לחטאת האמורים בפרשה זו מביאים עוד את פר החטאת הנאמר בויקרא לכן פירש זה פר העולה שנאמר בו אשה לה' לאפוקי חטאת אינו אשה לה' רק עולה הוא אשה לה' :

**כז** צ דו"ק ואם נפש מוסיף על ענין ראשון שבע"א הוא מדבר: **ק** פירוש גם זה ראיה שפרשה זו מיירי בשגגת ע"א דהא קרבן שגגת יחיד בפרשת ויקרא הוא כשבה או שעירה ובפרשה זו דוקא שעירה :



**ל** ר הכי פירושו ועוד כלומר תדע דלשון קללה הוא שהרי דרשו רבותינו זכרונם לברכה מכאן כרת למברך את השם כשאין עדים והתראה והוא במזיד ואם לא היה לשון זה לשון קללה מה יוכלו לדרוש רבותינו מכאן למברך השם שהוא בכרת אלא ודאי כדפרישית :

**לא** ש פירוש כי לשון דבר ה' בזה לא קמיירי אלא בעבודת אלילים שהוא דבור אחד מיי דברות ששמעו אותו ישראל מפי הגבורה מה שאין כן שאר מצות שלא שמעום רק מפי משה אף שגם הם דבר ה' ואף על פי שרשיי זכרונו לברכה פירש שהמגדף במברך השם קמיירי ולא בעבודת אלילים מאמר כי דבר ה' בזה בעבודת אלילים מיירי וכאלו אמר את ה' הוא מגדף ונכרתה וגומר וכי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת וגוי' : **ת** וכאלו אמר כשעונה בה והוכרח לפרש כן מפני שאי אפשר לפרש עונה בה כרת דומיא דעונה תשא האמור בפרשת צו מפני שכבר כתב בה הכרת בפירוש :

**לב** א פירוש דאם לא כן במדבר למה לי אלא ללמד מיד שבאו למדבר חלל זה את השבת ולא קודם לכן והא דאמרינן בפרק כל כתבי (דף ק"ה) אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון. יש לומר דמדרשות חלוקים הם. והא דאמר רב יהודה אמר רב כאשר צוך שבת ודינים במרה אפקיד שמע מינה שלא היה שבת ראשונה וכמו שהקשו התוספות יש לומר דרשיי נזהר מקושיא זו בפרשת בשלח שפירש שם שם לו במרה נתן להם מקצת פרשיות שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה ודינים משמע שהודיעם החוקים ההם ולימד אותם כי עתיד הקדוש ברוך הוא לצוות אתכם בכך כמו שפירש הרמב"ן שם בפרשת בשלח ואם כן לא נצטוו עדיין בשמירת מלאכת שבת כי אם ללמוד מצות השבת :

**לג** ב דהמוצאים אותו שקשש עצים לא נאמר אלא מקושש לאחר שראוהו ומצאוהו היה מקושש ומה טעם תלוי בכך אלא שהתרו בו ועדיין היה מקושש כך לשון רשיי בסנהדרין (דף מ"א). והרא"ם פירש דאם לא כן המוצאים אותו מקושש למה לי הא פשיטא הוא דהא כתיב ויקריבו אותו המוצאים אלא ויקריבו אותו המוצאים אותו ועוד מקושש ולא הניח מלקושש :

**לד** ג מדכתיב כי לא פרש מה יעשה לו משמע שהיו יודעין שחייב מיתה שנאמר מחלליה מות יומת אבל לא פירש באיזה מיתה אבל במקלל בפרשת אמור הוא אומר לפרוש להם משמע שאינם ידועים אם חייב מיתה אם לאו. ואם תאמר הא סתם מיתה שבתורה הוא חנק כדפרשיי בפרשת אמור וגבי שבת גם כן כתיב סתם מיתה דכתיב מחלליה מות יומת יש לומר משום הכי מספקא להו לפי שהמחלל שבת כעובד עבודת אלילים והעובד עבודת אלילים בסקילה לכך מספקא להו :

**לה** ד פירוש הוא לשון הוה אף על פי שאינו נוהג תמיד אלא באותו עת שמחלל השבת כיון דקאי על כל מקושש שיהיה או המחלל שבת שייד לשון הוה כי תמיד מוטל עליהם לרגום את האיש שעובר עבירה הזאת :

**לח** ה דלטעם ראשון קשה הל"ל ועשו להם פתילים על שם שנאמר פתיל תכלת לכן אמר דבר אחר ולפי דבר אחר קשה הל"ל מציצן מאי ציצית לכן פירש גם טעם ראשון דכתיב ויקחני בציצית ראשי : ו והוא דג העולה מן הים אחת לשבעים שנה ומראיתו דומה לים וצובעין בו פתיל של צמר שנותנים בציצית :

**לט** ז הרא"ם כתב והנראה בעיני פירושו שהוא אליבא דמאן דאמר יש אם למקרא וכיון שהוא נקרא מלא כאלו הוא מלא יו"ד עד כאן לשונו : ח פירוש לא שכונת התורה לזה הטעם דהא יש אומרים שיכול לעשות ט"ז חוטין וכן הקשרים דמן התורה אין צריך שיהיה רק קשר אחד לבד ועוד יכול לעשות יותר רק שכוונת התקנה שתקנו ה' קשרים ולא פחות ולא יותר היתה למלאות החשבון שיתכן בזכירת כל המצות יותר בראיית הציצית והקשרים משום הכי פרש"י הקרא כאחר התקנה ולא כפי קודם התקנה :

**מא** ט פירוש אלהים בגימטריא זה דיין כלומר שהוא מדת הדין : י לא להיות לאלהים דבין כן ובין כך אלהים הוא אבל קבלת הגזירות בהוראות כינוי אלהיכם תלוי בתנאי שלולא שפדאם מבית עבדים לא נתחייבו לקבל הגזירות כמו שאר אומות : כ כי לפי טעם ראשון קשה והא כתיב נמי להיות לכם לאלהים שמשמע שעל כרחכם אני אמלוך עליכם לכן אמר דבר אחר וכו'. ולפי דבר אחר קשה לא היה לו לומר רק אני ה' דהא גבי מכת בכורות לא כתיב כי אם וה' הכה וגו' אלהים דכתיב בקרא למה לי לכן צריך גם לטעם הראשון על כרחכם וכו' : ל פרש"י צבע הדומה לתכלת ורחמנא אמר פתיל תכלת ותכלת הוא צבוע בדם חלזון ואצטריך קרא לעבור עליו משעת תלייה כמו שכתבו התוספות (ב"מ דף סא) : מ והטעם כדפרש"י בחולין דף ה' דהעובד עבודת אלילים כופר בהקדוש ברוך הוא והמחלל את השבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית עד כאן לשונו. וכן כתבו התוספות בסנהדרין (דף ע"ח) : נ פירוש שיתן ציצית על כל חמש כנפות אבל בדי' כנפות חייב להטיל ציצית אף שהיא בעלת ה' כנפות דבכלל מאתים מנה וזה אליבא דכולי עלמא דסבירא להו הכי. ולא כהרא"ם שפירש שפטור לגמרי בעלת ה'. ורש"י הביא דברי רבי משה הדרשן וליה לא סבירא ליה כרבי משה הדרשן וקל להבין נראה לי. (נחלת יעקב) הכי פירושו בתחלה רשם הרב על כנפי האמור פה ונתן טעם למה דוקא על הכנף ואחר כך רשם על ד' כנפות האמור בפרשת כי תצא ופירש בו ולא בעלת ג' וכו' עיין שם : ס ואם תאמר והא בפרשת בשלח פרש"י שאמרו שירה ביום השביעי של פסח. ויש לומר שהוא סובר שהלילה הולך אחר היום שעבר כמו קרבנות שכתוב ביום זבחכם יאכל והנותר ממנו עד בוקר באש ישרף ולמה צריך לשרוף בבוקר שהרי אף מיד בלילה הוא מתחייב לשרוף שהרי כתיב ביום זבחכם יאכל

אלא ודאי שגם בלילה הוא מותר לאכול שהלילה הולך אחר יום שעבר. והתחלת יציאה נחשבת מיד ששחטו הפסח וצלאו ואכלו אותו ומהתחלת היציאה יהיה ח' ימים ומהתחלה האמיתית שהיה ביום ט"ו שהיה יציאה האמיתית יהיה שבעה שהרי ביום השביעי חוץ מזו הלילה אמרו שירה ורבי משה הדרשן נמי סבירא ליה הכי ודלא כהרא"ם שפירש כי אלה הדברים האמורים פה הם דברי רבי משה הדרשן אבל רש"י זכרונו לברכה לא סבירא ליה הכי. ועיין (בנחלת יעקב) כי שם סותר דברי הרא"ם ואמר שאלה הם דברי הרב ולא דברי ר' משה הדרשן רק מה שכתב למה נסמכה פרשת מקושש כו' הם דברי רבי משה הדרשן ולא יותר: חסלת פרשת

---

## קרח

## פרשת

---

### במדבר פרק-טז

**[א]** א דק"ל למה אמר לשון ויקח. ולפי שפרש"י בפרשת בראשית ואני לא באתי לפרש רק פשוטו של מקרא ולא על פי המדרש לכך פרש"י כאן פרשה זו יפה נדרשת וכו' שהוא קרוב לפשוטו לכך אפרש אותו על פי המדרש ולא נצטרך לפרשו לפי פשוטו: **ב** פירוש לקיחה זו מחשביית היא והלב הוא הפועל וקרח הוא הפעול אם כן ויקח הוא כמו ויוקח כדעת המתרגם ואתפלג: **ג** דלטעם הראשון קשה שיפרש ויקח לשון ויוקח לכן פירש דבר אחר ולפי דבר אחר קשה דלא פירש בקרא את מי לקח כמו גבי משה דכתיב קח את אהרן. לכן פירש גם טעם ראשון: **ד** ר"ל למה לא מייחסו גם כן אחר יעקב ומתרחץ יעקב ביקש וכו': **ה** כלומר היכן נזכר שמו של יעקב אבינו על קרח עד שנצטרך לתת טעם פה על שלא הוזכר שמו והלא אין דרך כל המתייחסים לעלות אלא עד השבט בלבד. כתב הרא"ם אך קשה לפי המדרש שדרשו בסודם אל תבא נפשי זה מעשה זמרי שנאמר בו זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני ולא אמר בן יעקב היכן נזכר שמו על זמרי עד שנצטרך לתת טעם על מה שלא הזכיר שמו של יעקב על זמרי כו' והניח הדבר בצריך עיון. עיין במה שכתבתי בפרשת ויחי תירוץ על קושיית הרא"ם: **ו** רצ"ל היאך באו דתן ואבירם לבני קהת להשתתף עם קרח שיעורר על הכהונה שהרי הם לאו לויים ולא בכורים

נינהו דכתיב נמואל דתן ואבירם ואם באים לחלוק על הכהונה בשביל נמואל אחיהם שהיה בכור רחוק הוא שיכנסו לחלוק בשביל אחיהם ונמואל עצמו שבעבורו המחלוקת לא נזכר בקרא שהיה מעורר : ז (מהרש"ל) ומא"ז קבלתי דהכי פירושו כי אמר בתחלה יעקב ביקש רחמים וכו' ואם כן קשה דתן ואבירם שייחסם עד ראובן ולא אמר בן יעקב ולא מצינו שביקש יעקב על ראובן שלא יתייחסו בניו אחריו במחלוקתו של קרח. על כן פירש אוי לרשע וכו' וממילא הם בכלל ודו"ק עד כאן : ח פירוש אף על פי שקרח חשד את משה בכל מעשיו שעשה הכל מפי עצמו מכל מקום לא היה לו לחלוק על הכהונה שהרי אהרן בדין הוא קודם לו להיותו בן עמרם הבכור הרא"ם. ואם תאמר ולמה לא פירש זה על הקרא ואיך תלה קושיא זו במה שפירש לעיל. ויש לומר בשלמא קודם שפירש לעיל על דתן ואבירם לא היה יכול להקשות מה ראה כו' לפי שגם הוא רצה להיות כהן אבל עתה שפירש על דתן ואבירם בשביל שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתן גבי דגלים אם כן שמע מינה שזה המחלוקת היה בשנה שניה ליציאת מצרים שהרי הדגלים התחילו בשנה השניה כמו שמבואר בפרשת במדבר לכך מקשה רש"י מה ראה קרח לחלוק עם משה בשביל הכהונה בשנה שניה למה לא חלק בשנה הראשונה מיד אחר הקמת המשכן. ותירץ רש"י נתקנא על נשיאותו של אליצפן וכו' שנתמנה גם כן בשעת סידור הדגלים. וכיון שנכנס במחלוקת רצה לבטל את הכל אף בדבר שאין לו זכות : ט ואם תאמר ולמה פרש"י לעיל לעורר על הכהונה ויש לומר דודאי אם היה נותן משה לקרח הנשיאות ודאי לא היה חולק על הכהונה אבל כיון שנתן הנשיאות לאליצפן בא קרח לחלוק על הכל גם על הכהונה לכך פרש"י הריני חולק עליו ומבטל את כל דבריו. ואם תאמר למה לא חלק גם על המלכות ויש לומר לפי שכבר היה עבודה בבכורים לכף נשתתפו עמו הבכורים לבטל דבריך של משה כדי שהם יהיו כהנים אבל על המלכות כולם מסכימים שיהא משה מלך כי בדין הוא שהוציא אותם ממצרים ועוד דלא כולם יהיו מלכים ולכן לא נשתתפו עמו לחלוק על המלכות : י יש מקשים למה ליה להביא ראיה מהתם דכתיב קרואי העדה והתם גופא מנלן אלא מדכתיב נשיאי מטות והא הכא נמי נשיאי עדה כתיב ויש לומר דאי לאו מקרא דהתם הוה אמינא דלאו ראשי סנהדראות היו מדכתיב קריאי מועד שמע מינה שלא היו נקראין לכל דבר שבקדושה אלא לעתים רחוקים לכן מביא ראיה מהתם שנקראים בכל פעם לכל דבר שבקדושה דכתיב קרואי עדה כלומר לכל דבר שצריכין העדה והא דהוסיף רש"י וכיוצא בהם משום דהאנשים אשר נקבו בשמות לא היו כי אם י"ב נשיאי השבטים ואלה היו חמשים ומאתים הוכרח לומר וכיוצא בהם שכולם היו ראשי בני ישראל מהם נשיאי שבטים ומהם ראשי סנהדראות ומהני גזירה שוה ללמוד שהיו ממדרגה של אליצור וחביריו ומהני קרא דחמשים ומאתים דלא תימא דוקא הי"ב אשר נקבו בשמות ולא האחרים כיוצא בהן. רא"ם : כ דבסוף פרשת שלח לך כתיב ציצית וסמך ליה ויקח קרח כלומר נטל ציצית. ואם תאמר והרי רש"י לא דריש סמיכות רק היכא שאינו מקומו כמו שפירשתי בפרשת שלח לך. ויש לומר שגם כאן אינו מקומו לפי מה שפירשתי שמחלוקתו של קרח היה בשביל

נשיאותו של אליצפן וזה היה קודם נסיעתן מהר ה' אם כן למה נסמכה כאן היה לו לכתוב בפרשת במדבר סיני לכך דרשינן סמיכות: ל שלא תפרש בני ראובן קאי על פלת ופלת הוא פלוא בן ראובן שמצינו במקום אחר גם כן כמו ובני דן חושים ובני פלוא אליאב אף על פי שאינו אלא אחד קרא אותו בלשון רבים. לכך פרש"י בני ראובן דתן ואבירם ואון בן פלת ופלת גם כן מבני בניו של ראובן. והרא"ם כתב יש מפרשים שכוונתו לומר שבני ראובן שב לדתן ולאבירם לבדם ר"ל לא לאון כאלו אמר בני ראובן דתן ואבירם הם. אבל און בן פלת הוא ולא מבני ראובן. ויש מפרשים שכוונתו שאדרבא שישוב גם לאון שלא תאמר שבני ראובן ישוב לדתן ולאבירם ולא לאון הואיל ולא מצינו נזכר בשום מקום לא און ולא פלת בבני ראובן. והוא דחה שני הפירושים האלה והנראה לי כתבתי:

**ג} מ** תיקן בזה הרבה פירוש רב שהוא שם כמו הרבה והוסיף יותר מדאי שבזולת זה יתכן לומר שאותו הרבוי שלקחו הוא בראוי להם וגם הוסיף מלת לקחתם מפני שמלת לכם לבדה אין לה מובן בלתי שתחבר לה מלת לקחתם ומפני שהמחלוקת היתה על הלקיחה לכן אמר פה לקחתם לכם ולא מלת יש לכם ואמר יותר מדאי לא על מה שיש בידם גם פירש מלת לכם לעצמכם שבזולת זה יתכן שלקח וחלק לאחרים גם הוסיף מלת גדולה מפני שמלת הרבה נופל על השפלות כמו על הגדולה והמעלה לכן הוסיף מלת גדולה: **נ** כתב הרא"ם לא ידעתי למה לא פירש זה במלת קדושים תהיו והתקדשתם והייתם קדושים כי עם קדוש וגוי. ונראה לי דאם לא כן יש לו להשיב כאן אף על פי שהעדה היא קדושה אבל משה ואהרן יש בהם קדושה יתירה שהם נביאים ושמעו הדבור מפי הקדוש ברוך הוא לכן פירש כלם שמעו וכו': **ס** (נחלת יעקב) והכי פירושו אם לקחת אתה מלכות הוא כדין שאתה שמעת כל הדברות וכל העדה לא שמעו אלא אנכי ולא יהיה לך אבל מכל מקום לא היה לך לברר לאחיד כהונה דהא אחיד לא שמע יותר מכל העדה וזה שאמר מדוע תתנשאו שניכם אתה ואהרן והיה די בנשיאותך לבד. אבל לא תפרש שכוונתו היה לחלוק גם על המלכות דהא לא מצינו בכל הפרשה מחלוקת כי אם על הכהונה לבד: **ע** (גור אריה) ואם רצה לחדש להם דבר גם כן היה אומר זה לכולם ולא לך בפרט שיהא אהרן כהן ואליצפן נשיא:

**ד} פ** ואם תאמר והא לעיל גבי מרגלים כתיב נמי ויפול משה ואהרן על פניהם ויש לומר דלעיל יש לומר דנפלו על פניהם להתפלל כיון דלא כתיב שם שדברו שום דבר יש לומר שהתפללו אבל הכא כתיב וידבר אל קרח וגוי משמע שבשעת נפילתו דבר עמהם ולא התפלל אם כן למה נפל אלא מפני המחלוקת: **צ** ואם תאמר והרי לא היה להם רק ג' שהרי מחלוקת של קרח היה קודם מרגלים כמו שפירש"י לעיל בפרשת שלח לך ויש לומר דלעיל בפרשת שלח לך פירש"י לפי פירוש הראשון שפירש"י בפרשת ואלה הדברים ששם פירש"י וחצרות מחלוקתו של קרח אבל כאן פירש"י לפי דבר אחר שפירש שם וחצרות קאי על מרים אם כן יכול להיות שמרגלים היו לפני מחלוקת של קרח אם כן היה זה סרחון רביעי:

**ה** ק שהיו עוסקין במחלוקת כל היום לכך אמר עת שכרות היא לנו כמו שמצינו שכורת ולא מיין שמע מינה אף על פי שלא שתו נקראו שכור ותו קשה לרש"י למה לא עשה משה לעצמו דעת מיושבת לכן פרש"י הוא היה מכוין כו': ד דכתיב בהו והיו לי הלויים. ואם תאמר והלא לא היו חולקים רק על עבודת כהונה ויש לומר כך אמר משה אם אומר להם ואת הקדוש לכהונה כיון שהם רואין שאין להם כח לחלוק על הכהונה יחלקו על הלוייה וזהו כדן מאחר שהיו בכורים והלויים באים תחתיהם לכן פירש וכו': ש וה"פ בוקר ויודע ה' מי הוא אשר לו לעבודת לוייה כענין שנאמר והיו לי הלויים ומי שהוא קדוש לכהונה כענין שנאמר ויבדל אהרן להקדישו קודש קדשים ולפי זה ישאר מלת והקריב אליו בלי מובן לכן הוסיף מלת אותם ואיך יהיה זה שיקריבו כל הר"ן איש המבקשים הכהונה ויקריבו הקטרת לפניו ומלת אליו כמו לפניו ואז יבחן מי הוא הקדוש וידעו הכל כי אהרן הוא הקדוש לכהונה כשיתקבל הקטרת שלו והלויים הם הראויים לעבודת הלויים כי כאשר ישרפו כל מקריבי הקטרת ובתוכם היה קרח שהיה לוי ונשרף יתבטל תרעומת הלויים והתרגום מוכיח כן שהראשון מתרגם לקדמוהי והשני לשימושיה ואליו שבפסוק שאחריו יחוייב שפירושו הוא שיהיה לעבודת הכהונה:

**ז** ת ר"ל מאחר שלא קראו הכתוב חוטא בנפשו אם כן בודאי היה לו איזה טעם שסמך עליו: א ורב דהכא פירש"י שהוא תואר כמשפט וחסר הדבר המתואר ומלת רב הראשון פירוש אותו הרבה שפירש שם ולא תואר מפני ששם היה קרח החולק על ריבוי המעלות שלקחו לעצמם לכן פירשו מענין רבוי וכן תמיהת משה לא היתה רק על גודל עזות פניהם לחלוק על הקדוש ברוך הוא לכן פירש מלת רב דהכא מענין גודל ובלי תוספת נטלתם אין מובן מאמר רב לכם ואמר בעצמכם ולא לעצמכם כדלעיל מפני שהעזות שהוא הדבר הגדול שנטלו היא דבוקה בעצמם ולא לקוחה מן החוץ לכך פירש לכם בעצמכם ולעיל היא לקוחה כי השררה שלקחו היה מן החוץ לכך פירש לכם לעצמכם:

**י** ב לא ויקרב אותך אליו שכבר אמר להקריב אתכם אליו:

**יא** ג פירוש אין הלמ"ד שורש כמו האל"ף שבמלת אכן שהיא מלה מורכבת מאך וכן והכ"ף משמשת לכ"ף ממלת אך ולכ"ף ממלת כן אבל למ"ד של מלת לכן היא שימוש כלמ"ד אמרי לי אחי בשבילי אף כאן לכן בשביל כן:

**יד** ד כלומר ולולא שנדר להם להביאם לא אמרו לו זה כי לא היה מחויב להביאם והפך המקרא להורות שהי' המקרא ראוי להיות המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו להמיתנו כדי שתשתרר שלפי זה לא תצטרך למלת אף ולכן השמיטה אבל לפי סדר הכתוב צריך לומר לא די שעשית לנו הרעה למות במדבר אלא אף הטובה שנדרת לנו לא עשית שאלו עשית לנו הטובה גם הרעה היינו מקבלים. שאם נפרש כן היה קשה מה הוא שהתרעמו על הטובה כיון



שימותו מה להם לארץ זבת חלב ודבש לכן מהפך רש"י הכתוב כי לפי פירושו יהיו שני דברים ולא עוד אלא שגזרת עלינו מיתה ודו"ק: ה דקשה פשיטא שאם ינקר עיניהם שלא יוכלו לעלות:

**טו** ו הכי פירושו אפילו העשן אל תעלה לפניך: ז דקשה לו דבקרא כתיב מנחה וקטרת אינה נקראת מנחה ופירוש על התמידים שמקריב גם כן מנחה עם התמיד: ח פירוש לא שיהיה מלת אחד תואר לחמור ויהיה פירושו חמור אחד מהם שהם ישראל שעבדתי לי וקורא לישראל חמורים חלילה שיאמר כאלה רק חמור סמוך לאחד פירוש חמור של אחד מהם ואמר נטלתי במקום נשאתי שלא תחשוב שנשאתי הוא לשון הרימותי: ט שהוצרכתי לחמור מכל מקום לא לקחתי דאם לא כן במאי משתבח דילמא משום שלא היה צריך משום הכי לא לקח ואילו היה צריך היה לוקח:

**טז** י ואם תאמר והלא כתיב באותו פסוק אתה וכל עדתך. ויש לומר לפי שקרח היה סבור שמה ילך עמהם ואמר קרח אליו לא תלך עמנו כי אין בלבנו עליך אלא על אהרן אחיך ואז השיב משה ואמר לו אתה ואהרן והם מחר כו' מצאתי. והרא"ם פירוש שלא נחשוב שמלת הם מורה על אנשים אחרים חוץ מהנזכרים לעיל דהם ר"ן איש דומיא דאהרן שהוא חוץ מהנזכרים שהרי כתיב אחריו חמשים ומאתים מחתות ואתה וגו' שהם הנזכרים לעיל:

**יט** כ דאם לא כן איך הקהיל עליהם כל ישראל אל פתח אהל מועד והלא לא היו במחלוקת רק קרח ודתן ואבירם ור"ן איש דאילו היו מתחלה במחלוקת היו נקהלים גם הם על משה ועל אהרן אלא על כרחך בדברי ליצנות פתה אותם בלילה ההוא לבד: ל דק"ל הלא כבוד ה' תמיד שוכן במשכן. והרא"ם פירש לא שהשרה עליהם שכינה שהרי אמר הבדלו מתוך העדה וגו':

**כב** מ לא אלהי הנשמות כמובן מהרוחות שמה ענין זה לכאן ומה טעם להאיש אחד יחטא הבא אחריו אבל פירושו אתה היודע מחשבות ותוכל לדעת מי החוטא וכו': נ מפני שאין כוונתו על מי שיחטא להבא רק על זה המחלוקת שכבר היה קרח חוטא. אבל מלת תקצוף הוא כמשמעו שהרי עדיין לא קצף רק רצה לקצוף:

**כד** ס והעלו כמו יצועי עלה ולמ"ד למשכן נוסף ולכן כתב מסביבות במקום סביב כדי שיסמוך למלת המשכן מפני שסביב אינו נסמך:

**כז** ע דק"ל מאי יצאו נצבים מסתמא לא יצאו כשהם יושבים רא"ם. ועוד ק"ל מאי יצאו נצבים דמלת יצאו משמע הלכו ומלת נצבים משמע שעמדו ועל זה פירש רש"י לחרף ולגדף: פ פירוש ושם כתיב אני חרפתי את מערכות אלהי ישראל:

**[כח]** צ דאם לא כן כל המעשים האלה למה לי הא לא חלקו אלא על אהרן מאי כל המעשים האלה ואף על פי שאינם נזכרים לעיל הם מהמפורסמים להם וכאלו הם נזכרים. דאם לא כן הרי הספק על הסגנות והנשיאות עדיין במקומה עומדת ומה שלא הזכיר המלכות משום שאין חולק עליו:

**[ל]** ק תיקן בזה דהא כתיב אין כל חדש תחת השמש לכן פירש להמית אותם במיתה כו': ר ר"ל דהוקשה להם והא עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואחד מהן פי הארץ:

**[לד]** ש פירוש שהוא הקול היוצא מתוך הבקיעה כדמות רעם שמבהיל האנשים לברוח לא קול צעקתם בעת הבליעה שהוא אינו קול מבריה אדרבה מקבץ לראות הפלא:

## במדבר פרק-יז

**[ב]** ת לא גם האש שעל המזבח דאם כן מאי כי קדשו דקאמר מה מונעת האש שעל גבי המזבח מקדושתן: א לא למקום רחוק דאם כן היה לו לפרש לאיזה מקום: ב אבל לא האש דאם לא כן לא היה להם לזרוק לארץ ופירש אחר כך מה טעם קדשו שהם אסורים בהנאה שעשאו מקריבי הקטורת כלי שרת וטעונים גניזה:

**[ג]** ג דקשה והא התרה בהם משה ואם כן למה כתיב החטאים שהוא לשון שוגג. לכן פירש פושעים וכן כתיב כי נאצו האנשים ההם שהוא לשון מרד שמרדו ברצונם לחלוק על הקדוש ברוך הוא: ד לא למזבח הזהב שהמחנות היו נחושת והיאך היו עושין נחשת על המזבח הזהב רא"ם. ועוד מצאתי לפי שכתוב ויהיו לאות לבני ישראל ואין ישראל יכולין ליכנס למזבח הזהב:

**[ה]** ה פירוש הוא נתינת טעם ולא אזהרה ומה שאמרו כל המחזיק במחלוקת עובר בלא תעשה שנאמר ולא יהיה כקרח וגוי אינו אלא אסמכתא: ו ואף על גב דכתיב כמה פעמים בקרא ביד משה בפרשת בהעלותך על פי ה' ביד משה וכן בפרשת בחקתי וכן בפרשת פנחס. ויש לומר דק"ל מאי ביד משה דאין לומר דעל ידי משה אמר לקרח שיענוש אותו אם יחלוק על הכהונה דלא מצינו זה בקרא ועוד דלמה צוה לקרח יותר משאר ישראל דעל כרחך האי לו על קרח קאמר לפי המדרש דאמר רמז לחולקים כלומר קרח שחולק אלא על כרחך האי ביד משה דהכא למדרש אתא רמז לחולקין פירוש דכתיב הכא ביד משה וכתוב התם הבא נא ידך בחיקך מה התם צרעת אף הכא כל החולקים ילקו בצרעת: ז וכיון

שהמדרש דורש כן שמע מינה דהאי לו על קרח קאמר כלומר על החולק על הכהונה דאין לומר שהם סוברים דמלת לו שב אל אהרן דמה ענין צרעת לענין אהרן :

**יג** ח דאם לא כן מאי בין החיים ובין המתים וכי החיים היו לצד אחד והמתים לצד אחד שהיה אהרן עומד ביניהם ואי קאי על המלאך אתי שפיר ופירוש שלא מתו עוד : ט דלטעם ראשון קשה למה לא התפלל מיד כדי שלא יתחיל הנגף או לכל הפחות כשהתחיל הנגף לכן פירוש דבר אחר שהיה גזירת הקדוש ברוך הוא. ולפי דבר אחר קשה שלא מצינו שאמר לו הקדוש ברוך הוא זה משום הכי פירש טעם ראשון רז זה וכו' :

**כא** י מדכתיב שנים עשר מטות למה לי ומטה אהרן בתוך מטותם אלא ללמד בא שקודם שנתנו במקדש היו מסדרין המטות בפניהם והניחו באמצע והרא"ם כתב ואפשר שרש"י זכרונו לברכה מצא פה אגדה כדבריו ולא שמלת בתוך מורה על זה :

**כג** כ לפי שמצינו ציץ קודם לפרח שנאמר יציץ ופרח לכן פירש"י פרח כמשמעו. ואם תאמר ולמה לא פירש ציץ כמשמעו ופרח הוא דבר הבא קודם הציץ כגון ליחלוח של אילן. ויש לומר לפי שנאמר אחר הציץ ויגמול שקדים ומהו הדבר שלפני גמול שקדים חנטת הפרי מצאתי. ועוד מצאתי היכן שיש שתי לשונות כגון הכא פרח והדר ויצץ ציץ ופרח הוא ידוע לשון מה הוא וציץ אין ידוע מה לשון הוא לכך פירש"י פרח כמשמעו ואין צריך פירוש אבל ציץ אין ידוע וצריך פירוש והוא חנטת פרי וכן מנחתם חטאתם ואשמם כמשמעו דבסמוך לפי שהם ידועים מה הם אבל אשר ישיבו לי צריך לפרש זה גזל הגר כי לא הייתי יודע מה פירוש של אשר ישיבו לי אבל מנחתם חטאתם ואשמם כמשמעו בין דצבור ובין דיחיד. ולפי סברת הרב שבפרשת וישב שכתב שהפרח הוא הנץ אלא שהנץ גדול מפרח יהיה פרח מורה על הנץ הקטן ויוצא פרח וגומר מורה על הנץ הגדול כי שניהם נקראים פרח והיינו נמי כשהפרח עדיין לא נפל נקרא גם הנץ פרח אלא שזה גדול וזה נקרא נץ קטן אבל כשהפרח נופל כמו הכא נקרא הנשאר בשם ציץ :

**כה** ל דאם לא כן ותכלינה מיבעי ליה ומה שלא פירש ותכל לנוכח משה שאמר לו השם שבזה הפועל תכלה תלונותם מעלי הוא מפני שכלוי התלונות אינו מפעולותיו של משה רק הוא מתחייב מהפועל הזה מעצמו : מ שמאחר שיפרח מטהו והוא הנותן המטה ולא אלעזר בנו שהוא נשיא לשבט לוי כשאר נשיאים ובזה יודע שבחר באהרן שעיקר המחלוקת הזה היה בשביל הכהונה ולא בשביל התקרבות שבט לוי ואין צריכין לאות ולזכרון רק על הכהונה ודי גם כן בפריחת מטה אהרן על שירות הלויים כי מטה אחד על שבט לוי. כל זה תורף דברי רא"ם. ונראה כי כל פריחת המטה של אהרן שהוא משבט לוי הוא עדות שבחר השם יתברך בשבט לוי יותר מבשאר שבטים וכיון שהפריחות היה בשם של אהרן ולא

במקום אחר של מטה כמו שכתבתי בסמוך זה עדות שבחר השם יתברך באהרן יותר מבשאר בני לוי :

**[כח]** נ פירוש הקרב הראשון בחצר אהל מועד והקרב השני בתוך האהל וכאלו אמר כל הקרב לחצר אהל מועד משיקרב לתוך אהל מועד ימות ומה שלא אמר כל הקרב אל משכן ה' ימות מפני שאין הדבר מצוי מי שהוא חוץ לעזרה שיכנס לתוך אהל מועד אלא המעט ואין ראוי שידאגו בעבור זה לומר האם תמנו לגוע אבל העומדים בחצר קרובים הם ליכנס לתוך אוהל מועד ועליהם יש לידאג. רא"ם : ס לא שתמנו כבר שאין נופל על זה ה"א התימה של האם ועוד שהרי לא מתו אלא שמא וכו' :

---

## במדבר פרק-יח

**[א]** ע דזה אחד מי"ג מיעוטים כמו שפירש"י בריש פרשת ויקרא שנאמר למשה ולאהרן. והרא"ם דחה פירוש זה דשמא לא באו מיעוטים אלו למעט אהרן לפרש שהקדוש ברוך הוא אמר למשה שיאמר לאהרן אלא היכא שנזכר שמו של משה עם שמו של אהרן אבל היכא שלא נזכר שמו של משה שמא לאהרן נאמר ולא למשה והרא"ם הביא הספרי אבל היא שנויה בפרשה שלאחריה על שם כי האריך ולי נראה דהוכחת רש"י מדכתיב לעיל מיניה ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר דק"ל לאמר למה לי אלא ודאי שאמרו למשה שישאל להקדוש ברוך הוא על זה ומסתמא שאל משה להקדוש ברוך הוא והקדוש ברוך הוא השיבו על זה כי אין דרך ארץ שמשאל להקדוש ברוך הוא והקדוש ברוך הוא ישיב לאהרן אלא ודאי למשה אמר שיאמר לאהרן. כן נראה לי ולא כמו שעלה על דעת הרא"ם : פ מדכתיב בסוף הענין תשאו את עון המקדש ופירש"י דברים המקודשים כגון האהל וארון ושלחן וכלי הקדש וכלים הללו נושאים בני קהת ולכן פירש"י הם בני קהת ואם תאמר עון המקדש במקדש ממש מיירי שהזהיר שלא יכנסו בו זרים אם כן מה נשתנו בני עמרם יותר משאר לויים שיהיו אלו מן המוזהרים ולא שאר לויים :

**[ב]** צ לא שיתחברו באות האזהרה שאתם מוזהרים להזהיר הלויים בעבודת הכהונה שהרי אין עבודת הכהונה מסורה להם ואיך יזהירו הלויים על עבודת הכהונה אלא כמו שהכהן מצווה להזהיר הלוי שלא יגע לעבודת הכהונה ככה הלוי מצווה להזהיר את ישראל שלא יקרבו לעבודת לויים ושניהם ישאו את עונם אם לא יזהירו : ק ל' אמר כל בספר ירמיה בסימן נ"ב פירש"י אמרכלין שמפתחות העזרה מסורות להם. ואם תאמר ודלמא ישרתוך בעבודת חול. ויש לומר דהוכחת רש"י מדכתיב בסוף לכם מתנה נתונים לה' וגוי' משמע דוקא עבודת הקדש :

**ד** ר פירוש אתכם אני מזהיר שתזהירו את ישראל שלא יקרבו לעבודת כהונה כי למעלה הזהירים על הלויים ועתה מזהירים על ישראל ואף על פי שקל וחומר הוא אם הלויים מוזהרים קל וחומר ישראלים אין עונשין מן הדין :

**ה** ש הוצרך לומר כמו שהיה כבר בעבור מלת עוד שפירושו שכבר קצף כיוצא בו :

**ו** ת ואם כן אותה משמרת של גזברים שלכם היא שאלמלא לויים עושים אותה חייבים אתם לעשות אותה :

**ז** א פירוש עבודה שהיא מתנה כלומר העבודה עצמה היא המתנה לא עבודה של מתנה שאז תהיה המתנה זולת העבודה וכמו שפירש אחר זה שהעבודה שהיא במתנה היא שאתן לכם את כהונתכם וכו'. הרא"ם :

**ח** ב ואם תאמר והא כתיב ואני הנני מביא את המבול מים וגו'. כבר תרצו בספרי אין שמחה לפני המקום אלא כשיאבדו מכעיסיו מן העולם : **ג** (חולין קלג) והם עשר במקדש. חטאת בהמה. ועוף. אשם ודאי. ותלוי. זבחי שלמי צבור. ולוג שמן של מצורע. שתי הלחם. ולחם הפנים ושירי מנחות. ומנחת העומר. וד' בירושלים. בכור. ביכורים. ומורס מתודה ומאיל נזיר. ועורות קדשים. ועשרה בגבולים. תרומה. ותרומת מעשר. חלה. ראשית הגז. מתנות. פדיון הבן. ופטר חמור. שדה החרם. שדה אחוזה. וגזל הגר. וכולן מבוארין בפרשה זו ובמקרא במקום אחר : **ד** כלומר ולא לשומרן מן הזרים דומיא דושמרתם את משמרת הקודש שאין נופל בתרומה רק שלא לטמא אותה בידים : **ה** שהרי אין משיחה בדגן ותירוש :

**ט** ו כאלו אמר מאחר האש כלומר מאחר שהוקטרו באש. ואין לפרש מן האש מן הנקטרים באש שאין הכהנים זוכים מהאימורים שבתוך האש שכבר הוקצו לגבוה אלא פירוש שאין הכהנים זוכים אלא לאחר הקטרת האימורים : **ז** לפי שנאמר כאן מקדשי הקדשים ושלמי יחיד קדשים קלים הם. אבל אין לפרש לכל קרבנם כמשמעו שהרי מנחתם וחטאתם ואשם אחר כך כתיב : **ח** דילפינן בגזירה שוה כתיב התם האשם המושב לה' לכהן וכתוב הכא אשר ישיבו לי :

**י** ט ויהיה פירוש בקודש הקדשים וגו' כדרך קודש הקדשים שפירושו כדרך אכילת קדשי קדשים שהוא במקום קדוש שהוא העזרה כדמפורש במקום אחר ונשנה כאן לעיכובא :

**יא** י הוא חזה ושוק ולחם אחד מן העשרה הבא עמו. ואם תאמר מנא ליה לרש"י דלמא תרומת מתנם מן תבואה לכך פרש"י שהרי אחר כך כתיב לכל תנופות שהרי אלו טעונין תנופה כגון תודה כו' : **ב** כלומר אינה מצות עשה לטהורים רק אזהרה לטמאים שמכלל הן וכו' : **ל** דלפירוש

ראשון קשה היה לו לומר כל אשר טהור דהוה משמע ולא טמאים לכן פירש דבר אחר ולפי דבר אחר קשה למה מרמז אשתו במלת כל טהור :

**יח** **מ** פירוש שהכתוב הקיש בכור לחזה ושוק של שלמים שהם קדשים קלים שנאכלין לשני ימים ולילה אחד : **נ** כתב הרא"ם ויש לתמוה למה לי היקשא תיפוק ליה מקרא דשנה בשנה ופרש"י שם שאם שחטו בסוף שנתו אוכל אותו היום ויום אחד בשנה האחרת לימד שנאכל הבכור לשני ימים ולילה אחד. ונראה לי דאי לאו קרא דלך יהיה הוה אמינא שנה בשנה איפכא שאם שחטו בסוף שנה יהא נאכל דוקא באותו יום ולא בשנה האחרת לכך כתב לך יהיה להוסיף הויה אחרת וכו' וממילא דרשינן שנה בשנה שאם הוא בסוף שנתו וכו' :

**כ** **ס** רצונו לתרץ הרי כתיב בארצם לא תנחל ולמה כתב וחלק לא יהיה וגו' אלא אף בביזה ואם תאמר והרי נטל אלעזר הכהן בביזה כמו שמבואר בפרשת מטות. ויש לומר שכאן מדבר בארץ ישראל ושם לא נטלו ביזה ולכך כתיב כאן בארצם שמשמע בארץ ישראל :

**כג** **ע** לא שתאמר שמלת והם ומלת עונם שבה אל ישראל רק והם שבה אל הלויים ועונם שבה אל ישראל הסמוך ואחר כך פירש מהו נשיאות עון שאם לא יזהירו וכו' :

**כד** **פ** דאם לא כן תרומה למה לי הא כבר נאמר אשר ירימו לה' ועוד מעיקרא קרי ליה מעשר ובסוף תרומה :

**כט** **צ** משום דמכל מעשרותיכם תרימו תרומת מעשר משמע ואם כן תרימו את כל תרומת ה' על כרחך בתרומה גדולה קמיירי ואיך יהיה זה הא כבר נתן ישראל תרומה גדולה ואמר כגון שהקדים לוי את הכהן דהיינו אחר הדישה ולא בשבליים שאם הקדימו אז אינו חייב ליתן לו רק תרומת מעשר :

**ל** **ק** שפירוש המותר מהרמת חלבו לא בעת הרימכם ובי"ת בהרימכם כמו בעבור דהיינו אחר : **ר** וי"ו דונחשב הוא וי"ו נוסף שפירושו אחר הרימכם חלבו יחשב המותר וכו' : **ש** פירוש דרש"י מפרש מעצמו שאל יקשה לומר מהיכא תיתי לאסור את המותר דאיצטריך קרא להתירו משום שלא תאמר וכו' :

**לב** **ת** פירוש האי קרא לא לפטור המרימים אתי דמהיכי תיתי לחייב אלא לחייב אתא ומכלל לאו אתה שומע הן ומזה הטעם עצמו פירש גבי ולא תמותו הא אם תחללו תמותו ומכלל לאו אתה שומע הן דאם לא כן למה לי ולא תמותו מהי תיתי לחייב דאיצטריך קרא לפטור. הרא"ם :  
חסלת פרשת קרח



## במדבר פרק-יט

**[ב] א** דק"ל למה כתיב מלת חקת ומלת התורה שניהם דודאי חקת או התורה אחד לחוד לא קשה לרש"י דהא הרבה פעמים כתיב בתורה כמו זאת חקת הפסח וכמו אם בחקותי וגם מלת התורה כמו זאת התורה לעולה ולחטאת וזאת תורת העולה אבל כאן כתיב זאת חקת התורה קשה למה לי תרווייהו ועוד שהסמיך חקת לתורה ע"כ צריך לומר שהאחד הוא פירוש לשני כאלו אמר שהתורה הזאת של פרה היא חקה ולא הוה דומיא דחקותי ותורתיה דהתם אינו סמוך חוקים לתורה ואף על גב דכל התורה כולה היא גזירת המלך הכא בא להודיע שאין בזה טעם כלל רק הגזירה וראוי לקבלה אף שאין טעם כלל נודע לישראל וזהו שפרש"י ומתרג' לפי שהשטן וכו'. ואם תאמר גבי כלי מדין נמי כתיב זאת חקת התורה. ויש לומר דהתם נמי קאי אאפר פרה דכתיב אך במי נדה יתחטא ולפי מדרש רבותינו זכרונם לברכה דקאי קרא אך במי נדה יתחטא אטבילה שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות צריך לומר דגם הטבילה עצמה היא מאותן שאין בהם טעם למה לא יועיל אלף סאה שלא במקום טבילה כמי סאה דמי מקוה. רא"ם: **ב** ואם תאמר למה נקט רש"י כפל לשון מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה ועוד קשה למה מונין את ישראל במצוה זו יותר מבשאר מצות שהרי כמה מצות ישנן שאין בהם טעם כגון כלאים או שאר דברים וכיוצא בזה. ויש לומר דבמצוה זו הן מונין ואומרים מה מצוה זו שהרי היא עצמה סתרי אהדדי דאפר פרה מטהר הטמאים וטהור שנושא אפר פרה מטמאו ועוד מה טעם יש בה שיכולה לטהר טמאים: **ג** רצל"ת למה כתיב אליך דאליך משמע שמשא יתעסק בפרה ובסמוך כתיב ונתתם אותה אל אלעזר. אבל גבי ויקחו אליך שמן זית שלא ביאר הכתוב מי היה מתעסק יש לומר שמשא היה מתעסק בו לכך כתיב ויקחו אליך שמן זית: **ד** לפי כשעשה משה פרה זו במדבר היו מניחין ממנה להר המשחה לכהנים גדולים לפרות אחרות שמקדשין ממנה כדפרש"י בסמוך ר"ל בכל פרות היו צריכים לערב מפרה של משה ובזה מקדשין אותה ואי לאו הכי פסולה לאפר פרה לכך נקראין כולן של משה: **ה** ר"ל למה כתיב תמימה שאין לומר שתהא תמימה בלא מום הא בהדיא כתיב אשר אין בה מום: **ו** ואם

תאמר דלמא אפילו שער אחד נמי. ויש לומר דהא אף כשלא הוה כתיב תמימה אלא אדומה בלבד הוה ידענא דצריך שתהא כולה אדומה ואפילו אם לא היה בה אלא שער אחד שחור היתה פסולה וחזר הכתוב וכתב תמימה ללמד שתהא כולה תמימה באדמימות דמשמע הא אם יש בה אפילו שער אחד שחור פסולה הוה מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות שנים פסולה ואחד כשרה. אבל הרא"ם פירש שתי שערות הלכה למשה מסיני: ט ואם תאמר והא אין קטיגור נעשה סניגור דכהאי גוונא נמי אמרינן גבי בגדי זהב דאסור לעשות עבודה בהן בפנים משום דעבירה באה על ידי זהב הכי נמי באה עבירה על ידי עגל. ויש לומר דוקא עבודת פנים אסור לעשות משום דאין קטיגור נעשה סניגור אבל לא גבי בגדי זהב שמשמש בהן בחוץ והכי נמי גבי פרה אדומה שעשייתה בחוץ אין שייך לומר אין קטיגור נעשה סניגור ואם תאמר והא בסמוך פירש"י מה דלא היתה עבודת פרה אדומה על ידי אהרן משום דאין קטיגור נעשה סניגור ויש לומר דשאני אהרן דעבירה היתה על ידי עצמו אבל פרה אדומה הא אותה פרה לא היתה בעבירת עגל אלא ממנה היתה ואם תאמר והא בפרשת שמיני כתיב באהרן קח לך עגל ופרש"י להודיע שעל ידי זה מכפר לו הקדוש ברוך הוא על מעשה עגל ולגבי עצמו אין לחלק בחוץ ובפנים כדפרישית ויש לומר דהתם מיירי שהוא היה מכפר על עצמו אין שייך לומר אין קטיגור נעשה סניגור אף על פי שהיה מכפר עליו בעון העגל:

**[ג]** פירוש דק"ל לכתוב ונתתם אל הכהן אלא מצותה בסגן ר"ל בסגן של כהן גדול דהיינו אלעזר ונקרא בשם סגן שאם היה כהן גדול טמא היה זה במקומו לעבוד עבודה ומה שפירש מצותה בסגן ר"ל דוקא פרה זו מצותה בסגן אבל פרות אחרות יש מפרשים (יומא מ"ב) שנעשית על ידי כהן גדול עצמו כדפרש"י בסמוך ולכך כתיב ונתתם אותה ר"ל אותה יעשה אלעזר דהיינו סגן אבל אחרות נעשית על ידי כהנים גדולים: ח דילפינן מחוץ למחנה דהכא ממחוץ למחנה דכתיב בפרשת מצורע והתם מוכח בהדיא דמחוץ לשלש מחנות איירי כדכתיב בדד ישב מחוץ למחנה וגוי ר"ל שישב בדד שאין שום טמא יושב עמו עיין שם בפרשת ויקרא: ט מדכתיב לפניו דה"ל ושחט אותה, לפניו למה לי אלא אחר שוחט ומדלא פירש הכתוב מי היא השוחט משמע אפילו בזר כשרה:

**[ד]** ר"ל דהא בקרא כתיב דצריך לשחוט הפרה חוץ לגי מחנות כדפרישית לעיל ועל זה קאי ולקח אלעזר וגוי משמע דאף להזות חוץ לגי מחנות צריך להזות ואם כן היאך שייך נוכח פני אהל מועד ומתרץ לא מיירי הקרא נוכח פני האהל מועד ממש אלא עומד וכו':

**[ז]** ואפילו טמא מת מותר במחנה לוייה קל וחומר ממת עצמו שמותר במחנה לוייה שהרי עצמות של יוסף היו עם משה ומשה במחנה לוייה היה שהרי לוי היה כל שכן מי שנטמא בפרה שמותר במחנה לוייה ואם כן מה דכתיב ואחר יבא אל המחנה זה מחנה שכינה: ל דק"ל דבקרא משמע אחר שכיבס בגדיו מותר לבא למחנה שכינה אבל עדיין הוא טמא עד

הערב וכי שיידך זה שיהא מותר לבא למחנה שכינה בשעה שהטומאה עליו והא אפילו אכילת תרומה אין לו לאכול אם לא העריב שמשו כל שכן שלא יכנס למחנה שכינה אם לא העריב שמשו לכן צריך לסרס המקרא וכו' :

**{ט}** מ כדתנן בפרק ג' דפרה דף כ"ו ובתוס' פירשו הג' חלקים כמו שפירשם רש"י זכרונו לברכה. והרא"ם כתב ונראה לי שהחלוק שאמרו שמחלקים לג' חלקים הוא קבלה בידם כי אף על פי שאמר הכתוב תחלה ואסף איש טהור וגו' חזר ואמר והיתה לעדת בני ישראל וגו' כדי להודיע מה יעשה בה בהנחתה במקום טהור והפסוק הג' שאמר והיתה לבני ישראל ולגר ולגר הגר וגו' בא להודיע שיהא דין זה נוהג ע"פ הסדר הזה תמיד עד כאן לשונו: נ לא חטאת כמשמעו שעל מה היתה מכפרת: ס ואם תאמר והלא היו מטהרין ממנה ויש לומר זה שבחיל אסורה בהנאה. ויש מפרשים כקדשים שבאין לכפרה כך האפר בא לטהר מי שצריך ואין שום הנאה אחרת ממנה. מצאתי: י לפי שהעגל היה עבודת אלילים ועבודת אלילים מטמא כמת כדכתיב בספר תהלים ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים:

**{יב}** ע ר"ל דהל"ל בה לשון נקבה דהא קאי אפרה לכן פירש באפר ר"ל דקאי אאפר ואפר לשון זכר הוא:

**{יג}** פ ר"ל כיון שכתוב במת פשיטא שהוא בנפש ומתרץ שהוא פירוש על במת כלומר כל הנוגע במת ואיזה מת של נפש אדם וכו'. ואף על פי דלעיל גם כן כתיב במת לכל נפש אדם יש לומר דלעיל כתיב במת לכל נפש והוי כאלו כתיב במת של כל נפש האדם דהוי פירושו דלמ"ד כלמ"ד דפרשת וישלח למי אתה של מי אתה וגם כלמ"ד לעבדך ליעקב ופירוש של עבדך יעקב אבל כאן מלת מת ומלת נפש שתיהן עם אות בי"ת ונראה שמלת הנוגע דבוקה עם שתיהן כדרך התיבה המתחברת עם בי"ת שלאחריה לכך אמר שאף על פי כן אינה דבוקה מלת הנוגע רק עם במת לכן פירש שהוא פירוש על במת: צ היוצא מן המת שהנוגע בו יטמא טומאת שבעה וצריך הזייה ג' וז' ולפי זה יהיה שימוש הבי"ת כמשמעו ולכן פירש דבר אחר וכו' ולפי דבר אחר קשה הל"ל או בנפש וגו' כיון שאין בנפש ביאור למלת במת לכן פירש גם לטעם הראשון: ק משום דמשמע כשהוא נטמא טמא את משכן ה' ולמה יהא המשכן טמא אם הוא טמא. ומתרץ דמיירי כשנטמא ואחר כך נכנס לעזרה קודם שיתחטא ואם תאמר היה לו לפרש אם נכנס למשכן כו' ויש לומר דאם כן הוי משמע דוקא השתא שהוא טמא אז אסור לבא שם אבל בשעת טהרה מותר ליכנס שם והא זר אסור ליקרב שם אף בשעת טהרה. ומה שפירש אפילו בטבילה אין להקשות דלמא דוקא בלא טבילה יש איסור בכניסת העזרה. רש"י עצמו מפרש ליה והולך עוד טומאתו בו ר"ל מדכתיב עוד טומאתו בו משמע שטיהר עצמו קצת מטומאה זו אלא שעדיין קצת טומאה עליו שלא הזה הזאת ג' וז' אם כן משמע אף כשטבל כבר אסור ליכנס שם אי נמי מדכתיב כי

מי נדה לא זרק עליו וגומר שמע מינה דמיירי שטבל דאי לא טבל הלייל ולא רחץ במים ולא זרק עליו אלא על כרחך מיירי אף על פי שטבל :

**יד** ר לאפוקי שלא תאמר שהאהל מטמא לעולם אף שיצא ממנו המת דסברא הוא דממאי יטמא הא אינו נוגע ונושא שום טומאה בשלמא אם המת באהל נעשה כאילו כל האהל מלא טומאה כיון שאין הטומאה רצוצה היא שתהיה בוקעת ועולה ואינה מתפשטת באהל אבל כשאינה רצוצה היא מתפשטת באהל והבא אל האהל כאילו נגע בטומאה עצמה וקל להבין :

**טו** ש כיון שמצינו בפרשת שמיני דכלי חרס אינו מטמא מגבו אלא מאוירו לפיכך וכו' : ת ואם תאמר והא לעיל בפרשת ויצא פירש נפתולי אלהים נפתלתי מנחם בן סרוק פירשו במחברת צמיד פתיל חבורים מאת המקום נתחברתי וכו' ואני מפרשו לשון עקש ופתלתול וכו' ודוחק לומר כי כאן פירש לפי פירושו של מנחם בן סרוק כיון דליה לא סבירא ליה. ויש לפרש כי מה שפירש לעיל ואני מפרשו לשון עקש וכו' פירוש על נפתולי אלהים אבל נפתלתי בתרא הוא מפרשו מלשון צמיד פתיל וכאן הוא מפרש גם כן נפתלתי נתחברתי עם אחותי אבל נראה דחוק כי אין זה משמעות רש"י וצריך עיון. ועיין (בגור אריה) כי שם האריך :

**טז** א שרוב פעמים הם על פני השדה. גולל הוא הדף הניתן על הארון לכיסוי ואותן שבדפנות קרי להו דופק (רש"י בסנהדרין פרק נגמר הדין). ויש מפרשים גולל הוא המצבה כדכתיב וגללו את האבן ודופק הוא כפירוש ראשון :

**יט** ב רצ"ל וכי דוקא טהרתו ביום ז' אבל יותר מיום השביעי אין יכול לטהר אדרבא קל וחומר הוא ומפרש דלא בא לאשמעינן קרא אלא דגמר טהרתו ביום ז' לאפוקי פחות מז' וכאילו אמר ביום גמר טהרתו :

**כ** ג ר"ל אם נאמר גבי מקדש שאסור ליכנס בטומאה קל וחומר במשכן דהוא נמשח בשמן המשחה ומתרץ אילו נאמר משכן ולא נאמר מקדש הייתי אומר על המשכן הוא חייב שנמשח בשמן המשחה מה שאין כן במקדש שלא נמשח בשמן המשחה ואם נאמר מקדש הוה אמינא מה למקדש שקדושתו קדושת עולם מה שאין כן משכן שאין קדושתו קדושת עולם אלא לפי שעה קא משמע לן :

**כא** ד מדכתיב והזה הטהור על הטמא פשיטא שהוא טהור דאם טמא הוא אם כן מטמא את המים אלא לומר אף על פי שהזה טהור הוא : ה מה שאין כן בנוגע ר"ל אל תקשה לי מה דפרישית דקרא ומזה וגומר בא ללמד שהנושא טמא אם נושא כשיעור מזה והא אחר כך כתיב והנוגע במי הנדה יטמא עד הערב דמשמע אפילו יש בו שיעור מזה טמא ואם מזה הוא נושא למה לי למכתב והנוגע אם הנושא טמא מכל שכן הנוגע ומפרש דקרא ומזה וגוי' בא ללמדך שהנושא מי חטאת צריך כיבוס בגדים

מה שאין כן בנוגע דהתם לא צריך כיבוס בגדים ומה שאמר לטמא בגדים שעליו הוא הדין נמי לכל בגד וכלי שנוגע בו טמא זה בשעת חיבורו במטמאין והא דנקט עליו דמסתמא הם עליו בשעת חיבורו במטמאין ומה שטמא טומאה חמורה היינו כשנושא שלא לצורך הזייה וקודם שעשו מצותן אבל לצורך הזייה או לאחר שנעשה מצותן טהורין במגע ובמשא הרא"ם: ור"ל כיון דמזה הוא נושא אם כן הל"ל הנוגע גבי ומזה דדרך המקרא לכלול נוגע ונושא יחד וכאן חלקן אלא שאין וכו':

**[כב]** ז כלומר איזה טמא כי מלת הטמא מורה על הנזכר והוא הנוגע במי חטאת וזה אינו דהא אין בנוגע במי נדה אלא טומאת ערב ואיך יטמא אדם ומתרץ הטמא הזה שנטמא במת יטמא ר"ל שאם יגע בכלים יטמא הכלים והוסיף מלת בו להורות באיזה מקום נגע ופירש שמלת בו מורה בטמא מת לא בו בנוגע בטמא מת: ח ר"ל אדם אחר הנוגע בטמא מת הזה תטמא עד הערב ומקשה רש"י בשלמא כלים יכול לטמא לפי שטמא מת הוא ראשון וכלים נטמאו מראשון אבל אדם אחר הנוגע בטמא למה יהא טמא והרי אדם אינו נטמא מראשון אלא מאב הטומאה ומתרץ מכאן למדו וכו':

## במדבר פרק-כ

**[א]** כ רצונו לתרץ כיון שכתוב בני ישראל פשיטא שהיו כל העדה ומפרש שכבר מתו מתי מדבר: ל פירוש דאין כאן מקומו שהרי בשנה ראשונה ליציאת מצרים עשו העגל ובשנה שנייה שרפו פרה אדומה ומיתת מרים היתה בסוף מ' שנה ליציאת מצרים: מ ואם תאמר וכי קרבן היתה הפרה אדומה והלא לא היו מקריבין ממנה כלום. ויש לומר לפי דבר אחר שפירש"י לעיל שקראה הכתוב חטאת לומר שהיא כקדשים ליאסר בהנאה שמע מינה שהיא כקרבן: נ ואם תאמר לפי זה היה לו לסמוך גבי קרבנות ממש. ויש לומר לכך נסמכה לפרה לפי שהם דומים להדדי לפי שמיתת צדיקים אינן קרבנות וגם הפרה אינה קרבן ממש ולמדנו מהדדי כמו שזה מכפר גם זה מכפר: ס מדכתיב כאן שם שם וכתוב גם גבי אהרן וימת אהרן שם דאי לאו לגזירה שוה אתי שם שם תרי זימני דגבי מרים למה לי אלא על כרחך לגזירה שוה אתי מה התם בנשיקה שהרי כתיב על פי ה' אף כאן בנשיקה: ע יש מקשים מה מקשה רש"י הא פירש"י דילפינן שם שם מאהרן. ויש לומר דרש"י הכי פריך למה לי גזירה שוה לכתוב בהדיא על פי ה' דעל כרחך לאו גזירה שוה גמורה הוא דאם כן למה לי גבי אהרן על פי ה' להורות שבנשיקה מת נלמוד שם שם ממש אלא ודאי לאו גזירה שוה גמורה היא משום הכי כתב גבי אהרן על פי ה' אם כן גבי

מרים נמי לכתוב על פי ה' וכו'. אבל בגמרא כתב בפירוש שלמדו הגזירה שוה ממשה לכן צריך לומר דרש"י זכרונו לברכה נמי הכי קאמר אף היא בנשיקה מתה ר"ל דיליף שם שם ממשה אבל אהרן נאמר בו על פי ה' ואין צריך ללמדו ממשה ולכן אמר ובאהרן וכו' ולא אמר שבאהרן יע"ש :

**[ב]** פ שהרי מיד כשמתה מרים לא היה להם עוד מים. ואם תאמר למה לא היה הבאר בזכות אהרן או משה ויש לומר בזכות שהמתינה למשה על המים לראות מה יעשה לו כשהושלך בתיבה לכך נעשה לה זכות זה של באר דהיינו מים שנתן הקדוש ברוך הוא מים לעדה בשבילה :

**[ג]** צ פירוש כמו הן לו יהי כדבריד לא מענין שמא כמו לו ישטמנו יוסף ולא מענין אולי כמו לו הקשבת למצותי : ק כאלו אמר בגויעת אחינו דאם לא כן בגוע בחול"ם מיבעי ליה אם הוא מקור ושיהיה פירושו בזמן שגועו אחינו כמו ויהי כשמוע לבן :

**[ח]** ר ואם תאמר מנא ליה לרש"י דלמא הקדוש ברוך הוא השיב להם על מה שבקשו הם ואמרו למה נמות שם אנחנו ובעירנו והשיב להם הקדוש ברוך הוא והשקית את העדה ואת בעירם. ויש לומר דלשון והשקית נופל על בהמה כדכתיב בפרשת חיי שרה וגם גמליך אשקה והל"ל וישתו העדה כדכתיב בסמוך ותשת העדה דלשון שתייה נופל על אדם כדכתיב נמי שם שתה אדוני ומדמשני וכתב והשקית ודאי הקפיד על בעירם (מהרא"י) ועוד יש לומר דק"ל ואת בעירם למה לי דהא בפרשת בשלח בתשובת הקדוש ברוך הוא למשה על דבר המים לא השיב לו אלא ושתה העם אף על פי שישראל אמרו להמית אותי ואת בני ואת מקני ואם כן ואת בעירם למה לי אלא שחס וכו' :

**[י]** ש דק"ל וכי אפשר להקהיל כל הקהל אל פני הסלע : ת רצונו לתרץ מה חידוש היה להם עד שאמרו המן הסלע וגו'. כיון שאמר הקדוש ברוך הוא ונתן מימיו ודאי כך יהיה. ומתרץ לפי שלא היו כו' והיו ישראל אומרים להם מה לכם מאיזה סלע תוציאו כלומר מה חילוק בין זה לזה לכך אמר להם כו' :

**[יא]** א דק"ל למה הכה ב' פעמים. ומתרץ לפי שבמכה ראשונה הוציא טיפין וכו' והוכחתו דאם איתא שלא הוציא כלום למה הכה אותו פעם שנית ולמה לא היה סובר ודאי זה סלע אחר שלא צוה עליו הקדוש ברוך הוא ואם הוציא מתחלה מים הרבה לא היו צריכין להכותו פעם שנית אלא ודאי שהוציא מתחלה טיפין לכך הכה אותו פעם שניה. ומה דלא הוציא מים כשיעור בפעם ראשון לפי שלא כו' ומה שהוסיף לומר והם דברו כו' כדי להודיע טעותו של משה שהכה משום שהם דברו לסלע אחר ולא הוציא משום הכי הכה את הסלע מפני שאמרו שמא כו' והוסיף עוד ונזדמן להם כו' דאם לא כן למה הוציא אפילו טיפין ואפילו בהכאות רבות לא היה לו להוציא אפילו טיפה אחת אלא שנזדמן להם כו' וקצת קשה ממה שפירש רש"י בפרשת מטות גבי ויאמר אלעזר הכהן וגו' לפי



שכעס משה בא לכלל טעות וכן בשמעו נא המורים ויך את הסלע על ידי הכעס בא לכלל טעות משמע אבל לא מפני שדברו אל סלע אחר ולא הוציא מים ומפני שחשבו שאולי ציווי השם לא היה אלא בהכאה כמו שכתב כאן. ושמה יש לומר שהן אגדות חלוקות ורש"י תפס שתיהן כמנהגו בכל מקום עד כאן לשונו הרא"ם :

**יב** ב רצונו לתרץ וכי דרך כבוד לגלות חרפה של צדיקים ומפרש דאדרבה מפני שבת שלהם גילה הקרא כדפירש גילה כו' : ג דק"ל דיען משמע שהוא טעם אלמעלה. ומתרץ דהכי פירושו שאלולי כו' כלומר יען שעשיתם זו בלבד. כתב הרא"ם ואם תאמר והא בזולת זה החטא לא היה נכנס לארץ שכבר נגזרה עליו גזירה כמו שכתוב עתה תראה וגו' ולא העשוי לשלשים ואחד מלכים. ותירוצו עיין בפרשת בהעלותך במה שכתבתי בפסוק נוסעים אנחנו כו' שדבריו התם כמו שתירץ הוא הכא לכן לא הבאתי דבריו על הגליון : ד ר"ל שאל תסבור לומר שהיו בידיהם אף עונות דור המדבר דהם עונות גדולות כמו מתלוננים ושאר דברים : ה ששם אמר שאין בכח השם לתת בשר כדי סיפוקם וכאן אמר משה שאין ברשותו להוציא מסלע אחר שלא נצטוו והיה זה סבה שיאמינו העם שמחוזק הסלע וטבעו היו המים ולא מפני גזירתו של השם יתברך יצאו דאם לא כן מה לי סלע זה מה לי אחר לגבי הקדוש ברוך הוא וחטאתם לא היה רק שלא בטחו בה' שיוציאו מכל סלע שירצו אף על פי שלא נצטוו עליו : ו כלומר מעצמו בלי שום הכרח שהרי לא עמדו לפניו בתפלה :

**יד** ז ר"ל מה שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם כי גר יהיה זרעך והקדוש ברוך הוא הטיל על יעקב ובניו לבדו גזירתו שהיינו עבדים בארץ מצרים נמצא שאנו סבלנו צרות השעבוד בעד עשו אביך ובניו ועל כן ראוי לכם להניח לנו דרך ארצך כדפירש"י בסמוך גבי נעברה נא בארצך וגו' :

**טו** ח (גור אריה) אף על גב שלשון וירעו לא משמע רק שעשו להם רעה אחת ובמקום אחר כתיב וירעו אותנו ויענונו וגו' לכן פירש שפירוש וירעו הוא כולל צרות רבות ואם כן כולם בכלל : ט דאי קאי על אבות שהיו בארץ מצרים היה לו להקדים אבותינו ללנו והכי הל"ל וירעו לאבותינו ולנו ומדכתיב לאבותינו לבסוף משמע דמלתא אחריתא הוא. מהרא"י :

**טז** י מתשובה שהשיב מלך אדום למשה שמעינן דמשה אמר לו כן בברכה כו' מדכתיב בסמוך פן בחרב אצא לקראתך ופירש רש"י מה לו להשיב זה אלא אתם מתגאים וכו' אם כן מוכח שמשה אמר לו זה בברכה כו' (דבק טוב) דאם לא כן כיון שאמר ונצעק אל ה' וגו' הל"ל וישמע ה' וישלח וגו' קולנו למה לי אלא בברכה וכו' : כ רצונו לתרץ והא משה הוציאם ועל זה מפרש מכאן וכו' :

**יז** ל רצונו לתרץ מה צריך משה להזכיר למלך אדום ענין יציאת מצרים וגם כל הענין דכתיב לפניו : מ הא דנקט רש"י מן לאכול ולא כתיב בקרא אלא מים דהוקשה לרש"י דאי לא אמר למלך אדום על ענין אכילה מה

הנאה הוא להם בזה שיקחו מהם מים דהנאה מועטת היא אלא אף על האכילה אמר משה ליקח מהם והא דנקט הקרא דוקא מים רבותא נקט אף מים רוצין ליקח מהם אף שאין דרך לקנות מים כמו שהיה מקונן ירמיה מימינו בכסף שתינו. מהרא"י: נ (נחלת יעקב) דק"ל הא כבר אמרו לא נעבור בשדה ובכרם אלא ודאי דלעיל קאי אהעברה ברגלים וכאן קאי אנטייה לאכול:

**יח** ס דאם לא כן בחרב למה לי הל"ל פן אצא לקראתך למלחמה:

**כ** ע דאם לא כן ביד חזקה למה לי כל עם כבד יש לו יד חזקה:

**כב** פ ואם תאמר ולמה לא מפרש בלשון זה שפירש לעיל על כל העדה ומה צריך לנקוט כולם שלמים ליכנס לארץ וגם זה לא צריך לפרש ואלו מאותן כו' ויש לומר שאל תקשה למה צריך לכתוב כל העדה וללמדך שכל העדה כלם עומדים לחיים שכבר מתו מתי מדבר והא לעיל כתיב כל העדה. ומפרש לומר לך אף בשעה שהיו נכנסים לארץ שהיה זמן מרובה לאחר מיתת אנשי דור המדבר היו כלם שלמים כו':

**כו** צ רצונו לתרץ דאי בגדיו של חולין מה טעם צוה הקדוש ברוך הוא להלביש את אלעזר לפניו בבגדיו. והרא"ם תירץ על כרחך פירושו בגדי כהונה דאם לא כן איך יהיה אות על זכיותו בכהונה גדולה ואפשר דבכלל דבריו דברי: ק אף על פי שאין כתיב כאן שכך צוה השם שאין כתיב אלא והפשט את אהרן וכו' דאם לא כן שמשה הלביש את אהרן תחלה איך ילבש אהרן בגדי כהונה שלא בשעת עבודה והלא היוצא מהר הבית בבגדי כהונה סופג ארבעים אלא על כרחך צריך לומר דמשה הלבישו על פי הדיבור כדי שיפשיטן וילבישן את אלעזר בפני אהרן להראות שבנו זוכה לכהן גדול תחתיו: ר משום דק"ל ולמה לא הפשיט את אהרן את בגדיו וילבישם אלעזר את עצמו כי זה נראה שהוא גנאי למשה שיהא משרת להם ומתרץ אמר לו וכו' וכי לא סגי בלא דיבורו של משה אלא להורות מצות גמילות חסדים של מתים שהרי משה בעצמו היה מתעסק בכל עסקי מיתת אהרן:

**כז** ש דאם לא כן ויעש משה למה לי וכי תעלה על דעתך שעבר על שליחותו של מקום. כתב הרא"ם ולא ידעתי למה לא דרשו על מה שכתב בפרשת קרח ויעש משה כאשר צוה ה' אותו כן עשה ואפשר שלא דרשו בו משום שיש לומר שעשה זה בשמחה משום טובתו שלא יבואו בני ישראל לחלוק עוד על שררת שבט לוי ומפני שאהבת שררות שבטו מעורבת בעשיית מצוה זו אף שעשה גם כן מצות השם יתברך לא רצו לדרוש בו כלום ודו"ק נראה לי:

**כט** ת רצונו לתרץ והרי לא ראו מיתתו של אהרן רק משה ואלעזר והל"ל וישמעו והלא מפי משה ואלעזר שמעו ומפרש כשראו כו' והראוהו מלאכי השרת וזהו שכתב ויראו כל העדה: א רצה לומר למה כתיב במיתת משה

רבינו עליו השלום ויבכו בני ישראל והכא גבי אהרן כל בית ישראל. ומפרש דכאן אף הנשים בכו ולמה לפי שהיה כו':

---

## במדבר פרק-כא

**{א} ב** ואם תאמר מנליה לרש"י דלמא כפשוטו כדכתיב אחריו כי בא ישראל וגוי'. ויש לומר דקשה לרש"י למה לי וישמע דלא הל"ל אלא ויבא ישראל דרך האתרים ויבא הכנעני וילחם וגוי' כמו ויבא עמלק וילחם בישראל וכמו ויצא לקראת ישראל המדברה ויבא יהצה וילחם בישראל וכן גבי עוג ויצא לקראת ישראל וגוי' למלחמה אדרעי אלא שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד ועוד יש לומר דהוכחתו מדכתיב בפרשת ואלה מסעי וישמע הכנעני וגוי' אחר מיתת אהרן והתם על כרחך לא שמע אלא שמת אהרן ונסתלקה השכינה מישראל והתם פירש"י כאן למדך כו' לשון מכאן למדך משמע שפירש דראייתו משם ושם אפרש בס"ד. והרא"ם פירש מדכתיב ויראו כל העדה וגוי' ואמר ר' אבהו קרי ויראו בציר"י תחת היו"ד וכדריש לקיש דאמר האי כי נתינת טעם לדבר שלפניו הוא נתגלו העדה לפי שגוע אהרן: ג מפרש דאל תקשי אם כן סתרי קראי אהדדי דכתיב וישמע הכנעני ואחר כך כתיב יושב הנגב היינו עמלק לכן פירש שינה כו': ד פירוש והוא הארון כלומר כיון שראו שנסתלקו ענני כבוד ולא היה להם כי אם ארון הקודש שנוסע לפניהם משום הכי בא להלחם מה שלא עשה קודם לכן הרא"ם. והוצרך לטעם של דבר אחר כי לטעם הראשון קשה למה כתוב דרך האתרים וכי המרגלים כבשו אותו דרך והלא דרך כבושה היא לכל עוברים ושבים לכן פירש דבר אחר וכו' וכמו שפירש הרא"ם כי בסבת שלא הלך לפניהם אלא הארון ונסתלקו ענני כבוד בא להלחם ולטעם של דבר אחר קשה למה כתיב האתרים לשון רבים כיון דלא קאי אלא על הארון הקודש לכן פירש גם טעם ראשון: ה הוצרכו רבותינו זכרונם לברכה לפרש כן משום דסבירא להו אין ישראל מנוצחים אלא בעת קלקולם לפני השם יתברך וכאן לא מצאו שום קלקול לכן אמרו שהשבי ששבו פה אינו אלא השבי ששבו ישראל מהם ואין לומר מנליה אחת דלמא שתים יש לומר דמלשון שבי משמע שאינה אלא אחת ואם תאמר מנא ליה לרש"י דשפחה היתה ויש לומר דמלשון שבי משמע שפחה כדכתיב בפרשת בא מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השפחה וגוי' כך כתיב בהתראה ובסוף כשלקה כתיב עד בכור השבי אלא צריך לפרש דשבי היינו בכור השפחה אף שבי דכתיב הכא מיירי בשפחה דאם לא כן וישב ממנו אנשים או נשים או טף מיבעי ליה:

**[ב]** ו דאי כמשמעו מה נדר הוא זה להחרים עריהם דהא סתם נדר לה' נאמר על הקדש אלא אקדיש וכו' ולשון חרם הוא. ומפרש עוד לפירוש זה דויחרם היינו חרם גבוה היאך שייך לומר על בני אדם חרם כדכתיב אתהם ואת עריהם ומפרש כשקאי על בני אדם משמש לשון הריגה וכשקאי על עריהם משמש חרם גבוה :

**[ד]** ז ר"ל מה דכתיב ויסעו מהר ההר דרך ים סוף וגו' הא קודם שבאו להר ההר היו סובבין ארץ אדום כדכתיב לעיל וימאן אדום וגו' נמצא שכבר חזרו לאחוריהם ולמה אמר איך שעכשיו חזרו לאחוריהם ומפרש כיון שמת כו' : ח ואם תאמר למה הספידוהו במוסרה ויש לומר בפרשת פנחס ובפרשת עקב מפרש רש"י למה הספידוהו במוסרה וזה תוכן דבריו לפי שכאשר חזרו למוסרה היו רודפין בני לוי אחריהם עד מוסרה והרגו כמה משפחות כדפירש"י בפרשת פנחס והספידו אז על אהרן משום דמחמת שמת אהרן נסתלקו ענני כבוד מעליהם לכן שמעו ובאו הכנענים עליהם למלחמה ומשום הכי חזרו לאחוריהם למוסרה ומחמת שחזרו נהרגו כמה משפחות לכך הספידוהו באותו פעם כיון שעל ידי מיתתו בא להם כל זה כדפי' ומה שפירש"י הכא שבע מסעות חזרו לאחוריהם ובפרשת פנחס פירש שמונה מסעות חזרו לאחוריהם מפורש במקום אחר דהיינו לבד מאותו מסע אחרונה הוא שבע מסעות :

**[ה]** ט מה שפירש שיתפח מדכתיב הקלוקל בחול"ם משמע לשון קלקול ממש היינו שיתפח במעיו. ומה שפירש נבלע באיברים ר"ל מדכתיב קלקל חסר היינו לשון קל שלא היה צריך לעכלו (נחלת יעקב) זה לשון רש"י (בעבודה זרה דף ה) בלחם הקלוקל הוא המן ומפני שהיה נבלע בכל איבריהם ואינן יוצאין לחוץ קראוהו קלקל וכו' עד כאן לשונו שמע מינה שהוא מלשון קלות עד דרך ירקרק אדמדם ונעלמה מעיני הרא"ם : י ואם תאמר והלא כתיב ויתד תהיה לך על אזנך והיה בשבתך חוץ וגו' שמע מינה שהיה להם יציאה ויש לומר ממה שקונים מן התגרים היו מוציאים. מצאתי :

**[ו]** כ פירוש שהשרפים הוא תואר לנחשים דכתיב בקרא כלומר הנחשים ששורפים ולא שהם מין נחש כמו שרף מעופף וכמו נחש שרף ועקרב דאם כן והשרפים מיבעי ליה והא דכתיב עשה לך שרף שמע מינה דמין נחש היה ששמו שרף יש לומר עשה לך נחש שרף קאמר וכמוהו ומאכלו בריאה פירוש שה בריאה :

**[ח]** ל ר"ל לפי שדרך לרמוז במוט על אותו מקום שהאות שם לפי שהמוט גבוה משום הכי קרינן למוט נס : מ דאם לא כן כל למה לי לכתוב והיה הנשודך וכו' : נ לשון חולי מתכחש גופו והולך שלא מת מיד (בבא קמא דף צ"ב) :

**[ט]** ס כתב הרמב"ן ולא הבינותי זה שהרי הקדוש ברוך הוא לא הזכיר אלא עשה לך שרף אבל כוונתם לומר שהלך משה אחר שם העצם עד כאן לשונו. ונראה לפרש כיון דשם העצם של נחש שקוראו הקדוש ברוך הוא הוא נחש אם כן למה קראו הכא שרף אלא אמר משה רמז לי הקדוש

ברוך הוא דמשום הכי קראו בשם התואר ולא בשם העצם כדי לעשות הנחש נחשת כדי שעל ידו יבא שם העצם ודו"ק :

**[יא]** ע ר"ל לא ידעתי למה נקרא מקום ההוא עיי העברים אבל פירוש של עיי ידע כדמסיק : פ פירוש מכבד במכבדת מפני שהוא לשון יעים שגורף בו את הדשן : צ ר"ל דלשון העברים משמע במקום ההוא עוברים למקום אחר ולא יזה מקום היו עוברים מאותו מקום ומפרש דרך העוברים שם אל הר נבו וכו' דבפרשת האזינו גם כן כתיב העברים הזה הר נבו :

**[יג]** ק הוצרך לפרש שהוא מצר ולא לשון רשות מפני שאם הוא גבול האמורי אינו גבול מואב ואם הוא גבול מואב אינו גבול האמורי אבל מצר הוא גבול לזה ולזה :

**[יד]** ר פירוש על הנסים שנעשו בחנייה זו. ופירוש בספר סיפור דברים ופירוש והב יהב שפירושו נתן. ופירוש בסופה ים סוף ופירוש ואת הנחלים נסי נחלים. ופירוש ארנון של ארנון. ופירוש ואשד שפך. ופירוש ואשד הנחלים הוא ביאור על ואת הנחלים ארנון. ופירוש אשר נטה וגומר שההר של ער נעתק ממקומו :

**[טו]** ש (גור אריה) ואם תאמר מיד היה לו להחזיר למקומו ויהיו ישראל רואים את ההרוגים בנחל ולמה לא חזר ההר למקומו רק עד שישראל עברו. ויש לומר דאין דרך מי שמקבל פני אדונו שיחזור עד שעבר אדונו לכך לא חזר לאחוריו עד שעברו ישראל. (וקצ"מ) מקשה ואין להקשות הרי הענן הולך לפניהם ומשפיל הגבוה ומרים הנמוך ואם כן היה לו לחזור מיד. ואין לתרץ שכבר נסתלק הענן במיתתו של אהרן והלא כבר אמרו בגמרא תענית דף ט' שחזרו בזכות משה. אך מכל מקום לא קשיא שהענן הולך לפניהם דרך שלשה ימים ואפשר שבעת עברו עדיין לא עשה ההר שליחותו להרוג כל אותן האוכלוסין לכך לא השוה הענן אותו ההר :

**[יז]** ת אמר מתוך הנחל מפני שהעלייה לעולם ממקום נמוך למקום גבוה ומפני שאין המכוון במלת עלי לעלות רק להעלות האיברים כדי שיראו ישראל הנסים שנעשו להם משום הכי הוסיף מלת והעלי וכו'. אך מפני שעל ידי שהיא עולה היא מעלה כתב עלי במקום העלי : א פירוש שנאמר וממדבר מתנה שנתנה להם מעת בואם למדבר :

**[כ]** ב פירוש שאגב שהוזכר כאן וממתנה נחליאל זכר גם כן שנתגלגל עוד הבאר הבמות ומבמות לגיא אף על פי שעדיין לא היו המסעות שאגב שזכר הבאר פה ספר כל ענינים ומפני שנראה שלא באה עמהם יותר נתן טעם בזה ואמר שם מת משה ובטלה. הרא"ם : ג ואם תאמר והלא כשמתה מרים פסק הבאר כדלעיל. ויש לומר שחזר להם בזכות של משה ומשמת משה פסק : ד ואם תאמר לעיל הוה לי לאקשווי מיד כשמתחיל השירה אז ישיר ישראל למה לא מזכיר גם כן משה. ויש לומר דהוה אמינא לפי שחטא בבאר כדכתיב לעיל שהכה על הסלע משום הכי לא

רצה להזכיר אותובשירה זו שקאי על הבאר כדפרש"י בסמוך אבל השתא דפירש במחוקק דהיינו משה למה לא הזכירו בשירה בהדיא: ה דאין לומר דקאי על הגיא דגיא לשון זכר ונשקפה לשון נקבה: ו שהבאר לשון נקבה והוצרך לטעם של דבר אחר דלטעם ראשון קשה דהא כל הפרשה כולה איירי בבאר ואיך מפרש ונשקפה על הפסגה לכן פירש דבר אחר ולפי דבר אחר קשה הל"ל ונשקפה מן הישימון מאי על פני לכן פירש טעם ראשון:

**ז {כב}** ז כלומר אף על פי שלא נצטוו על זה אף על פי כן בקשו מהם זה מפני שאינו אלא דרך עראי בעלמא ואינו דומה לאותו שאסר הכתוב בערים הקרובות. הרא"ם:

**ח {כג}** ח דאם לא כן והא לא בקשו מהם אלא לעבור דרך ארצם ולא נתן סיחון את ישראל לעבור למה יצאו עוד להלחם כנגדם: ט דק"ל למה יצא לקראתם ונלחם בהם והלא אין לו לירא שהרי עיר חשבון אפילו מלא יתושין וכו' וכן אם היה סיחון לבדו בכפר וכו' ועוד כתיב ויאסוף את כל עמו דמשמע כל העם אשר בארצו ואין זה דרך ארץ אדרבה שמכניסין גם אנשי חיילות בערים לשמור העיר אם יבא האויב לכן פירש אמר הקדוש ברוך הוא וכו':

**י {כד}** י תבנה ותכונן שב לחשבון הנזכר למעלה ולא לעיר סיחון שמאחר שכבש אותה וזכה בה מה צריך לומר תבנה ותכונן אלא הכי קאמרו המושלים בואו סיחון ועמו לעיר חשבון כי תוכלו לה לפי שמתחלה כשנבנית וכוננה עיר סיחון בשם סיחון נבנית כלומר שמאז נגזר עליה להיות עיר סיחון ויהיה תבנה ותכונן עתיד במקום עבר:

**כ {כה}** כ לא קודם זה דאם כן כי אש באה בחשבון מיבעי ליה: ל אמר זה שלא תחשוב שפירוש ער כמו עיר והוא על משקל דם שהרבים ממני דמים וכן ער הרבים ממנו ערים ויהיה ער שם המין בעבור כל העיירות שלו לא יתכן זה שהרי עדיין נשארו למואב עיירות רבות שהיה מולך עליהם וגם לא בעבור עיר אחת שלו דאם כן היה לו להזכיר איזה עיר כמנהג הכתוב בכל מקום כי לא בא לסתום אלא לפרש והביא ראיה מהתרגום שתרגם ולחיית ולא תרגמו קרתא: מ כתב הרא"ם נראה לי שכיון בזה אף על פי ששם העיר הפרטי לא יסמוך וכיון שער שם פרטי של מדינה הוא איך הוא סמוך ומכח זה תרצה לדחוק ולפרש ער מלשון עיר לא תדחוק לפרש כן ער מלשון עיר כי יותר נכון לפרש ששם העיר הפרטי הוא סמוך אף שהוא שלא כמנהג מלפרשו מלשון עיר מפני הטענות הנופלות עליו עד כאן לשונו:

**נ {כט}** נ פירוש שמקרא זה דבוק עם תבנה ותכונן כלומר מאחר שנבנית העיר לסיחון אם כן היה בהכרח שסופה להמסר ביד סיחון:



**ל** **ס** רש"י מפרש עד לשון סר כלומר סר ניר מדיבון דליכא לפרש אבד חשבון עד דיבון הוא כמשמעו שאבד כל אותו ישוב שמחשבון עד דיבון דאם כן נשאר ונירם שפירושו מלכות שלהם בלתי נקשר לא לפניו ולא לאחריו אבל לפי מה שפירש רש"י זכרונו לברכה הוא כאלו כתיב ונירם שבחשבון אבד ונירם שבדיבון סר :

**לב** **ע** מדכתיב וילכדו בנותיה וילכדו לשון רבים ולא כתיב וילכוד לשון יחיד כדבסמוך דכתיב ויורש לשון יחיד אלא המרגלים לכדו את בנותיה :

**לד** **פ** דאם לא כן מה נשתנה עוג מסיחון דגבי סיחון לא אמר השם יתברך אל תירא אותו. ואם תאמר והלא לא נתכוין רק לרעה שיהרג אברהם וישא את שרה כמו שפירש"י בפרשת לך לך בפסוק ויבא הפליט וגו'. ויש לומר מכל מקום כיון שזכות הצלה באה על ידו שניצל לוט היה משה ירא שמא תעמוד לו אותו זכות אף על פי שנתכוין לרעה כדאמרין בזכות הקרבנות שהקריב בלק זכה ויצאה ממנו רות אף על פי שנתכוין לרעה הואיל והקריבם לכבוד הקדוש ברוך הוא : חסלת פרשת חקת

---

**בלק**

**פרשת**

---

## **במדבר פרק-כב**

**ב** **א** דק"ל וכי הוא ראה ואחרים לא ראו אלא הוא שם על לבו לפיכך תלה הראיה בו. א"נ דקשה ליה וישמע הל"ל דמסתמא לא היה במלחמה אלא וירא הוא לשון הבנה ומהו ההתבוננות אמר כו' : **ב** דק"ל היאך מוסב ויגר מואב אוירא בלק וגומר דמשמע בשביל שראה לפיכך ויגר מואב ועל זה פירש אמר אלו שני מלכים כו' סיחון ועוג כלומר כיון ששמעו המון העם את דברי המלך שאמר כן משום הכי ויגר מואב וקל להבין. כתב הרא"ם ותימא אם מלת ויגר דבקה אדלעיל מיניה מאי כי רב הוא דכתיב בתריה דמשמע שמפני רבויים הוא שפחדו ולא מפני מה שעשו לשני מלכי האמורי וליכא למימר שחסר וי"ו מן כי רב הוא כאילו אמר וכי רב הוא שפירושו ועוד מפני שרב הוא דאם כן היה לו לפרש זה כמו שפירש גבי כי הוציא ה' את ישראל ממצרים וכו'. ונראה לפרש שגם

המואבים ידעו שבני ישראל נצחו את ב' המלכים אבל חשבו שהניצוח היה בדרך טבע וכיון שנצוח מלחמתם לא היה כי אם מפני רבוי העם אפשר לנצח אותם ברבוי העם שישכרו עליהם כל מלכי כנען ועכשיו ששמעו מפי מלכם כי נצוח מלחמות ישראל הוא שלא כדרך הטבע כי ישראל הרגו האמורים והם לא עמדו כנגדם להרוג בהם אז ויגר מואב מפני העם כי רב הוא כלומר שעדיין נשארו ברבויים כבתחלה ולא נפקד מהם איש ולכך קצו בחייהם בעצמם. ולפי זה יהיה פירוש של רש"י הכי אלו ב' מלכים וכו' כלומר אלו ב' מלכים שהיינו בטוחים עליהם שיהרגו לכל הפחות מישראל כפי המספר שיהרגו ישראל מהם ואז נבוא אנחנו עם כל מלכי כנען ונהרוג הנשארים בהם בישראל אבל עכשיו שלא הרגו מהם כלום כי לא נשא איש את ידו עליהם מפני שנפל פחד ישראל עליהם אנו על אחת כמה וכמה שלא נוכל להם אפילו עם כל מלכי כנען :

**[ג]** ג ר"ל המואבים קצו בחייהם וכאלו אמר ויקץ מואב בחייו והסיבה הוא בשביל מורא שיראו מפני בני ישראל. והוכחתו מדכתוב מפני העם :

**[ד]** ד דאם לא כן לכתוב הכה את מדין דמשמע פעם אחת אבל המכה את מדין משמע שתמיד מכה והולך : ה פירוש אף על גב דעשו שלום ביניהם מפני היראה מכל מקום השלום לא היה אלא שלא יהיו עוד שונאים אבל ליטול עצה מהם מה ראו ומשני כו' : ו דמדתלה הכתוב בקשת העצה במואב ולא כתיב ויאמרו זקני מואב וזקני מדין שמע מינה דמואב לקחו עצה ממדין משום הכי קשה ומה ראה וכו' ועל הקרא לא קשה מידי דהוה אמינא מדין לא היה ירא מפני בני ישראל אלא מואב לבד היה ירא. אבל עכשיו שפירש"י מיראתם של ישראל עשו שלום ביניהם שמע מינה דשניהם יראו אם כן קשה מה ראה מואב ליטול עצה ממדין ולמה לא נטל מדין עצה ממואב להציל את עצמם. ומתרץ כיון שראו כו' רצה לומר דהמדינים מכירין מנהיגם של ישראל דהיינו משה לפי שבמדין נתגדל לכך נטל מואב עצה ממדין : ז לפי שעוקר את הכל מן השורש כך אלו כן שעוקרים את הכל כדכתוב עד בלתי השאיר לו שריד. דאם לא כן כלחוד הבהמה מיבעי ליה : ח פירוש שרים והרא"ם גורס מנסיכי סיחון היה ועיין שם אבל אין צריך למחוק הספרים בשביל זה כי בקרא עיין שם שניהם נזכרו דכתוב ואת נשיאי מדין את אוי ואת רקס ואת צור ואת חור ואת רבע נסיכי סיחון :

**[ה]** ט ופתורה לשון שלחן : י ליטול עצה הימנו : כ ופתורה פירושו כמו לפתור דכל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה ולפי המדרש הה"א מן השם כי תרגום של שלחן פתורה : ל ר"ל בלעם היה מתנבא עליו ואף שהיה מנסיכי מדין ארץ מולדתו היה פתורה : מ והא דלא המתין רש"י להקשות הקושיא במקומה גבי ותהי עליו רוח אלהים יש לומר דלקמן לא קשה מידי דלמא משום כבודן של ישראל השרה שכינה עליו כדי שיברך אותן אבל הכא קשה : נ מדכתוב לקרא לו למה לי למכתב והא אחר כך כתיב לכה נא וגומר פירוש שילך עם שלוחיו אלא לדרוש וכו' ועוד יש לומר כיון שכוונתו היה שיקלל אותם למה קרא אותו

שיבא אליו יקללם במקומו אלא ודאי הקריאה היתה להנאתו שיעשה עמו פיסוק הדמים. ובזה יתורץ קושיית הרא"ם שכתב אבל לא ידעתי מהיכן דרשו זה שהרי אין מלת לו מיותר כמו גבי פסל לך עשה לך שלח לך שהרי כאן הוא צריך למלת לו במקום אותו כמו קראן לו ויאכל לחם שמלת לו במקום אותו וקל להבין: **ס** דק"ל למה לי למכתב הנה הנה דכל הנה משמע דבר באנפי נפשיה. ובתוספת זו יתורץ הכפל שיהיה עתה התחלת דיבור וצריך בו מלת הנה: **ע** פירוש ממולי מלא פירושו לנגדי אבל כיון שכתוב חסר הוא לשון כריתה:

**ו** **ו** דק"ל דאולי אוכל לשון יחיד ונכה הוא לשון רבים: **צ** ר"ל כך אמרו המואבים על ישראל שיחסרו מישראל מעט. והוצרך לטעם של דבר אחר וכו' כי לפי טעם ראשון קשה שצריך להגיה אני ועמי לכן פירש דבר אחר וכו' ולטעם של דבר אחר קשה דה"ל נכה ממנו כלשון המשנה מנכה מן הדמים לכן צריך גם לטעם ראשון:

**ז** **ק** כלומר סימן זה נטלו בידם. והוצרך לטעם של דבר אחר כו' דלפי טעם ראשון קשה מאי כלי אומנות צריך לזה ועוד והא בביתו היה ובודאי כלי אומנתו בידו לכן פירש דבר אחר. ולטעם של דבר אחר קשה דמאי לשון קסמים לשון רבים ועוד סימן זה ה"ל או דבר זה נטלו בידם ועוד לשון בידם אינו נופל על הסימן לכך צריך לטעם ראשון וקל להבין: **ר** שידעו שאין בו ממש לכך נקט רש"י לעיל קסם זה נטלו בידם זקני מדין שהרי זקני מואב ישבו עם בלעם:

**ח** **ש** ואם תאמר דלמא כפשוטו שלא רצה הקדוש ברוך הוא שילך עמהם וכן בסמוך כתיב להלוך עמכם ופירש"י אלא עם שרים גדולים קשה גם כן מנליה. ויש לומר מדכתוב ויוסף עוד בלק שלוח שרים רבים ונכבדים מאלה משמע שהוא אמר שהראשונים אינן ראויין שילך עמהם דאם כאשר ידבר ה' אלי פירוש אם יצוה לילך ולקלל אם לא אם כן למה הלכו להם זקני מדין מאחר שהוא אומר שהוא עושה ברצון ה' אלא פירוש אם יתן לו רשות שילך עם בני אדם שפלים כמותם אם כן ראו בני מדין שודאי אין בו תקוה מאחר שהוא רוח גבוהה ולכך הלכו להם:

**ט** **ת** עיין לעיל בפרשת בראשית ושם פירש כדי ליכנס עמו בדברים וכאן פירש כדי להטעותו. והרא"ם פירש להטעותו כו' כלומר ליכנס עמו בדברים שלא יהא נבהל ולמה כדי להטעותו וכאן פירש הטעם למה נכנס עמו בדברים ושם לא פירש הטעם:

**י** **א** דאם לא כן מלך מואב למה לי:

**יא** **ב** דאם לא כן למה שינה בלעם הלא בלק אמר ארה לי לכן פירש כל כך שנאה היה לו על ישראל שבראשונה שאל בלק ארה והוא בקש קבה במקום ארה. רא"ם: **ג** ר"ל דקבה לי לשון נוקב ומפרש הקללה יותר: **ד** לא מארצו לבד דאם כן מן הארץ מיבעי ליה כמאמר בלק. אף כאן פירש

הרא"ם מרוב שנאתו אמר וגרשתיו מן העולם. ואני אומר שאמר כן שאולי יבא עמו השם בפשרה כמו שפירשתי לעיל:

**יב** ה דקשה לרש"י למה לי למכתב לא תרי זימני לא היה לו לכתוב אלא לא תלך עמהם לאור את העם ועוד מה אמר לו כי ברוך הוא היא הנותנת שילך לאור את העם כדי לבטל את הברכות ומתרץ דכל אחד דבור באנפי נפשיה שמפני שרצה ללכת אמר לא תלך ומפני שבקש לקללם במקומו אמר לא תאור ומפני שבקש לברכם אמר כי ברוך הוא ואין צריכין לברכתך:

**יג** ו ואם תאמר דלמא עמכם דהכא כמו לא תלך עמהם דהקדוש ברוך הוא. ויש לומר דהוכחתו למה לי עמכם ה"ל מאן ה' לתתי להלוך ותו לא. בשלמא עמהם דהקדוש ברוך הוא פירוש לא תלך כאשר הם חושבים לקללם אבל עמכם דהכא למה לי. והרא"ם פירש דדייק מקרא דויוסף עוד בלק שלוח שרים רבים ונכבדים מאלה:

**יד** ד דאם לא כן היאך הוא יודע לכבד אותו שמא כל מה שיכבד אותו עדיין לא הגיע לחצי כבודו:

**יה** ח מדלא אמר בלעם אם יחתוך בלק את ראשי או שום דבר אחר יעשה לי לא אוכל לעבור וגומר אלא אמר אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב למדנו שנפשו כו': ט כלומר ניבא ולא ידע מה ניבא שיצא מפיו לא אוכל לעבור את פי ה' ופי ה' כולל את שניהם. רא"ם. אי נמי דקשה לרש"י למה אמר לא אוכל ה"ל לא אעבור דהוי משמע דתולה בבחירתו אבל לא אוכל משמע שאינו רשאי כיון שהוא ברשותו של הקדוש ברוך הוא ומדהוה ליה למימר לא אוכל לקללם מאי פי ה' דקאמר אלא לא אוכל לשנות הברכה שנתברכו מפי ה' וקל להבין:

**יט** י בדאבון נפש: כ דק"ל היה לו לומר ידבר ה' עמי אלא הכי קאמר יודע אני שלא ישנה כו' הלואי שלא יוסיף לברך. והרא"ם פירש גם כאן על דרך ניבא ואינו יודע מה ניבא:

**כא** ל כיון שקם בבוקר קודם שקמו נעריו כדי למהר ולילך ושלא להתעכב עד שהנערים יחבשו את חמורו ותו קשה אם כן למה לא כתיב וישכם בלעם וגומר. ומתרץ כדי לרמוז תשובתו של מקום אמר הקדוש ברוך הוא וכו':

**כב** מ דק"ל למה כתיב ויחר אף ה' וגומר והלא אמר לו קום לך אתם אלא ראה שהדבר רע הוא בעיני המקום שלא התיר לו לילך אלא בשביל הנאתו ליטול עליה שכר והוא נתאוה לילך כדי לקללם לפיכך ויחר אף ה' וגומר והרא"ם פירש כיון שלא הסכים ה' שילך אלא מפני שכרו לא היה לו לילך משום הכי ויחר וגומר: נ דק"ל אם היה שטן לא היה מלאך ה' שהוא של רחמים. (נחלת יעקב) משמע דדייק מתיבת לו משמע הא לאחר לא

היה שטן אלא מלאך של רחמים היה וממילא גם כאן נהג עמו ברחמים לטובתו: **ס** דאם לא כן שני למה לי דלא היה לו לכתוב אלא נעריו עמו: ע כלומר אם יצטרך אחד לנקביו יהיה השני משמש שמוש שלו ושל חבירו וכן פירש"י בהדיא בפרשת וירא על פסוק ויקח את שני נעריו אתו דאם לא כן יש להקשות על רש"י שלא פירש הכא כמו שפירש התם גבי אברהם. ואין להקשות והלא כבר למדנו זה מאברהם. ויש לומר דאי לאו האי קרא הוה אמינא דוקא תלמיד חכם אסור כדאמרינן אסור לתלמיד חכם לילך יחידי בלילה מפני החשד ואברהם תלמיד חכם היה אבל אינש אחרינא אע"פ שהוא אדם חשוב לא משום הכי כתב כאן. ואי לאו קרא דהתם הוה אמינא דרך ארץ בעלמא אבל איסורא ליכא להכי צריך למכתב קרא דאברהם ועוד יש לומר דלכך לא פירש"י הכא כמו גבי אברהם משום דגבי אברהם כתיב וישכם אברהם בבוקר דלשון וישכם משמע קודם אור הבוקר ר"ל קודם שיאיר היום ועדיין היה לילה ולכך פירש"י שאם אחד יצטרך לנקביו ישאר יחידי ואסור לצאת יחידי בלילה ולכך נקט רש"י שאין אדם חשוב רשאי לצאת בלתי שני נערים משום סכנה וסכנה חמירא מאיסורא אבל גבי בלעם לא כתיב וישכם אלא ויקם בבוקר משמע שהאיר היום ולכך לא היה סכנה אף אם ישאר יחידי ולכך מפרש משום דרך ארץ וקל להבין:

**[כג]** **פ** דקי' לרש"י דבלא חרב יכול המלאך להמיתו. ועל זה פירש אמר המלאך רשע זה כו' ולכך כתיב שלופה כלומר שלו פה הפה לישראל שמתפללים להקדוש ברוך הוא ולא שלך:

**[כד]** **צ** מדכתיב בסמוך ותלחץ אל הקיר בה"א הידיעה משמע הגדר שהוזכר לפניו כן פירש הרא"ם וכל קיר של אבנים הוא דבפרשת מצורע כתיב והנה הנגע בקירות הבית וכתוב אחריו וחלצו את האבנים משמע דקיר הוא של אבנים וקיר דהכא קאי אגדר דלעיל (בבא קמא כט):

**[כו]** **ק** דקי"ל דלשון עבור אינו שייך אלא כשעוברין על הנהר או בין בתרים והכא לא מצינו שעבר ומפרש דהאי עבור פירוש לפניו כלומר שהלך במקום אחר לעמוד לפניו והא דנקט רש"י לעבור במקום עבור כי כן משפט המקור שהוא עבר שהוא בא בלמ"ד רא"ם: **ר** נראה לי פירושו הכי דבעמידה ראשונה היה לו ריוח מכאן ומכאן לכך כתיב ותט האתון מן הדרך משמע שלא היתה צריכה אלא הטייה מעט ובעמידה שניה לא יכלה לזוז אלא לצד אחד דכתיב ותלחץ אל הקיר משמע שדחקה את עצמה לאותו צד קיר כדי שילך המלאך ובעמידה שלישית אין דרך להטות ימין ושמאל כדכתיב בקרא ומה היו הסימנים שאם יבקש לקלל בניו של אברהם ימצא ריוח מכאן ומכאן שתחול הקללה שיצאו ממנו בני ישמעאל ובני קטורה. ואם יבקש לקלל בניו של יצחק ימצא ריוח מצד אחד שיצא עשו ממנו ואם יבקש לקלל בניו של יעקב לא ימצא בהם פסול ולא יוכל ליגע בהם וזהו שכתוב בעמידה שלישית במקום צר וזה יעקב שנאמר ויצר לו:

**{כח} ש** והא דרמז לו מצוה זו ולא אחת משאר מצות. יש לומר דגבי רגלים כתיב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך ודרשו רבותינו זכרונם לברכה יראה יראה כשם שבא לראות וכו' ואמר לו המלאך אתה בא לעקור האומה מן העולם שהקדוש ברוך הוא רוצה לראות אותם ג"פ ודבר זה היאך יקום אם אתה מאבדם מן העולם וקל להבין :

**{כט} ת** יש מקשים ומה היא הגנות דהא הוא עצמו אמר אין כחי אלא שאני יודע לכיון השעה שהקדוש ברוך הוא כועס כמו שפירש"י לקמן ומה אזעום לא זעם ה' ואם כן מהו הגנות שלא היה עכשיו העת של זעם. ויש לומר דזה לא היה יודע בלק והשרים מתחלה דהא אמר בלק כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור יואר והא אין בידו לקלל אם לא בעת שזועם ה' ושמא לא יזעום ה' אלא על כרחך צריך לומר שבלעם לא גלה הסוד ובתר הכי על כרחך שלא בטובתו גילה הדבר וקל להבין נראה לי :

**{ל} א** פירוש באפר רועין כלומר הסוסים רועין בשדה ואמרה לו הלא אנכי אתונך אמר לה הן למשא ולא לרכיבה אמרה לו אשר רכבת עלי אמר לה לפרקים דרך ארעי אמרה לו מעודך עד היום הזה ולא עוד אלא גם שכבת אצלי שנאמר ההסכן הסכנתי ובאבישג השונמית כתיב ותהי למלך סוכנת פירוש מחממת :

**{לב} ב** כלומר בשביל שראתה אותי ולכך נטתה : ג כלומר דקשה לרש"י כיון דירט נוטריקון הוא על מה קאי הדרך לנגדי. ומתרץ דקאי אהנה אנכי יצאתי לשטן והכי קאמר הנה אנכי יצאתי לשטן כי הדרך שהלכת היה לנגדי לקנאתי ולהקניטני ובזה יתיישב קצת קושיית הרא"ם שכתב ולא ידעתי איך מתפרש מלת כי במקום הזה ודו"ק : ד כלומר מיהר : ה והכי קאמר קרא שירט בעל הדרך דהיינו בלעם לנגדי שהוא לכעסי ולהמרותי ומקרא קצר הוא דשתי תיבות חסרים הם בעל והדרך דכך ראוי ליכתב כי ירט בעל הדרך הדרך שהוא לנגדי ובזה ניחא נמי מאי שהביא רש"י הפשוטו לאחר שהביא המדרש לפי שעל פי המדרש אין צריך לומר מקרא קצר וקל להבין : ו דגם כן חסר הוא דותכל הוא לשון נקבה ואינו מוסב על דוד וצריך להיות ותכל נפש דוד : ז וגם חיבורו של מקרא כבתחלה כי רצה בעל הדרך לילך בדרך שהוא לנגדי אלא לפירוש ראשון ירט לשון מיהר ולפירוש זה ירט לשון רצון :

**{לג} ח** דק"ל דאולי משמע שמא נטתה והא ודאי נטתה : ט דקשה ליה דגם אותך הרגתי משמע דבתחלה הרג שום אדם אחר וזה אינו דאין לומר שרי בלק שהם סרסורי העבירה דהא כתיב לך עם האנשים ואין לומר הנערים דמה פשעם ומה חטאתם ואין לומר דגם קאי על האתון כלומר כמו שהרגתי האתון הרגתי אותך דהא כתיב ואותה החייתי : י ר"ל לא שעכבתי אותך מלילך אלא גם הרגתיך. קראתך פירוש אירע לך : כ דקשה לרש"י מדכתיב אולי נטתה וגוי כלומר אי לא נטתה מפני כי עתה גם אותכה הרגתי ואותה החייתי משמע אבל עכשיו שנטתה לא החייתי ולמה אדרבה עכשיו היה לו להחיותה יותר הואיל ונטתה מפניו ולמה



הרגה ומפרש דלכך הרגה מפני שדברה כו' ופירוש מלת הרגתי ר"ל הייתי הורגך ואם כן החייתי פירושו נמי הייתי מחיה ולמדנו מזה שהרגה :

**לד** ל דק"ל הא ודאי רע בעיניו דהא קצף עליו ועוד קשה מלת בעיניך למה לי דמשמע בעיניך ולא בעיני אחר ועוד קשה מלת לי למה לי ועל זה פירש להתריס נגד המקום וכו' ובזה יתורצו כל הקושיות וקל להבין :

**לה** מ דאם לא כן כיון שאמר בלעם אשובה לי היה לו לומר שוב אלא משום בדרך שאדם רוצה כו' אמר לו לך : נ דאם לא כן מה הרויח המלאך ברדיפתו שרדף אחריו מפני שהשם חרה לו אפו אם בעבור שאמר לו ואפס את הדבר וגומר הרי כבר אמר לו השם ואך את הדבר וגומר עד כאן לשון הרא"ם ולי נראה שהוציא רש"י זה מלשון אפס כי ידוע כי לשון אפס נאמר על העדר הדבר או הענין כמו שפירש גם כן (מאיר נתיב) במלת אפס ויהיה דברי המלאך אל בלעם לך אבל הליכתך שבמחשבתך היא נעדרת כי את הדבר אשר וגומר אתה מוכרח לדבר : ס דק"ל עם האנשים למה לי אלא לרמז כי חלקך עמהם והא דמהפך רש"י ופירש שלא על דרך הקרא יש לומר דרש"י בא להורות דאפס וגומר קאי אמלת לך שדרשו בו בדרך שאדם רוצה וכו' כי על מדרש עם האנשים כי חלקך וכו' אין נופל עליו לשון אפס דאין לומר ואפס וגומר מלתא אחריתא והוא תחלת דיבור וי"ו העיטוף דמלת ואפס למה לי אלא על כרחך כדפירש :

**לו** ע דאם לא כן עיר מואב למה לי אם להודיע הכבוד שיצא לקראתו עד קצה גבולו היה לו לומר ויצא לקראתו אל עיר קצה גבולו מה צריך לומר אל עיר מואב אשר על גבול ארנון וכיוצא בזה דרשו גבי קרית חוצות כמו שפירש"י לקמן דאם לא כן ויבאו קרית חוצות למה לי :

**לז** פ (גור אריה) דאם לא כן הל"ל האמנם אמרת לא אוכל כבדך מאי האמנם לא אוכל כבדך אלא שכך הוא האמת שלא יכבד אותו :

**מ** צ מדכתיב כי כבד אכבדך מאד ל"ל למכתב צאן ובקר ודאי כבדו כמו שהבטיחו. ועוד דדרך כל העולם כן הוא ששולחים לשרים הבאים אצלם מאכל ומשתה וכל שכן לבלעם ולשרים אשר אתו שבאו בשבילו בשליחותו אלא לכך כתיב בקר וצאן לומר לך דלא כבדו כמו שהבטיחו אלא בדבר מועט דלא שלח לו אלא בקר אחד וצאן אחד ולהודיע רשעתו של בלק שאמר הרבה ועשה מעט :

**ג** ק כדכתיב לינו פה הלילה וכן אמר נופל וגלוי עינים שפירושו לפי פשוטו כתרגומו שאינו נראה אלא בלילה כשהוא שוכב על מטתו. (גור אריה) דאם לא כן למה אמר אולי לשון מסופק ולמעלה אמר ואדעה מה יוסף וגומר שמשמע שהיה בטוח שהקדוש ברוך הוא ידבר עמו: ר כיון שהולך יחיד אין לו חבר לדבר עמו:

**ד** ש אמר בקושי מלשון מקרה ועראי ובבזיון מלשון קרי: ת דאם לא כן ואעל עולות מיבעי ליה מה תלמוד לומר פר ואיל אלא לא כאברהם כו':

**ז** א אף על פי שלא נזכר בקרא רק ארה וגוי מסתמא כך היה כיון שהוא אמר כן וכן מצינו בקרא ותאמרו נשלחה אנשים אף על פי שלא נזכר בקרא:

**ח** ב ויהיה פירוש הפסוק מה אקוב כי יודע אני שלא יסכים אל על ידי לקלל וממה אני יודע משלא נתקללו כלל אף שהיו ראויים להתקלל שאין לומר שפירושו שאין השם רוצה לקללם אם כן מאי ומה אזעום לא זעם ה' שהרי כבר אמר שאין השם רוצה לקללם אם כן אפי' היה כועס בימים ההם לא היה יכול לקללם: ג ואם תאמר כיון שלא יכול לקלל אלא בזמן שכועס הקדוש ברוך הוא והקדוש ברוך הוא לא כעס כל הימים הללו למה אמר לו אלהים לא תאור את העם דהא הקללה לא היתה חלה ויש לומר דהקדוש ברוך הוא היה יודע שעתידין לכשול בבעל פעור ומגפה תבא עליהם ואם היה מקללם היה אומר בשביל הקללה באה המגפה. מצאתי:

**ט** ד אבות קרוים צורים ואמהות קרויות גבעות: ה פירוש על כרחך האי הן נמשך לתחלת המקרא כי מראש צורים וגומר הן האבות כמו שפרש"י ובא להודיע מה הוא החוזק שזכו לו אבותיו ואמר הן עם וגומר והוא אשר זכו לו אבותיו כתרגומו בלחודיהון עתידין וכו' דאם לא כן מה הוא לשון הן היה לו לומר והוא עם וגוי: ו דלטעם ראשון קשה מהיכא תיתי שיהיו נעשים כלה עם העובדי גלולים לכן פירש דבר אחר ולדבר אחר קשה מנא ליה לחלק בין שמחה לפורענות לכן פירש טעם א':

**י** ז לפי שפירש מי מנה עפר כו' כתרגומו והתרגום מתרגם בו מארבע משריתא ולא ידענו מאי הוא. לכך פירש מד' דגלים וקל להבין: ח ויהיה המקרא הזה מסורס כאלו אמר מי מנה מה שעושה יעקב בעפר פירוש המצות שעושה בעפר ומספר את רובע ישראל זרע היוצא מן התשמיש כאלו אמר מי מנה מצות העפר שעושים ישראל ומספר זרע רובע ישראל כמה הם ולא ידעתי מה יעשו במלת את עד כאן לשונו הרא"ם והא דפירש דבר אחר וכו' משים דלטעם ראשון קשה וכי ולא ידעינן מספר ד' דגלים שהרי אפשר לספור אותן לכן הביא דבר אחר וכו' וכדפירש במתן שכון קמיירי. ולדבר אחר קשה שצריך לסרס המקרא לכך פירש גם טעם

ראשון: ט פירוש ולא ישרים סתם דאם כן הברכה הזאת אינה של ישראל ואיך אמר בלק לקוב אויבי לקחתיד והנה ברכת ברך:

**י טז** י שתי קושיות מקשה רש"י חדא מה היא השימה הזאת דלא מפרש הפסוק מה היא השימה. ועוד מה חסר המקרא באמרו כו' ר"ל היה לו לכתוב ויקר ה' אל בלעם ויאמר שוב אל בלק וגומר דהא לא חסר המקרא כלום אי לא אמר וישם דבר בפיו. והרא"ם פירש מה היא השימה הזאת דאי אפשר לומר שמאמר שוב אל בלק הוא פירוש וישם דבר בפיו דאם כן ויאמר למה לי היה לו לומר וישם דבר בפיו שוב אל בלק וכה תדבר: כ ואם תאמר למה לא פירש"י זה לעיל דשם גם כן כתיב וישם ה' דבר בפיו בלעם ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר. יש לומר דלעיל יש לומר דוישם ה' בפיו וגו' הוא תשובה על את שבעת המזבחות ערכתי וגו' אבל הכא קשה הלא לא דבר בלעם כלום:

**יז** ל דאם לא כן מה בפיד מיבעי ליה דפשיטא ששאל מה דבר ה'. (גור אריה) דאם לא כן מה היה צריך לשאול דודאי מעצמו יאמר לו מה דבר השם יתברך כבראשונה אלא כיון לצחק:

**יט** מ כלומר וכי הקדוש ברוך הוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה: נ כלומר תרגומו של ויתנחם תייבין ומתמלכין ופירוש חוזרין ונמלכין לחזור בהם והוא מדברי רש"י זכרוננו לברכה ולפי התרגום אינו לשון תמיה כלומר בני אדם דרכם בכך אבל לא הקדוש ברוך הוא:

**כ** ס הודיענו בזה כי ברך אינו דבוק עם ודבר ולא יקימנה הסמוך לו אלא עם מאמר מה דבר ה' ואמר קבלתי במקום לקחתי שהרי לא לקח ממנו כפירוש לקיחה בכל מקום ולהיות שמלת ברך מקור הוסיף למ"ד כי המקור בכל מקום יצטרך לשימוש אותיות בכל"ם ולהורות ממי קבל הברכות הוסיף מלת ממנו ולהורות למי יברך הוסיף מלת אותם: ע הודיענו בזה שמלת ברך הוא פועל כלומר שברך אותם ולא שם כלומר שהוא מוכן לברך אותם. ומפני שמלת ולא אשיבנה אינו נופל אלא על השם כלומר שעדיין לא ברך אותם ולא אשיבנו ממחשבתו שרוצה לברך אותם אבל על הפועל אינו נופל לא אשיבנו כיון שכבר ברך אותם הוצרך לומר ולא אשיבנה את ברכתו כאלו אמר וברך ברכה ולא אשיבנה:

**כא** פ באוניות שלהם לשון און:

**כב** צ רצונו בזה דמלת ראם כמו רום לא ראם שהוא בהמה שאין ראוי ליחס כח האל לבהמה והכי קאמר כמו הבנאי שבנה בנין גבוה וחזק אתה מכירו ויודע שהוא חזק כך הקדוש ברוך הוא בנה עולמו ויסדו על חזקו והוציאם בחזקה כתוקף רום וגובה שלו ר"ל כחזקת עולמו. ור"ל כתועפות דהכא וכסף תועפות שניהם לשון מעוז: ק ר"ל דהוא רוצה לתת טעם למה נקרא התוקף בלשון תועפות ואמר שהוא לשון עוף יעופף דמה שיעוף העוף תוקף רב הוא זה לפי שסדר כל דבר שהוא מורכב מד' יסודות

כשזורקין אותו באויר נופל לארץ והעוף מעופף באויר שהוא הפך טבעו בודאי כח רב יש לו: ר' ר"ל כתוקף השדים שפורחין במהירות מסוף העולם ועד סופו ולטעם ראשון קשה למה כתיב ראם לכן הביא דבר אחר דשדים נקראים ראמים ולדבר אחר קשה היה לו לומר בקרא ראמים לכן פירש גם טעם ראשון וקל להבין:

**[כג]** ש מפני שכ"ף הדמיון מורה שהוא מדמה עת אחרת לעת הזאת: ת מפני דלעיל מיניה כתיב ותרועת מלך בו שהוא חבה וריעות אמר עוד עתיד שתהא עת אחרת כזאת שישבו לפניו דרך חבה: א פירוש ויהיה דבוק עם כי לא נחש ביעקב. ולפי הדבר אחר יהיה פירוש כ"ף הדמיון הכי כעת כלומר אם יבאו עתים שיצטרכו לדבר בענין נחש או קסם יאמר להם על ידי נבואה ולא יצטרכו נחש או קסם כנ"ל ובזה נמי ניחא למה ליה לרש"י לשני טעמים וקל להבין:

**[כד]** ב אוכל גם כן לשון חבלה הוא: ג היינו דם חללים ישתה: ד דלפירוש ראשון המקרא הזה כולו אינו כמשמעו ולפירוש דבר אחר קשה דפירש לא ישכב על משה ופשוטו משמע דקאי על העם לכן פירש גם טעם ראשון וקל להבין. ואף על פי שאין כאן רמז על הריגתו של בלעם עמהם מכל מקום מסתמא הראו לו מן השמים הריגתו כאשר הראו לו הריגת מדין:

**[כה]** ה כאלו אמר לא תברכנו גם לא תקבנו ולא תקבנו גם לא תברכנו. ואם תאמר מאי טעמא אמר לו בלק כן ויש לומר דסלקא אדעתא דבלק שמא יהיה בלעם סובר לפי שאמר גם קוב לא תקבנו וגוי אבל אם רוצה יברך תחלה ואחר כך יקלל אותם לכך אמר גם קוב וגוי פירוש גם ראשון מוסב על גם שני וגם שני על גם ראשון וקל להבין:

**[כז]** ו כי איך יצונו שיקוב אותו מיד שמא לא יישר בעיני אלהים לכן אמר וקבותו לי משם לשון עתיד כלומר אחר שיישר בעיני אלהים לקוב אותם:

**[כח]** ז (נחלת יעקב) הרב כפל בכאן קרוב למ"ש לעיל גבי ראש הפסגה ולא עוד אלא שהוסיף וכן כל החוזים וכו'. ונראה דבשלמא לעיל ראה שתהיה הפרצה בראש הפסגה וכן נעשה שהרי נאמר בסוף פרשת וזאת הברכה ויעל משה וגוי ראש הפסגה וגוי וימת שם משה וגומר אבל בראש הפעור לא היתה שום פרצה ולמה הוליקו בלק לשם ועל זה תירץ דמכל מקום היתה הפרצה על ידי הפעור והוקשה להרב דאם כן לא היה בלק קוסם דהא טעה ולכך תירץ וכן כל החוזים וכו':

**[א]** ח הכי גרסינן רוצה ולא רוצה לקללם אזכיר כו' כלומר בין רוצה בין אינו רוצה לקללם אזכיר עונותיהם: ט שהזכיר להם עון של עגל שעשו במדבר:

**[ב]** י דאם לא כן למה נשא את עיניו בפעם הזאת יותר מבשאר פעמים: כ רצ"ל במה שכתוב ותהי עליו רוח אלהים משמע שהיה עליו נבואה ולא מפרש אחריו מאי נבואה אלא מספר בשבחן של ישראל ומפרש עלה בלבו וכו' וכאלו אמר ותהי עליו רוח אחרת והוא רוח אלהים שלא לקללם:

**[ג]** ל בלעם ובלק דלעיל גם כן כתיב בבלק בנו צפור. ופירושו בנו הוא בעור אביו וכן בלק. והא דלא פירש זה לעיל גבי בנו צפור יש לומר דלעיל הוה אמינא שוי"ו נוספת היא כמו למעינו מים אבל הכא דרשו משום דכתיב פעם שנית בנו בעור על כרחך לדרשא אתי ומכאן ילפינן נמי אמה דכתיב בנו צפור: מ כלומר ליטרא בן חצי ליטרא היה: נ לענין יין נסך קאמר שאם היה חבית של יין בבית עכו"ם לבדו ושהה שם עד שיכול לנקב העכו"ם החבית ולהוציא יין ויסתום ויגוב פירוש וייבש הסתימה כתרגומו חרבו המים נגובו אז הוי יין נסך שמע מינה דלשון שתום נקובה הוא: ס כלומר שהיה לו ראייה טובה יותר משאר האדם: ע רצ"ל הא מסורת בידינו דבלעם היה סומא ולמה מפרש רש"י פתוח העין דמשמע שהיה רואה בראייה טובה. ועל זה פירש ולא אמר שתום העינים וכו':

**[ד]** פ לפי פשוטו קשה למה אמר נופל היה לו לומר שוכב וגלוי עינים:

**[ז]** צ שאול המלך והכי קאמר קרא וירם ר"ל שאול המלך יטול מלכותו מאגג על ידי שיכבוש אותו:

**[ח]** ק ואין כוונת המקרא הזה לומר שהאל שהוציאו ממצרים תקפו כתוקף רום וגובה שלו שלא בא הכתוב כאן להודיע כחו של הקדוש ברוך הוא שהרי כבר אמר למעלה. ועוד שישאר מאמר יאכל גוים צריו בלתי נקשר לא לפניו ולא לאחריו. ולפיכך אמר בתוקף ורום שלו יאכל וכו' ואם כן יהיה פירושו של קרא הכי האל שהוציאו ממצרים תקפו כתוקף רום וגובה שלו ועם אותו התוקף ורום שלו יאכל ישראל כו' והוסיף מלת את וה"א הידיעה על מלת ע"א ואמר את הע"א כי עם זה יובן שיהיו הע"א נאכלים ולא אוכלים והוסיף מלת שהם כי עם זה תהיה מלת צריו ביאור ועוד הוסיף מלת של צרים להורות אותם שהם צריו יגרם ולא כל הע"א בכלל לכן אמר צריו ולא צרים: ר ערמימותו לשון ערום: ש תרגום של בעלי חצים והכי קאמר קרא וחלוקה של צרים יחלקו ישראל ר"ל ארץ ישראל שהיה להם בחלוקה יחלקו ישראל:

**[יד]** ת דאם לא כן אני הולך למקומי מיבעי ליה כמו שאמר בסמוך וישב למקומו: א ר"ל דלשון איעצך אין שייך לומר על אשר יעשה העם וגומר אלא יאמר לו השמועה אבל לא בלשון עצה. והיה ראוי לכתוב אשר תעשה וגומר. ועל זה פירש מה לך לעשות ומקרא קצר הוא כמו שפירש

בסמוך והכי פירושו איעצך מה לך לעשות וגם אודיעך את אשר יעשה וכו' ומה היא העצה שהכתוב לא גילה אותה אלהיהן וכו' :

**טז** ב דקרינן דע עת עליון כלומר שיודע עת שכועס בה עליון. (דבק טוב) דק"ל השתא דעת בהמתו לא ידע והיאך ידע דעת עליון לכן פירש לכוין וכו' :

**יז** ג (גור אריה) דאין לפרש אראנו לעם דאם כן איך אמר ולא עתה אלא אמר רואה וכו' : ד והוא לשון נוקב : ה ואף על פי שהיה לאדם גם קין והבל הא הבל הרגו קין קודם שהיו לו בנים וקין אף על פי שהיו לו בנים הא מתו כולם במבול אבל משת בן אדם בא נח שהיה אחר המבול וממנו יצאו כל האומות שהוא בא משת :

**יח** ו ר"ל אויביו שכתוב בקרא הם ישראל שהם אויביו של עובדי אלילים והוסיף למ"ד למלת אויביו מפני שבזולת זה לא הודיע הכתוב לאיזה אומה יהיה שעיר ירושה :

**יט** ז כלומר זולת דור הנזכר :

**כ** ח פירוש לא ראייה חושיית שהרי כתיב אחריו ואחריתו עדי אובד ותהיה מלת וירא על כרחך הראייה השכלית ומה שלא פירש לעיל גבי אראנו שהוא לשון הסתכלות שהיא ראייה שכלית מפני ששם מדבר בענין שבחו וגדולתו של יעקב שהיא ראייה שכלית בהכרח אבל פה אמר ראשית גוים עמלק היה עולה על הדעת שהיא ראייה חושיית לפיכך פירש שהוא מורה על ראייה שכלית (רא"ם) : ט רצ"ל הא הרבה עובדי אלילים היו לפני עמלק ואין לפרש נמי ראשית לשון חשיבות ומעלה שהרי מפלגש אליפז בן עשו היה : י כלומר ולא כמו שאר מלכי עובדי אלילים שיאבדו מכח מלחמות שאר האומות וידענו זה דכתיב תמחה את זכר עמלק ידענו שעל כל פנים יהיה זה מידינו :

**כא** כ ר"ל שהיו סנהדרין וכל הלשונות הללו שייכים גבי סנהדרין תרעתים לשון שער ר"ל שער של סנהדרין. שמעתים על שם שיודעים בשמעתא. שוכתים ר"ל שסוכים ברוה"ק : ל הוצרך לפרש שהוא לשון תימה מפני שבלעם לא בא אלא להודיע גדולתן של ישראל ומה לו להודיע גדולתן של בני יתרו. ואין לומר משום שהוא תקוע אצל עמלק משום הכי הזכירו אחר עמלק וכמו שפירש רש"י לעיל ועדיין קשה מנא ליה שהוא לשון תימה. יש לומר דאם כן למה הזכיר גדולתו עד שהוצרך לפרש גם הרעה שלו דהיינו שיגלה ואין בזה היזק מאחר שיש לו תקוה שישוב אלא על כרחך שלא הזכיר אלא על דרך תימה. רא"ם. ועוד יש לומר כיון שהזכירו בלשון נכח ואמר איתן מושבך ולא אמר מושבו שמע מינה לשון תימה הוא :



**{כב}** מ כלומר אינו מגלך אלא לחלח וחבור ואין זה טירוד כו' לחלח וחבור שמות מקומות הם והכי קאמר כי אף אם יהיה אתה עתיד לבער עם ישראל אתה קין מה בכך עד מה אשור תשבך ר"ל אינו מגלך אלא לחלח וחבור ואין זה טירוד מן העולם :

**{כג}** נ ר"ל מי האדם שיכול לעשות שלא ישים עליו הגוזר את אלה והם הבלבולים שיהיו בעולם :

## במדבר פרק-כה

**{א}** ע כלומר אף על פי שיש מדרשים למה נקרא שטים על שם שעשו שם מעשה שטות אין זה ממדרשים הקרובים לפשוטו של מקרא לכך פירש כך שמה : פ ר"ל דשם מפורש מה העצה שנתן בלעם איך שיתפתו אף על פי שהיו פירושים מן העריות כדאיתא התם שהיתה הילדה יושבת מבפנים והזקנה מבחוץ וכו' אבל לא ר"ל כדאיתא בחלק שבלעם נתן העצה שזה מוכח בהדיא בקרא כדפרש"י לעיל דכתיב הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם :

**{ב}** צ הוצרך לומר זה מפני שהזנות יצר הרע שולט בו משום הכי אין לתמוה היאך נכשלו בה ישראל אלא שיש לתמוה בעבודת אלילים היאך נכשלו בה וזה בא להודיע וכו'. (גור אריה) דאם לא כן ה"ל וישתחוו לאלהי מואב למה אמר לאלהיהן שתלה האלהות בזנות. אלא שעל ידי הזנות עבדו עבודה זרה :

**{ג}** ק פירוש פעור מלשון פתיחה וגלוי הוא שהיו מגלים פי הטבעת ומוציאין רעי : ר מדכתיב בסמוך ותעצר המגפה מכלל ששלח במ מגפה :

**{ד}** ש רצ"ל אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו ומתרץ דוהוקע לא קאי אראשי העם אלא הם דנו את העם וכל מי שידונו למיתה והוקע אותם : ת רצ"ל הא עובדי עבודת אלילים בסקילה ולמה נתלו אלו : א מפני שהשמש הוא לעין כל נקרא כל דבר שהוא לעין כל נגד השמש ולא שהוא נגד השמש ממש : ב יש מקשים והא כשמת אהרן נסתלקו העננים כדפירש"י לעיל בפרשת חקת ולא מצינו שחזרו כמו הבאר שנסתלק שחזר להם וכן הקשה החזקוני. ולי נראה אף שנסתלקו העננים הענן שהיה מיסך עליהם מפני השרב והשמש שלא יכה על ראשם ובפרט במדבר שהיה החום גדול ושלא נשבו הרוחות שהרי משום הכי לא מלו את עצמם מפני שלא נשבה רוח צפונית אותו ענן לא נסתלק מהם. ועוד יש לומר שאף שנסתלקו העננים ענן זה היה לפי שעה כדי להודיע מי הם

החוטאים : ג דהענן היה נמשך עליהם כסוכה ואותו שחטא נקפל מכנגדו כו' :

**[ו]** ד ר"ל הא ראו כל ישראל שמשה צוה להרוג כל הנצמד לבעל פעור והשוכב עמהם ולמה לא ירא מלקרב אליה והרא"ם פירש דאם מעצמו עשה זה מדוע המתין עד שאמר משה הרגו איש אנשיו הנצמדים : ה אבל טעו דמשה היה נושאה קודם מתן תורה אי נמי שהיתה גיורת : ו דאם לא כן למה היו בוכין כאן יותר מבעון העגל או שאר העבירות :

**[ז]** ז דאם לא כן למה ליה וירא הל"ל ויקם פנחס מתוך העדה וגו' : ח רצ"ל הרוצים לקנא להשם יתברך יהרגוהו ופירוש קנאין פוגעין בו כלומר מעצמן ודוקא בשעת מעשה אבל אם פירש הבועל אין הורגין אותו ואם בא הקנאי ליטול רשות מבית דין אין מורין לו אף על פי שהוא בשעת מעשה משום הכי הוצרך פנחס לקום מאליו ולעשות המעשה :

**[ח]** ט שהיה לו לזמרי לפרוש ופנחס לא היה רשאי אז להורגו ולא פירש וכן היה לו לזמרי לקרא לאנשי שבטו שיסייעוהו ושכוון בזכרות של איש ונקבות האשה שיהיו הכל יודעין למה הרגם. ושלא נשמטו מן הרומח. ובא המלאך והגביה המשקיף כדי שיוכל להוציאם. ובא המלאך והשחית בעם שיהא שבטו של שמעון טרודים. ונארך חנית הרומח עד שנכנס בתוכם ויצא למעלה. ונתחזק זרוע פנחס. ולא נשבר הרומח. ולא נפל מדמם על פנחס. ולא מתו לטמא את פנחס. ודרך העליון להיות תחתון ותחתון עליון. וכאן עליון עליון ותחתון תחתון : חסלת פרשת בלק

---

## פרשת פינחס

**[יא]** א דאם לא כן הא כתיב לעיל בסוף פרשת בלק פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ולמה כתיב כאן אלא על כרחך כדי ליחסו ואם כן קשה ולמה ליה ליחסו והלא כבר יחסו לעיל אחר אהרן הכהן גבי האי מעשה עצמו דכתיב וירא פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקח וגו' ומתרץ לפי שהיו השבטים מבזין אותו הוצרך הכתוב ליחסו עוד שהוא בן בנו של אהרן אי נמי יש לומר דמשום הכי יחסו לעיל אחר אהרן כלומר כמו שאהרן היה עוצר המגפה מישראל בקחתו את המחתה כך פנחס עצר המגפה מישראל בהריגת איש מישראל ולכך יחסו אחר אהרן משום הכי מקשה רש"י הכא דלא שייך הכא לתרץ כן : ב ר"ל דשני דברים הן חדא שהוא בן פוטי ר"ל אשתו של אלעזר היתה ממשפחת יתרו ואביה פיטם עגלים לעבודת אלילים כדפירש רש"י לעיל בפרשת וארא ועוד שהרג נשיא שבט מישראל והא דנקט רש"י שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת אלילים לאו למימרא

דפשיטא ליה לרש"י דאבי אמו היה מזרע יתרו אלא לאו דוקא הוא אלא חדא נקט כי ספק הוא אם אם אמו היתה מזרע יתרו או אבי אמו וקל להבין: ג דק"ל דקנאה אינו אלא שנושא עליו שנאה בלב ופנחס לא היה לו קנאה בלבו על זמרי. ומתרץ בנקמו את נקמתי כלומר דקנאה לשון נקמה ותו ק"ל היאך שייך למכתב אהקדוש ברוך הוא בנקמו את נקמתי. ומתרץ בקצפו כו' כלומר דנקמה הוא בא על ידי קצף משום הכי נקט לישנא דקנאה וכן כל לשון נקמה שכתוב בהקדוש ברוך הוא לשון קצף הוא. ותו ק"ל כיון דקנאה היינו נקמה למה לא כתיב בהדיא בנקמו את נקמתי ומתרץ כל לשון קנאה כו' כלומר קודם שעושה נקמה מתחרה בלבו ויש לו קנאה עליו לעשות בו נקמה אם כן התחלת הנקמה יש בו קנאה לכך כתיב לשון קנאה: ד המתחרה לשון חרה:

**יב** ה ק"ל למה כתיב בריתי הל"ל את ברית שלום. ומתרץ בריתי שאני נותן לו תהא לו לברית שלום ומשום הכי לא נכתב בקרא ברית שלום שלא יהא מלת שלום דביקות אלא הוא כמו מקרא קצר וכמו שפרש"י זכרונו לברכה. והרא"ם פירש הוסיף מלת שתהא לו לברית שלום ולא הספיק במלת הנני נותן לו הכתוב לעיל מפני שכתוב אחריו והיתה לו ברית כהונת עולם שלא הספיק לו מלת נותן לו ומלת בריתי הכתובים לעיל יחוייב שיהא גם לגבי שלום כמותו שפירושו הנני נותן לו את בריתי שתהא לו לברית שלום ולברית כהונת עולם והוסיף למ"ד במלת שלום להורות על בעבור הצריך לו להורות שהברית הזאת בעבור שלום ובעבור כהונת עולם ואחר שגלה זה בשלום אין צריך לגלותו בכהונת עולם עד כאן לשונו: ו פירוש ששלח לו חן חן לך על הטובה שעשה לו. כתב הרא"ם ויש לתמוה בשלמא לפירוש החכם אבן עזרא שפירש שהשלום ששלח לו הוא שלא יירא מאחי זמרי שהוא הבטחה נופלת בו שבועה לקיים הבטחתו אלא לפירוש הרב שאמר פירש לו שלומותיו כאדם המחזיק טובה ואין בזה שום הבטחה מה שבועה נופלת בו עד שיאמר שתהא לו שבועתי זאת לשבועת שלום ויש לדחוק וליישב דעיקר ברית הוא על כהונת עולם שעיקר כהנים גדולים הם מזרע פנחס ואגב הברית מבשר אותו שמחזיק לו טובה וחנות על שעשה עמו טובה והוא השלום:

**יג** ז ר"ל והיתה שהוא לשון נקבה מוסב על ברית דכתיב לעיל מיניה וברית לשון נקבה הוא. והרא"ם פירש מלת והיתה אינה דבוקה עם מלת בריתי שלום כי בריתי שלום לא תהיה ברית כהונה רק היא דבוקה עם מלת בריתי שהברית תהיה לברית כהונת עולם כמו שהיתה לברית שלום:

**יד** ח דק"ל דכתיב לעיל, והנה איש מבני ישראל בא וגוי שם היה לו להזכירו. ומתרץ כשם וכו' ייחס את הרשע לגנאי דכל מי שהוא יותר גדול חטאו נמי יותר גדול. הרא"ם: ט נראה לפרש דמה שפירש"י נשיא בית אב לאחד כו' קאי אדלעיל מה שפירש כך ייחס את הרשע לגנאי כלומר שלא תאמר הואיל ומצינו דזמרי היה נשיא לא תאמר שהיה נשיא על כל שבט שמעון אלא לא היה נשיא אלא לאחד מחמשת וכו' וזהו גנאי: י

דלטעם ראשון קשה דלא הי"ל למכתב אלא והאיש שחטא עם המדינית  
זמרי וגומר המוכה דכתיב בקרא למה לי משום הכי פירש דבר אחר ולפי  
דבר אחר קשה לעיל היה לו להזכיר לכן אמר טעם ראשון וקל להבין :

**טו** {כ} מקשים העולם מנא ליה דמשום שנאתן דלמא דעתן היה להחטיא  
אותם כדי שתסור השכינה מישראל כי היו מתייראים מישראל. ויש  
לומר כיון דזקני מדין הלכו להם וסבירא להו דאין בבלעם שום ממשות  
אם כן איך עשו מעשה כזה על פי עצתו אלא משום שנאה עשו : ל ואם  
תאמר ולמה לא תירץ כמו שתירץ לעיל להודיע שבחו של פנחס כו' הלי"ל  
נמי אף על פי שהיתה בת מלך לא מנע כו'. ויש לומר דמה שפירש"י לא  
מנע וכו' ר"ל לא היה ירא שיענש בשבילו אם יהרגנו הואיל והיה נשיא  
כדפירש"י : מ ר"ל מה דכתיב בקרא ראש אומות משמע דצור היה ראש  
עליהם ואחר כך כתיב בית אב משמע שלא היה ראש אלא על בית אב  
ומתוך דודאי לא היה ראש אלא על אחד מחמשת בתי אבות של מדין  
אבל הוא היה החשוב שבכלן וזהו שכתוב ראש אומות : נ יש מקשים למה  
מנאו שלישי ולא שני דהוי כדי בזיון שלא מנאו ראשון אף שהיה ראש  
אומות ויש לומר דאי מנאו שני הוה אמינא לאו משום בזיון מנאו שני  
אלא משום שהיה צעיר בימים יותר מכלם אף על פי שהוא החשוב  
שבכולם אפילו הכי לא מנאו ראשונה אבל השתא דמנאו שלישי על כרחך  
משום בזיון :

**יח** {ס} הוכרח לפרש כן מפני שאין אדם נעשה צורר לאחרים אלא מפני  
הרעה שבאה לו מאחרים ולא מצינו שעשו להם ישראל שום רעה. לכך  
פירש שהפקירו וכו' מפני שבסיבותיהם היו מוכרחים להפקיר בנותיהם  
לזנות כדי להטעותם בפעור. רא"ם : ע ואם תאמר ולמה לא כתב אלא  
טעם אחד ובפרשת מטות כתב שני טעמים לשבח ויש לומר דקשה לרש"י  
מדכתיב הכא צרור את המדינים והכיתם אותם למה לי מלת צרור כיון  
דכתיב והכיתם אלא על כרחך צריך לומר משום הכי כתיב צרור עליכם  
לאייב אותם תמיד משום הכי כתיב בלשון הווה ואם כן קשה למה לא  
יאייבו את המואבים לכל הפחות שלא יתחתנו בהם ולאסור אף הנקבות  
ועל זה פירש משום רות וכו' ובזה יתורץ למה דעת רש"י משונה מכל  
המדקדקים שכולם סוברים שהוא מקור במקום צווי וכמו שכתב  
הרא"ם :

---

## במדבר פרק-כו

**א** {פ} דק"ל היאך תלוי המנין במגפה והביא המשל. אבל קשה לפי הדבר  
אחר שהביא רש"י היאך יתורץ קושיית רש"י ויש לומר דכתיב לעיל

מיניה צרור את המדינים והכיתם אותם וגומר וכתוב בפרשת מטות נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך שמע מינה דבמלחמת מדין תולה מיתת משה לכך סמך מנין ישראל למלחמת מדין. והוצרך לטעם של דבר אחר משום דלטעם ראשון קשה דלא היה לו למנות אלא המתים במגפה וממילא היה יודע הנותרים לכן פירש דבר אחר וכו'. ולדבר אחר קשה סוף סוף עדיין לא הגיע זמן מיתת משה לכן פירש גם טעם ראשון וקל להבין:

**ב** צ משום דבמשפחה אין חילוק אם הולך אחר האב או אחר האם דהא הכל שבט אחד הוא אפילו אם יהיו משפחות הרבה בשבט אחד אבל בשבטים יש חילוק אם האם משבט אחר:

**ג** ק רצונו בזה דמלת אותם קאי אדברים שדברו אל ישראל לאפוקי שלא תפרש כמו אתם שדברו עם ישראל: ר דלאמר לא קאי אוידבר משה ואלעזר אלא קאי אשלמטה דהיינו מבן עשרים שנה וגוי. והכי קאמר קרא וידבר משה ואלעזר הכהן אותם ר"ל הדברים בערבות מואב על ירדן ירחו ומה הן הדברים שדברו לאמר מבן עשרים וגוי דברו אתם על זאת:

**ד** ש ואם תאמר למה מביא פסוק הנאמר בפרשת כי תשא ולא מביא פסוק דכתיב כאן שנאמר שאו את ראש וגוי מבן עשרים שנה וגוי. ויש לומר משום דק"ל דכאשר צוה משמע דכבר צוה להם וגם ישראל יודעין כבר וצווי דהכא עדיין לא ידעו אלא כשאמר להם משה. ועוד קשה לרש"י למה ליה למכתב ובני ישראל היוצאים מארץ מצרים לא הל"ל אלא ובני ישראל ותו לא לכך הוצרך לפרש ולהביא אותנו פסוק האמור בכי תשא דאותנו ציווי לא נאמר אלא ליוצאי מצרים. ואם תאמר מכל מקום היה לו להביא מפסוק הנאמר בפרשת במדבר סיני ויש לומר דמנין הנאמר בפרשת במדבר סיני לא היה אלא לפי שעה ביום הקמת המשכן ולא לדורות אבל המנין שנאמר בכי תשא נאמר אף לדורות דמשמע כי תשא את ראש וגוי לעולם כשתמנה אותם לא תמנה אלא מבן עשרים שנה:

**ה** ת ואם תאמר הא גבי עכו"ם גם כן כתיב הכי דכתיב וירד העמלקי והכנעני. ויש לומר אי הוה כתיב כאן בני ראובן משפחת החנוכי ולא כתיב חנוך לא היה קשה מידי כמו גבי העמלקי אבל עכשיו דכתיב בני ראובן חנוך משפחת החנוכי קשה למה הטיל ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה:

**ט** א מפני שמלות הצו בהצותם הם מבנין הפעיל היוצא לאחר שהוא פעול וצריך לפרש מי הוא הפעול הצו את ישראל כתב הרא"ם ולא ידעתי למה שינה הפעולים ואמר שהאחד מהם הוא ישראל והאחד מהם הוא העם ולמה לא יהיו שניהם ממין אחד. ושם יש לומר כיון שהכפיל הפסוק בלשונו במ"ש הצו בהצותם לכן אמר הצו את ישראל ובהצותם הוא העם או להיפך עד כאן לשונו:

**[יב]** כלומר מלשון נס המורה על האות כמו כנס על הגבעה כנשוא נס הרים :

**[יא]** ג רצונו לתרץ היאך יתכן שלא מתו הא כתיב את כל האדם אשר לקרח שמע מינה דגם הבנים נבלעים בארץ : ד מלשון ערי מבצר כלומר התקין להם הקדוש ברוך הוא מקום גבוה שלא העמיקו כל כך בגיהנם ולא מתו :

**[יג]** ה רצ"ל הא לא חשיב כאן אלא באי מצרים שנמנו בפרשת ויגש והתם כתיב ובני שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאל בן הכנענית והכא מנה זרח והתם לא נמנה וגם אהד לא מנה כאן ומפרש דזרח דמנה כאן יש לומר היינו צוחר וצוחר לשון צוהר דה"א מתחלף בחי"ת וזרח גם כן הוא לשון אור אבל משפחת אהד על כרחך בטלה : ו ואין להקשות והא רש"י עצמו מפרש לקמן לאזני אומר אני זו משפחת אצבון. יש לומר דהא דפירש הכא הוא על פי המדרש דז' משפחות בטלו אבל ליה לא סבירא ליה וזהו נמי שפרש"י לקמן דלא נקראת משפחה אלא אלו שירדו למצרים ואזני לא היה מיורדי מצרים ולמה חשב אותו דאין לומר דאזני הוא אצבון אין דמיון לאזני עם אצבון אלא על כרחך צריך לומר דמה שפירש רש"י וכן אצבון לגד הוא על פי מדרש ירושלמי דז' משפחות חסרים ולית ליה נמי למדרש ירושלמי דאין נקראת משפחה אלא מיורדי מצרים. ובזה יתורץ הצריך עיון של הרא"ם שכתב אך קשה והלא רש"י עצמו כתב אחר זה שכל המשפחות נקראו על שם יורדי מצרים והנולדים משם והלאה לא נקראו על שמם ואם כן איך מונה האזני והא אינו מבאי מצרים וצריך עיון עד כאן לשונו, ויש מפרשים וכן אצבון לגד כלומר אל תתמה על שינוי השם של זרח שהרי אצבון לגד משבט גד גם הוא נשתנה שמו. והא דכתב רש"י הרי ז' משפחות והא לא היו לפי זה אלא ששה משפחות יש לומר הרי שבע וכו' דנקט רש"י ר"ל על משפחת ישוה שהיא מבני אשר ומבני אשר לא נמנה כאן אלא ישוה ובפרשת ויגש כתיב ישוה וישוה וזהו שפרש"י שבע משפחות : ז ואם תאמר והא לעיל בפרשת חקת פירש שבע מסעות ויש לומר דלעיל חשיב מהר ההר ואילך ולא הר ההר בכלל : ח כלומר דליצהר היו ג' בנים קרח ונפג וזכרי ולא מנה כאן כי אם משפחת הקרחי ונפג וזכרי בטלו והואיל ובטל הרוב כאלו בטלו כלן נמצא מבני לוי נפלו ג' משפחות שמעי ועזיאל ויצהרי : ט יש מקשים דלמא ד' משפחות שחסרו הם שמעי ועזיאל ונפג וזכרי שהם בני יצהר יש לומר דמשפחות הלוי אינן אלא אותן ח' האמורות בפרשת במדבר ולא נמנו שם נפג וזכרי. וקרחי דחשיב כאן הוא במקום היצהרי. רא"ם : י פירוש הז' משפחות דוקא ולא תאמר שהלויים נמי היו בדבר בלעם שלא מצינו שהלויים חטאו בדבר בלעם : כ דבמדבר סיני היו פקודיהם חמשים ותשעה אלף וגי מאות וכאן לא נמנו כי אם כ"ב אלף ומאתים נמצאו חסרים ל"ז אלף ומאה : ל כלומר הכ"ד אלף שמתו בדבר בלעם כלם נפלו משבטו של שמעון והואיל ומצאנו דשבטו של שמעון חטאו יותר משאר שבטים שהרי הנשיא של שמעון חטא :



**טז** **מ** כלומר אזני שמנה כאן לא נמנה בבאי מצרים לכך צריך לומר שהוא אצבון אבל איני יודע כו'. ואם תאמר והא לעיל פרש"י וכן אצבון לגד. פירשתי זה לעיל:

**כד** **נ** בפרשת ויגש. ופירש"י בדברי הימים סימן ז' כי יוב הוא שמו ולפי שנתישבו ללמוד תורה דכתיב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לכך זכה ונקרא ישוב: **ס** כלומר גם אלו נולדו במצרים: **ע** ר"ל שהוא מפרש טעם למה נמנו משפחות ארץ ונעמן בני בנים של בנימין כיון שלא מיורדי מצרים היו: **פ** והכי פירושו אל תקשה היאך שייד דבני בנים יקראו משפחות על שמם. ומפרש כחצרון וחמול וכו': **צ** כלומר אם ר' משה הדרשן מצא טעם זה בספר אגדה הרי טוב ואיני רשאי לחלוק עליו ואם לאו אומר אני כו' כלומר ואם טעמא דנפשיה קאמר אומר אני גם כן טעם אחר מעצמי: **ק** פירוש ארד ונעמן שנמנו למשפחות אינו אלא מפני רבויים שנולדו מכל אחד מהם בני הרבה וראוי לכל אחד מהם להקרא בשם משפחה אף על פי שלא היו מיורדי מצרים ומפני שיש לשאול מאחר שארד ונעמן מפני רבוי בניהם נקראו משפחה לא היה לבלע אביהם להקרא משפחה בפני עצמה כמו שלא נקרא יוסף שבט בפני עצמו מפני שכבר נחלק לשבטים אפרים ומנשה בשלמא לרבי משה הדרשן שחשיב עובר כילוד נמנו אב ובן לשנים כפרץ ובניו מפני שהיו שניהם מיורדי מצרים אבל לפרש"י קשה. משום הכי הוצרך לומר שהיו לבלע בני הרבה חוץ מארד ונעמן ונקראו הם על שמו מה שאין כן ביוסף. הרא"ם: **ר** פירוש זה גם כן מיסודו של רבי משה הדרשן ולכן פירש זה קודם ואלה בני שותלח:

**לז** **ש** זה לשון רש"י ורוצה לפרש למה נקראת משפחה על שם בני בנים כמו שפירש לעיל:

**לט** **ת** שפוף לשון מרחף:

**נג** **א** פירוש לאלה הנזכרים לעיל דהיינו ת"ר אלף ואלף ותש"ל שהם באי הארץ תחלק הארץ כרבי יונתן ומפני שלא היה הכתוב צריך לזה דמתחלק הארץ בנחלה במספר שמות הבא אחריו ידענו שלא להנזכרים לעיל תחלק ומה תלמוד לומר לאלה דמשמע מיעוטא לאלה ולא לזולתם לא בא למעט אלא לאלה דוקא שהם מבני עשרים ומעלה ולא לאחרים. הרא"ם:

**נד** **ב** ואף על פי שנתחלקה לחלקים שוים מכל מקום לא נתחלקה הארץ אלא לי"ב תחומין אינם שוין ומעשה נסים היתה החלוקה שגורלות כל אנשי השבט יתחברו יחדיו במכוון לכך כמו שהיה גם כן נס שלא עלה גורל חלק גדול בארץ לשבט מועט באוכלוסין (ועיין במזרחי הארוך ובגמרא):

**נה** **ג** רצ"ל הא לעיל כתיב לאלה תחלק הארץ משמע לאותן שנכנסים לארץ ישראל וכאן משמע ליוצאי מצרים: **ד** נראה הטעם משום דכל דבור

שיצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה אינו חוזר והכא הבטיח הקדוש ברוך הוא ליתן ליוצאי מצרים את ארץ ישראל ומתו כלם במדבר לכן צוה השם יתברך שתחזור הנחלה ליוצאי מצרים והם ינחילו את בניהם. ובזה יתורץ נמי מה שנאמר לעיל בפרשת וארא ונתתי אותה לכם מורשה וגומר ולא כתיב ונתתי אותה לכם ירושה אלא רמז שלא יכנסו לארץ ולא יירשום רק שהם יורישו את בניהם אחריהם: ה' ר"ל שהם בני כי וראויים לירש: ו' ר"ל אצל אביהן של שני אחים שכבר מתו שמע מינה שהמתים יורשים את החיים ואחר כך חלקו אותן ב' אחים הכל בשוה לפי שהוא ירושת אביהן ואחר כך יורש בן אחד כמו אלו ג' בנים. והא דקאמר אצל אבי אביהן ולא אמר אצל אביהן משום דאלו לא חזרה נחלתן אלא אצל אביהן שהיו מבני עשרים ומעלה כשיצאו ממצרים למה יחלקו בשוה כשמחזיר כל אחד מבאי הארץ לאביו הלא כל אחד חוזר ומוריש לבניו ולא לבני אחיו (ועיין בגמרא ובמזרחי הארוך): ז' פירוש דאך מיעוט הוא כלומר שלא נחלק בגורל והא כתיב על פי הגורל אלא יצאו יהושע וכלב וכו':

**נז** ח דאם לא כן על פי הגורל למה לי הא כתיב אך בגורל תחלק וגומר אלא לומר שעל פי רוח הקודש כלומר בשעה שיצאו הקלפים היה הקול עולה עם הקלפים ואומר אני גורל של תחום עכו עליתי לשבט פלוני. והוצרך לזה דאם לא כן מאחר שלפי רבוי השבט ולפי מיעוט השבט היו חולקים ואם כן למה חלקו בגורל שמא יפול לשבט מרובה באוכלוסין חלק מועט לכן פירש שהגורל היה על פי רוח הקודש:

**נט** ט פירוש משום שהכתוב קצר ולא פירש מי ילדה הוצרך לומר אשתו ילדה ואחר כך ק"ל במצרים למה לי הוכרח לדרוש שלידתה היתה במצרים ולא הורתה ואי אפשר זה אלא כשנולדה בין החומות:

**סב** י רצ"ל מה שכתב כי לא התפקדו בתוך בני ישראל הא מנה אותם. ומתורץ שלא נמנו מבן כי ישראל אלא מבן חודש: כ' כתב הרא"ם צריך עיון והא לעיל בפרשת במדבר כתיב אך את מטה לוי וגומר וכתב רש"י שני טעמים אחד כדאי לגיון המלך כו' ואחד צפה הקדוש ברוך הוא שעתידה לעמוד גזירה וכו' ומנא ליה לבי' טעמים אלו הא הכא כתבה התורה טעם למה לא התפקדו בתוך בני ישראל ושמא יש לומר שהטעם שכתבה התורה הוא על היותם נמנים מבן חדש ומעלה ולא מבן עשרים ומעלה כדכתיב מבן חדש ומעלה כי לא התפקדו בתוך בני ישראל מבן עשרים ומעלה אבל הטעם שאמרו רבותינו זכרונם לברכה אינו אלא על שלא נמנו בתוך בני ישראל אלא אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן והכתוב הוצרך לצוות שלא ימנה שבט לוי עם שבטי ישראל אבל איני יודע איך היה אפשר שימנה אלו עם אלו מאחר שאלו מבן חדש ומעלה ואלו מבן עשרים ומעלה וצריך עיון עד כאן לשונו: ולי נראה דהוקשה להם כי מנין בני ישראל היה שלא על פי לידתן אלא לפי הדגלים ואם כן היה לו למנות שבט לוי אחר מסע שני דגלים כפי נסיעתם ולמה נמנו בפני עצמן ועל זה נתנו שני טעמים:

**סד** ל רצונו לתרץ למה כתיב איש ולא נותר אחד מיבעי ליה : מ פירוש שגם הן היו מחבבות את הארץ אמרו תנה לנו אחזה בתוך אחי אבינו :

---

## **במדבר פרק-כו**

**א** נ כלומר ועוד טעם למה נאמר מנשה בן יוסף :

**ב** וכלו אמר ותעמודנה לפני אלעזר הכהן וגוי ואחר כך לפני משה :

**ג** ע דאם לא כן מאי נפקא מינה אם מת בחטאו : פ נאמר כאן אבינו מת במדבר ולהלן הוא אומר ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו וגוי מה להלן מקושש אף כאן מקושש : צ דכתיב בפרשת שלח לך ויעפילו לעלות וגוי דויעפילו בגימטריא צלפחד ומפני שהתורה כסתו ולא גלתה אותו לכן אמר מן המעפילים היה שלא הרשיע כל כך בחילול שבת :

**ד** ק רצונו לתרץ דכל כי נתינת טעם הוא אשלמעלה והכא מה טעם הוא אלמעלה אדרבה בשביל שאין לו בן לכך יגרע לכן פירש דהכי קאמר למה יגרע ותן לנו נחלה כי אין לו בן אבל אם היה כו' : ר הקשה מהר"ן דבפרק יש נוחלין אמרו על מה שאמרו כי אין לו בן מגיד שדרשניות היו ועל מ"ש אנו במקום בן אמרו מגיד שחכמניות היו וצריך עיון :

**ה** ש דאם לא כן לקמן בפרשת מסעי לא כתיב רק ויצו משה על פי ה' כן מטה בני יוסף וגוי וכאן הוצרך להביא משפטן לפני ה' אלא שנתעלמה כו' : ת דלטעם ראשון קשה מנליה דנתעלמה ממנו הלכה דלמא משה לא רצה לפסוק הלכה בלי ידיעת הקדוש ברוך הוא כמו דכתיב לעיל גבי ויהי אנשים וגוי בפרשת בהעלותך דלא פירש שם שכאן נפרע ממנו הוא הדין ה"נ לכן פירש דבר אחר. ולפי דבר אחר קשה למה לא כתיב הכא כמו התם עמדו ואשמעה וגוי לכן פירש גם טעם ראשון :

**ז** א פירוש שרש"י רוצה לפרש דברי המתרגם שתרגם יאות שרצונו לומר יפה תבעו בנות צלפחד שכך דרשו רבותינו זכרונם לברכה כן בנות צלפחד דוברות שכך כתובה פרשה זו לפני במרום. רא"ם : ב הרא"ם האריך כאן וסוף דבריו שרש"י לישנא דברייתא נקט בלישניה אף על גב דהיא ברייתא אתיא כמאן דאמר ליוצאי מצרים נחלקה הארץ לאו משום דסבירא ליה כוותיה אלא משום דמיניה מצי למילף למאן דאמר לבאי הארץ נתן נתן ב' חלקים בנכסי חפר בתורת חזרה שאותם חלקים שנטלו בני חפר שהיו מבאי הארץ החזירו כולן לחפר שהיה מיוצאי מצרים כדכתיב לשמות מטות אבותם ינחלו ונמצא כאלו זכה חפר בכל

החלקים וירשו ממנו כל בניו וצלפחד ירש שני חלקים לפי שהיה בכור וכל אחיו כל אחד חלק אחד הרי לבנות צלפחד שני חלקים של אביהם בנכסי חפר ועל אותן שני חלקים כתב קרא נתן נתן. ורש"י נקט בלישניה חלק אביהן וחלקו עם אחיו בנכסי חפר כלשון הברייתא ואין כוונתו לומר רק שני חלקי אביהן עם אחיו בנכסי חפר אבל משל חפר עצמו לא נטלו כלום שהרי לבאי הארץ נתחלקה הארץ ולא ליוצאי מצרים וחזרה לא שייך ביה שהרי לא היו לו בנים הנכנסים לארץ עד שיחזרו לו חלקיהם שנטלו בארץ וצריך עיון עד כאן לשונו הרא"ם: ג ר"ל שיש לו להקדוש ברוך הוא עברה וזעם עליו לכך אינו מניח בן ליורשו: ד ור"ל שלא תקשה והא כתיב בפרשת ואלה מסעי ולא תסוב נחלה וגומר דאין אשה משבט זה רשאי להנשא לאיש משבט אחר ומפרש דלא נצטווה אלא לאותו הדור ולא לדורות הבאים. ולטעם ראשון קשה היה לו לינקד והעברת בסגול כיון שהוא לשון עברה לכן פירש דבר אחר דבר ולפירוש דבר אחר קשה למה כתיב בבנות צלפחד והעברתם דהא לא היו רשאות להנשא כי אם לבני דודיהן לכן פירש גם טעם ראשון:

**{יב}** ה פירוש הא הר העברים הוא הר נבו וכיון שעלה משם להר נבו שוב לא ירד ומת שם מיד כדכתיב בפרשת וזאת הברכה ולמה נסמכה וכו': ו דלטעם ראשון קשה למה שמח דלמא הא דכתיב נתן נתן כלומר על ידי צוואתך וכמו שכתוב לקמן בפרשת מסעי לכן פירש דבר אחר. ולפירוש דבר אחר קשה איך נסמך זה לכאן לכן פירש גם טעם ראשון וקל להבין: ז לקיטון היינו לחדר. ויבא החדרה תרגום יונתן ועייל לקיטונא:

**{יג}** ח מדלא כתיב כאשר נאסף אברהם או שאר צדיקים: ט כלומר וכשם שהוא מת בשביל עון זה כך אתה תמות: י ואם תאמר והא בפרשה זו לא כתיב על אשר לא קדשתם. ויש לומר דלפירוש דבר אחר שפירש אין אתה טוב ממנו משמע כשם שאהרן מת ועדיין לא הגיע זמנו כך משה ימות אף על פי שלא יגיע זמנו והיכן מצינו שמתו קודם זמנם ומתוך דהא כתיב גבי מיתת משה על אשר לא קדשתם וכו' והוצרך לטעם של דבר אחר דלטעם ראשון קשה והא לא היתה מיתת משה כמיתת אהרן דהא אהרן ראה בחייו שנתנה גדולתו לבנו מה שאין כן גבי משה לכן פירש דבר אחר ולפירוש של דבר אחר קשה דמשמע מכאשר מת אהרן וגוי דאהרן מת קודם שהגיעו זמנו למות וזה אינו מפורש אצל אהרן לכן צריך גם לטעם ראשון וקל להבין: כ שזינתה תחת בעלה בלא התראה: ל ר"ל פירות שביעית שעדיין לא בשלו כל צרכן וכתוב לאכלה ולא להפסד ואותה שאכלה הפירות שביעית מבקשת מבית דין שיכריזו עליה משום מה לקתה כדי שלא יאמרו אף היא קלקלה כו' אף כאן כו':

**{יד}** מ ר"ל עון של מי מריבה לבד היה בהן ולא עון אחר ולפי זה קאי על משה ועל אהרן: נ ר"ל הם מי מריבה שהמרו במרה הם היו שהמרו כו'. ולפי זה קאי על ישראל. והוצרך לדבר אחר דלפירוש ראשון קשה הא כבר נאמר שלא היה בהם עון אחר. לכן פירש דבר אחר וקאי על ישראל

ולפירוש של דבר אחר קשה מאי בעי הכא בעון ישראל לכך צריך לטעם ראשון:

**[טו] ס** ר"ל למה אמר משה ענין זה ולא התפלל שיכנס: **ע** דאם לא כן לאמר למה לי דבשלמא וידבר ה' לאמר כבר פרשו בו צא ואמור להם דברי כבושים או צא ואמור להם דברי והשיבני אם יקבלום כמ"ש וישב משה את דברי העם אל ה' אבל כאן שני הטעמים בלתי נכונים. לכן פירש השיבני וכו' ועיין בפרשת ואתחנן:

**[טז] פ** נראה לי דקשה לרש"י לרבותינו זכרונם לברכה שאמרו שאמר לו השיבני וכו' וכי יהיה הדור בלא פרנס אלא שאלתו היה אם צריך למנות פרנס או שיירשו בניו אחריו גדולתו כמו שאמר תן נחלת צלפחד לבנותיו לכך דרשו ולפיכך נמשך גם רש"י זכרונם לברכה אחרי דברי רבותינו זכרונם לברכה: **צ** ר"ל ישב באהל ועסק בתורה: **ק** ר"ל ולא נאמר אלהי השמים או אלהי הארץ:

**[יז] ר** דלטעם ראשון קשה למה ליה למימר ואשר יוציאם מה זכות צריך לגבי הוצאה בשלמא גבי הבאה צריך זכות שלא יפקד מהם לכן פירש דבר אחר וכו' ולפי דבר אחר קשה דואשר יוציאם וכו' לא יהיה דומה לאשר יצא לפניהם דעיקר תפלתו הוא בשביל העם ואשר יוציאם פירושו הוא בשביל טובת המנהיג היה תפלתו ולפי וי"ו העיטוף דואשר יוציאם משמע דכל תפלתו ודבריו היו לטובת ישראל לכן פירש גם טעם ראשון ודו"ק:

**[יח] ש** כבר נתבאר זה כמה פעמים שאין קיחה נופלת בבני אדם לכן פירש וכו': **ת** אף על פי שמנהג הכתוב שיאמר מלת לך שלא לצורך כמו עלה לך היערה והדומה להם מכל מקום כל היכא דאיכא למדרש דרשינן הרא"ם. ולי נראה דקשה לרש"י כיון שבקשת משה היה שיירשו בניו גדולתו כמו שפירש"י לעיל לא ה"ל לך המורה כאלו תחלת בקשתו במחשבתו היה על יהושע וזה ליתא ומתרץ הבדוק לך וכו': **א** ר"ל שאלת ואמרת גלוי לפניך דעת כל אחד ואחד כו' כך אעשה ואברור את יהושע שזה אתה מכיר אשר רוח בו כאשר שאלת: **ב** מדכתיב אחריו למען ישמעו כל עדת בני ישראל ומה ישמעו אלא שתתן לו מתורגמן. מצאתי: **ג** דעל כרחך הסמיכות של הרב לתלמיד הוא ענין רשות להורות ולדון לאסור ולהתיר ואם כן הכא גבי יהושע אי הסמיכות הוא לאחר מות משה למה נתן לו רשות דלאחר מותו אין צריך רשות אלא בחייו של משה. ואין לומר דלמא האי וסמכת וגוי הוא נתינת ההוד דאם כן היה לו להסמיך מאמר ונתת מהודך עליו למלת וסמכת וגומר אלא על כרחך וסמכת מילתא אחריתא היא והיא נתינת רשות:

**[כ] ד** כלומר פנים של משה מאירים יותר משל יהושע ויש מפרשים כמו חמה שנטלה אורה מהקדוש ברוך הוא ולבנה נטלה אורה מחמה כך משה נטל קירון עור פניו מהקדוש ברוך הוא ויהושע נטל ממשה: **ה** פירוש למען ישמעו ההוד שנתת לו ויחוייב מזה שינהגו בו כבוד וכו' אבל לא נוכל

לפרש דישמעו יקבלו דאם כן יחסר מלת אליו מפני שפירושו היה למען יקבלו דבריו וגזירותיו כל ישראל. הרא"ם :

**[כא]** ו ר"ל היאך בא ענין זה לכאן מה ענין אלעזר אצל יהושע. (גור אריה) דאם לא כן למה צוה זה למשה היה לו לצוות ליהושע בעצמו : ז מדכתיב לפניו וכל ישראל אתו אם כן וכל העדה למה לי אלא זו סנהדרין :

**[כב]** ח ר"ל הא כתיב ויעש משה כאשר צוה ה' אותו וא"כ ויקח את יהושע למה לי. ומתרץ לקחו וכו' ר"ל שאמר לו יותר ממה שאמר לו הקדוש ברוך הוא דהקדוש ברוך הוא לאמר לו אלא אשריך שזכית לכך וכו' והוא הודיעו מתן שכר וכו' והטעם כדי שלא יאמר מה לי ולצרה זו שהרי משה ואהרן נענשו עליהם ולכך הראהו מתן שכרן :

**[כג]** ט כאן גם כן קשה למה ליה למכתב כדפרישית לעיל :

---

## במדבר פרק-כח

**[ב]** י רצ"ל מה ענין פרשת התמיד לפרשה שלמעלה שנאמר יפקוד ה' אלהי הרוחות : כ כדכתיב יפקוד ה' וגו' צוה את בני עלי שישמעו אלי : ל כמו שנאמר ויקריבו בני אהרן את הדם אליו : מ ר"ל והקטירם היינו אימורים שמקטירין אותן וכתוב ביה לחם שמע מינה דאימורין מקרי לחם : נ ר"ל דכתיב תשמרו משמע דכל זמן הקרבתו בשחר ובין הערבים יעמדו כל ישראל על גביו וזה אי אפשר דכל אחד צריך לעסוק בעסקו כדי להחיות את עצמו עמדו ותקנו וחלקו כל ישראל לכ"ד חלקים וכן ליום וכהנים כל אחד לכ"ד חלקים וחלק אחד מאותן כ"ד משמרות כהנים וכן חלק מלויים וישראלים תקנו שמעמד אחד יעמדו על קרבן תמיד שבוע אחד ובשבוע שניה מעמד אחר והם יהיו שלוחי כל ישראל ושלוחו של אדם כמותו וכן חוזר חלילה לעולם נמצא שלא הגיע מעמד אחד כי אם שני פעמים בשנה : ס שהרי פעמים בכל יום הוא נקרב ולמה ליה למימר במועדו אלא שלא יהא מונע אף בטומאה והא דלא פירש הכא במועדו אף בטומאה כמו שפירש גבי קרבן פסח יש לומר דהתם אינו בא אלא פעם אחת בשנה נופל בו מלת במועדו כשיגיע מועדו יעשהו אף בשבת אף בטומאה אבל הכא דהתמיד נקרב פעמים בכל יום אינו נופל בו במועדו אלא על דרך שפירש רש"י זכרונו לברכה. רא"ם :

**[ג]** ע פירוש אזהרה לבית דין שיזהירו לישראל על התמידין דאם לא כן ואמרת שניה למה לי : פ פירוש שנים בכל יום אחד בבקר ואחד בערב : צ דאם לא כן שנים ליום למה לי הרי כבר נאמר את הכבש האחד תעשה



בבוקר מה תלמוד לומר שנים ליום אלא כנגד היום שפירושו כנגד השמש: ק כלומר אצל הטבעות שהיו במזרח כדי שיהיה כנגד השמש כדי שלא יאמרו לשמש הם עובדין. והטבעות שהזכיר כאן הם הטבעות שקבע יוחנן כהן גדול במקום השחיטה בעזרה והיו קבועים בקרקע שאוסרין בהם רגלי הבהמה וידיה בעת השחיטה וכו':

**ה** ר כלומר הוא הסולת שהיא עשירית האיפה הבאה עם הקרבן לאפוקי מחמשת המנחות האמורות בויקרא שהן באות בפני עצמן:

**ו** ש ר"ל כיון שכתוב העשויה בהר סיני משמע שכבר נעשו בהר סיני וכיון שכבר נעשו למה צריכין לעשות כאן. ומתרץ כאותן וכו' כלומר דמגיה הפסוק והוי כאלו כתיב כהעשויה ככ"ף הדמיון:

**ז** ת פירוש ולא שאר משקין שכן כתיב בפרשת נסכים יין לנסך רביעית ההין: א אף על גב דכתיב סתם בקודש ולא פירש באיזה ר"ל על המזבח שהוא קודש כדאיתא בסוכה דף נ"ז:

**י** ב ואם תאמר גבי יום טוב למה לא כתב גם כן שאין מביאין עולת יום טוב ביום טוב אחר. ויש לומר דזה לא צריך ללמוד דפשיטא דאסור כיון דיום טוב זה שם בפני עצמו וזה שם בפני עצמו אבל משבת לשבת הכל ענין אחד הוא הוה אמינא דשרי קא משמע לן דאסור: ג מדכתיב על עולת התמיד משמע אחר עולת התמיד. ומדלא כתיב על עולות התמידים משמע בין שני תמידים. ובזה יתורץ מה שכתב הרא"ם. אבל ממה שאמר לבד אותן שני כבשים של עולת התמיד שפירש מלת על כמו חוץ לא ידעתי איך יחויב מזה מגיד שאין קרבין אלא בין שני התמידין:

**יב** ד ר"ל בפרשת שלח לך:

**טו** ה ר"ל למה מביאין בראש חדש שעיר עזים לחטאת על איזה חטא הוא: ו ר"ל אם נכנס אחד בטומאה למקדש וקדשיו ר"ל אם הקריב קרבנות בטומאה: ז כגון גר שנתגייר ותינוק שנשבה לבין העובדי אלילים: ח פירוש כל שעירי המוספין דרגלים ילפינן משעיר דראש חדש מדכתיב ושעיר בו"יו מוסיף על מוסף דראש חדש מה שעיר דראש חדש מכפר על טומאת מקדש וקדשיו אף שאר שעירים כן ובאותן שאין בהם ו"יו ילפינן כיון דגלי קרא בחד ילפינן אינך מהם דילפינן סתום מן המפורש: ט אף על פי שהראשון נמי מדרש אלא פירושו הכי ומדרשו לפי אגדה כלומר שהם דברים אגדיים והראשון מדרשו על פי הברייתות של תורת כהנים שהם הלכות ודינים: י (גור אריה) פירוש דלא קאי על השעיר בלבד דלמה יכתוב זה בשעיר ולא אצר הפרים ואילים וכבשים ועוד שהרי ונסכו לא קאי על השעיר כלל שאין נסכים לחטאת אלא על הקרבן: כ פירוש רק מוסב על עולת התמיד הסמוך לו כאלו אמר על עולת התמיד ונסכו יעשה כל הקרבן הזה:

**{כו}** ל אף על פי שהעומר מתיר כל מיני חדש של חיטין ושל שעורין ושאר מיני דגן הני מילי לאכילה אבל למנחה לאישים אין רשאי להביא מן החדש אלא אחר מנחת שתי הלחם שהיא באה מן החטין של שנה זו :

**{לא}** מ פירוש דהל"ל למעלה ושעיר עזים אחד לכפר עליכם תמימים יהיו לכם וסמיך ליה אל ונסכיהם למה לי שגם נסכיהם יהיו תמימים :

---

## **במדבר פרק-כט**

**{יא}** נ ר"ל דעולת התמיד לא קאי אשעיר עזים לחטאת אלא אוהקרבתם עולה דלמעלה והכי קאמר קרא שעיר עזים אחד לחטאת מלבד חטאת הכפורים ועולה של יום כפורים מלבד עולת התמיד ומנחתה והוה כאלו כתיב ב' פעמים מלבד דוי"ו של ועולת קאי אמלבד חטאת הכפורים : **ס** דאין לומר דקאי על ועולת התמיד דאם כן הל"ל ונסכה לשון יחיד כדכתיב ומנחתה וגם אין לומר דקאי אשעיר עזים אחד לחטאת שאין נסכים לחטאת על כרחך לומר דקאי אעולות המוספין וזהו שנקט מוסב על המוספים הכתובים ועל תעשו ואף על פי שאין כתיב תעשו בקרא מכל מקום כיון שפרש"י לפני זה ועולת התמיד שפירושו ומלבד עולת התמיד תעשו עולות הללו ור"ל דהוי כאלו כתיב בהדיא בקרא תעשו והאי ונסכיהם קאי עליו : **ע** ר"ל עכשיו מצוה על הנסכים של עולות המוספין דהא לפני זה לא כתיב שום נסכים בעולות הללו :

**{לה}** פ והא דכתיב בתריה כל מלאכת עבודה לא תעשו הוא תוספת ביאור שהכתוב עצמו מפרש לענין מה תהיו עצורים : **צ** דלטעם ראשון דחוק הוא שהכתוב עצמו יפרש מהו העצרת שהוא עשיית מלאכה לכן פירש דבר אחר ולפי דבר אחר קשה כיון דקאי על ישראל מהו דכתיב עצרת תהיה לכם לא היה לו לומר אלא עצורים תהיו. לכן פירש טעם ראשון : **ק** אף על פי שגם הראשון הוא מדרש. מפני שהראשון מדרשו על פי הברייתות שבתורת כהנים שהם כלם הלכות ודינים אבל זה הם דברי אגדיים :

**{לו}** ר שהם עם אחד בארץ : **ש** ר"ל קאי אדלעיל אפרי חג מה שמתמעטין והולכים בזה למדה תורה דרך ארץ כו' :

**{לט}** ת ר"ל כתיב אלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדריכם וגוי' הואיל וגם הנדרים ונדבות צריך לעשות למה לא כללן בכלל אחד. ומתרץ דאלו הכתובים למעלה דבר קצוב לחובה לבד מנדריכם שהם רשות :

---

## במדבר פרק-ל

**[א]** א דק"ל פשיטא הוא דאמר מה שצוה לו הקדוש ברוך הוא ועוד בכל התורה נאמר הציווי לבד ולמה נאמר כאן הציווי וגם דברי משה לישראל ומתרץ לפי וכו': חסלת פרשת פינחס

---

## פרשת מטות

**[ב]** א ר"ל למה כתיב אל ראשי המטות ואין לומר דלא אמר פרשה זו אלא לראשי המטות בלבד ולא לכל ישראל דהא נאמר כאן זה הדבר לגזירה שוה כדפרש"י בסמוך דפרשה זו לכל ישראל נאמרה ואם כן למה ליה למכתב ראשי המטות ומתרץ חלק כבוד כו' ואם כן לפי זה יהי הפירוש אל ראשי המטות לבני ישראל כמו ולבני ישראל רא"ם. ואין לומר דלמא פירושו של קרא הוא הכי אל ראשי המטות של בני ישראל אם כן בני ישראל דכתיב בקרא למה לי לא הל"ל רק אל ראשי המטות לאמר וגו'. אלא על כרחך סדר הלימוד הוא בא לאשמועינן כמו שפירש הרא"ם וכמו שמפרש בסמוך אי נמי דק"ל למה כתב קרא ראשי המטות לבני ישראל הל"ל אל ראשי מטות בני ישראל אלא ע"כ כיון דכתב קרא הכי צריך לומר דראשי המטות הוא דבוק כלומר מלת מטות דבוק למלת ראשי ואז יהיה מלת ישראל מוכרת ואינו דבוק למלת מטות והוי מלתא בפני עצמו ועל כרחך פירושו הכי מתחלה אמר משה לראשי המטות ואחר כך לבני ישראל וכאלו כתיב ולבני ישראל והיינו החילוק כבוד ללמדם תחלה ואחר כך לבני ישראל וקל להבין. ובזה ניחא נמי למה לא כתיב וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל איש כי ידור כו' אלא על כרחך סדר הלימוד הוא בא לאשמועינן לכן כתיב וידבר משה כלומר היאך היה הדבור של משה לישראל ודו"ק נ"ל כ"ה הצעת דברי רש"י על פי תורת כהנים אבל בגמרא נדרים יש ילפותא אחריתא: ב כלומר הואיל ובכל התורה כולה חלק כבוד לנשיאים כדכתיב וישבו אליו אהרן וגו' למה חזר ולמדה כאן: ג דכשהחכם בא להתיר הנדר אז עוקר הנדר מעיקרו כאלו לא היה נדר כאן מעולם ובאותה התרה מופר הנדר כאלו לא היה נדר כאן מעולם ולכן תפס רש"י לשון הפרה. מצאתי: ד דראשי מטות משמע ראש אחד יכול להפר הנדר דהיינו יחיד מומחה ואם תאמר הרי כתיב ראשי לשון רבים ויש לומר דהכי קאמר ראשי דעלמא ואכל

ראשי המטות קאי. והואיל שצריך יחיד מומחה צריך ג' הדיוטות דסברא הוא שצריך יותר הדיוטות ממומחים ושנים אי אפשר שאין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן ג' ואין להקשות דלמא יותר מג' אם כן אין לדבר סוף: ה' ופירוש לבני ישראל בעבור ישראל שלמד לנשיאים כדי שילמדו לישראל אבל משה עצמו לא למד לכולן משום שמשה לא הוצרך לזה מאחר שלהתרת נדרים צריכים ממונים על ישראל להורות איזה מהן אין יכולים להתיר ואיזה מהן יכולים להתיר ולזה היה די גם כן בנשיאים שיהיו המורים להם ומתוך נאמר כאן כו': ו ואם תאמר הא איצטריך זה הדבר לגזירה שוה דלעיל כדפרש"י ויש לומר גזירה שוה דהכא אין להשיב עליה אינה צריכה להיות מופנה: ז וזה מעלה יתירה דזה הדבר משמע הדבר עצמו ברור ששמע מהקדוש ברוך הוא ונקרא אספקלריא המאירה מה שאם כן בשאר נביאים דלא היה מדבר להם אלא בחידות או על ידי חלומות ונקרא אספקלריא שאינה מאירה אבל למשה היה מדבר הדבר עצמו שיאמר לבני ישראל כענין שנאמר פה אל פה אדבר בו במראה ולא בחידות ומה שנתנבא משה בכה אמר ה' כדכתיב בפרשת וארא ובפרשת בא יש לומר דקודם עמידתו בהר סיני היה מתנבא בכה אבל אחר מתן תורה היה מתנבא בזה הדבר אחר קירון עור פניו: ח דלפי פירוש הראשון קשה למה לא אמר בכל המצות כן לכן פירש דבר אחר כו' ואין לומר דלמא מפני טעם זה לבד נאמר אם כן למה אמר זה הדבר אשר צוה ה' וגו' היה לו לומר בהדיא מאי ממעט לכן צריך גם לטעם ראשון: ט לפי שהחכם אינו מתיר אלא בחרטה צריכה לשון התרה אבל הבעל מפר בלא חרטה ובלא נתינת טעם שייך ביה לשון הפרה: י דגם כאן כתיב איש כי ידור נדר וגו' לאסור אסר על נפשו לא יחל דברו דמשמע הוא לא יחל דברו אבל אחר יחל לו וכתוב לאסור אסר דמשמע שאסר עליו דבר פלוני ואחר בא ומתיר לו הדבר שאסר עליו דעל אסור נופל לשון מתיר כי אסר הוא מלשון קשר וגבי קשר שייך לשון התרה שמתיר הקשר שמע מינה דבחכם כתיב לשון התרה:

**[ג]** כ' ר"ל שאמר דבר זה יהא עלי קונם שלא אוכל כו': ל אף על פי שלא אוכל שייך גבי שבועה ולא גבי נדר וכמו שהקשה הרמב"ן זכרוננו לברכה כבר תירץ הרא"ם עיין שם: מ והוא מבעלי הכפל ולולא החי"ת שאינה מקבלת דגש היתה נדגשת לתשלום אות הכפל ופירוש לא יזלזל דבריו כזלזל החולין שאינו חושש בשמירתן מטומאה רק כקדש:

**[ד]** נ' מדכתיב בסוף פרשה זו בנעוריה בית אביה וקרא יתירא הוא דהא כתיב כאן בבית אביה בנעוריה אלא בא ללמדך כל שבח נעוריה לאביה ואפילו אינה בביתו דלאו דוקא כתיב בבית אביה. אף בבית אביה דלעיל מיניה פ"י ברשותו ולא בביתו ממש. רא"ם: ס הכי פירושו אין נדרה נדר ודאי אלא יש שנדרה צריך בדיקה ויש שאינו נדר כלל כמו שמפרש:

**[ו]** ע' ואם תאמר והא בלאו קרא זה נמי ידע רש"י פירושו של הניא כמו שמביא אחר כך פסוק ולמה תניאון ואל יניא ראשי ועוד האריך [הרא"ם] בקושיות. ויש לומר דהכי פירושו בתחלה מפרש רש"י אם מנע אותה מן

הנדר כמו שפירש אחר כך ופשוטו כו' והואיל ופירש אם מנע אותה הוה אמינא בדיבור בעלמא יכול לבטל הנדר כשאמר אי אפשי שיתקיים נדר זה לכך מפרש כלומר שהפר לה ר"ל במדרש מפורש כן שצריך להפר לה ולומר לה מופר לך אבל אי לא אמר כן אלא מניעה בעלמא אינו מופר ולפי המדרש אמר הנאה זו איני יודע מה היא ר"ל האי ואם הניא אביה אותה לפי המדרש שפירש שהוא לשון הפרה איני יודע היאך משמע מהניא הפרה אבל כיון שפירש במדרש כשהוא אומר בסיפא גבי בעל ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר שמע מינה דהנאה דגבי בעל הוא לשון הפרה הוי אומר הנאה זו דכתיב גבי אב הוי נמי הפרה דאי פירושו לשון מניעה בעלמא הוי קראי סתרי אהדדי דהניא אביה אותה משמע מניעה בעלמא ויניא דכתיב גבי בעל משמע הפרה שיאמר מופר לך מדכתיב ואם יניא אותה והפר ועל כרחך צריך לומר דהפר פירושו של יניא שמע מינה דהנאה דכתיב גבי אב נמי היינו הפרה וכתב הכתוב הנאה במקום הפרה אבל לפי פשוטו לשון מניעה והסרה כדפרש"י לעיל ומביא ראיה מהפסוקים ואחר כך ק"ל כיון דהניא אביה אותה משמע הפרה ממש למה כתיב והי' יסלח לה למה צריכה סליחה כיון שלא חטאה דהא הפר לה הנדר ומתרץ דהא כתיב נמי בסמוך גבי בעל והי' יסלח לה ובמה הכתוב מדבר באשה שנדרה כו' זו היא שצריכה סליחה ואף על פי שהוא מופר הכי נמי באב ובתו מיירי בבת שנדרה בנזיר ושמע אביה וכו' שצריכה סליחה כיון שהיא לא ידעה שהפר לה ועוברת על נדרה כדפרש"י והרא"ם האריך עוד עיין שם :

**פ** **ז** פירוש אף על פי שסתם הויה לשון קידושין הוא מכל מקום כיון דאשכחן נמי הויה למשכב גבי הבתולה הקרובה אליו אשר לא היתה לאיש שר"ל למשכב דהיינו נשואה הוה אמינא אף הויה זו נמי למשכב דהיינו נשואה ויהיו האב והבעל מפירין נדרה כשהוא אומר כו' : **צ** דכאן כתיב ואם היו תהיה לאיש שהוא לשון הויה וקידושין : **ק** כלומר הא דלא כללן הכתוב בכלל אחד משום דבא לחלק בה כלומר בארוסה אביה ובעלה מפירין נדרים מה שאין כן בנשואה לכך חלקן הכתוב ואחר כך מפרש והולך שאל תאמר אביה ובעלה אחד מהם יכול להפר זה אינו דאם הפר האב כו' כמו שמפרש והולך מן המקראות : **ר** דהא אמרת אם הפר אחד ואחד שותק אינו מופר כל שכן אם קיים אחד מהם שאיך אינו יכול להפר : **ש** דאי הפר האב שוב אין צריך הפרה יותר : **ת** דאי קיים האב שוב אין מועיל הפרת הבעל דהא אם לא הפר האב והפר הבעל אין מועיל כדפרש"י בסמוך יכול אפילו לא הפר וכו' מכל שכן אם קיים האב שאין מופר בהפרת בעל :

**ט** **א** (נחלת יעקב) אין ספק שהוא טעות סופר שהרי זה הפסוק קאי אואם בית אישה נדרה שהיא נשואה מאיש אבל גירסת הרא"ם היא נכונה שרשם והפר את נדרה : **ב** כלומר מדכתיב למעלה ואם היו תהיה לאיש הל"ל אם תהיה אלא וי"ו מוסיף על ענין ראשון ולמעלה כתיב והניא אביה וגומר דרשינן כל שבח נעוריה לאביה מקרא דבנעוריה בית אביה מהתם משמע דגם כאן צריך הפרת אביה ולא שנא ארוסה ולא שנא פנויה

משום דוי"ו מוסיף על ענין ראשון שהיא ברשות אביה גם כן והיינו ארוסה שהיא ברשות שניהם והרא"ם פירש דאי בפנויה דוקא קמיירי אבל הארוסה פקעה רשות האב אם כן למה לי בנעוריה בית אביה פעם שנית הא כבר כתיב בבית אביה בנעוריה ושני פירושים אלו בגמרא הם וכמו שהביא הרא"ם גם כן ויהיה פירוש הפסוק ואם היו תהיה האשה אשר אסרה אסר בבית אביה בנעוריה ונדריה עליה כי לא שמע אביה בהן ושמע אישה אחר שנתארסה גם הוא ישתתף בהפרתה:

**יג** ג דהכי פירושו אלמנה אינה ברשות האב וגרושה אינה ברשות הבעל להפר לה. ואם תאמר ואיך תעלה על דעתך שיפר. ויש לומר לפי שמצינו הבעל מפר אפילו נדר שלא נדרה ברשותו כגון שנדרה בבית אביה כל שכן שיכול להפר לה מה שנדרה ברשותו לכן פירש אינה ברשות הבעל. מצאתי:

**יא** ד (גור אריה) והא דלא הקדים הכתוב ואם בית אישה נדרה קודם קרא דונדר אלמנה שמדבר אחר הנשואין מפני דאלמנה וגרושה לאו דוקא אלא הוא הדין בוגרת והיא פנויה אין לאב רשות עליה ונדרה קיים כמו באלמנה ואם כן הכל כסדר דבתחלה דיבר בנערה שהיא ברשות אביה לגמרי ואחר כך ואם היו תהיה לאיש דהיא ברשות אביה וברשות בעלה ואחר כך באשה שאין רשות האב עליה אלמנה וגרושה והוא הדין בוגרת ואחר כך בנשואה שהיא ברשות בעלה לגמרי:

**יד** ה כגון שלא תטעום אחד מכל המינים או שלא תשתה מכל מיני משקים:

**טו** ו ר"ל למה ליה למכתב מיום אל יום אין לומר דבא ללמד דאם לא הפר ביום שמעו שוב אינו מפר הא זה כבר כתיב לעיל ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה וקמו וגוי ומתרץ דאי לא כתיב מיום אל יום הוה אמינא מה שכתוב לעיל ביום שמעו היינו מעת לעת שהוא כ"ד שעות: ז ר"ל שאם שמע היום אף על פי שהוא סמוך לשקיעת החמה אם שתק עד שתחשך שוב אינו מפר:

**טז** ח ר"ל למה כתיב ואם הפר יפר אותם אחרי שמעו ונשא את עונה דמשמע מיד ששמע אם יפר ישא את עונה והרי שפיר עביד ואין לומר דאחרי שמעו הכי פירושו שאם לא הפר לה תיכף כששמע את נדרה אינו חוזר ומפר דהא כתיב כי החריש לה ביום שמעו דמשמע שכל יום שמעו אף על פי שהחריש לה יכול להפר אחר כך באותו יום. אלא על כרחך הכי פירושו שאם שמע נדרה ואמר אפשי בו שאז אינו יכול להפר אפילו בו ביום:



## במדבר פרק-לא

**[ב] ט** ר"ל למה צוה לנקום מהמדינים והלא המואבים שכרו את בלעם כדכתיב בפי בלק ואם תאמר ולמה נקט רש"י הכא תרי טעמים ובפרשת פנחס לא נקט אלא חד טעמא ויש לומר דק"ל למה שינה כאן הלשון וכתב נקום נקמת והתם כתיב צרור וגוי' אלא על כרחך צריך לומר משום הדיוק מאת המדינים ולא מאת המואבים אם כן שמע מינה מדיוקא דנקום דוקא להורגם אסור אבל לאייב אותם מותר ולעיל משמע אפילו לאייבם אסור מדכתיב צרור את המדינים אם כן סתרי קראי אהדדי ועל זה נקט הכא ב' טעמים דהא שאסר להרגם משום שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה וכו' והא דמשמע הכא דמותר לאייבם היינו לאחר שנתגיירו הב' פרידות דעיקר הטעם הוא משום ב' פרידות וכו' וכיון שיצאו ב' פרידות מותר לאייבם אבל לאייבם קודם שנתגיירו אסור: י פירוש נתרגזו לריב עם ישראל ולא להם ר"ל ישראל לא נסעו דרך ארצם ולא היה להם לריב עם ישראל: כ פרידות פירוש גוזלות ואף על פי שלא באה ממואב אלא אחת יש לומר דרש"י נקט לשון הגמרא והוצרך לדבר אחר דלטעם ראשון קשה דהא לעיל משמע דאף מדין היו יראים מישראל כדפירוש לעיל שעשו שלום ביניהם וכו' עיין שם לכן פירש דבר אחר ולדבר אחר קשה היה לו להקדוש ברוך הוא לסבב סיבות שלא יהרגו ישראל שלשלת משפחתה של רות ולמה צוה על כל האומה שלא לצור את מואב לכן פירש גם טעם ראשון:

**[ג] ל** דכתיב נקום נקמת וגוי' אחר תאסף אל עמך. דאם לא כן וידבר משה למה לי דמסתמא כל מה שנצטווה אמר לישראל: מ דלא הל"ל אנשים דהא אין דרכן של נשים שיוצאות למלחמה פשיטא שהיו אנשים אלא אנשים בא ללמדך שהיו צדיקים לכך בפרשת שלח לך לא פרש"י על שלח לך אנשים צדיקים דאצטריך לגופיה ועל אנשים דכתיב אחר כך פירש צדיקים דההוא אנשים יתירא הוא לפי שכתוב לעיל אנשים והרא"ם פירש מדכתיב מאתכם וגומר והדבור הזה היה לאנשים מסתמא אותם שנחלצו מהם אנשים היו אם כן אנשים דכתיב למה לי: נ ר"ל למה לא כתיב נקמת ישראל:

**[ד] ס** דהוה אמינא הואיל ושבט לוי לא נטלו חלק בארץ גם לא יצאו לצבא לכך צריך לרבות ואם תאמר כיון דגם שבט לוי הולכין לצבא היו י"ג דהא חשיב אפרים ומנשה לכל הפקודים ובקרא כתיב וימסרו וגוי' אלף למטה י"ב אלף. והרא"ם תירץ דאפרים ומנשה לא נקראו ב' שבטים רק בדבר נחלת הארץ ולכן במרגלים שהיו בעבור נחלת הארץ נחשבו לשני מטות ופה שלא היה רק לנקמת ה' בלבד אינם נקראים אלא שבט אחד עד כאן לשונו והאריכו בזה המפרשים עיין שם:

**ה** ע דאם לא כן ויקח משה י"ב אלף מיבעי ליה וגו' :

**ו** פ מדכתיב וישלח אותם משה למה חזר וכתב אותם ואת פנחס אלא מגיד וכו' : צ בשלמא בלא זה הוה אמינא דהא דלא שלח את אלעזר משום חשיבותו של אלעזר שהיה שקול כנגד כלם אבל עכשיו שפירש שגם פנחס היה שקול כנגד כלם אם כן למה שלח את פנחס וכו' : ק ולהאי טעמא לחוד קשה דהא עיקר מצוה היה מה שהרג את זמרי ולא מה שהרג את כזבי לכן אמר דבר אחר שהלך וכו' ולפי דבר אחר קשה הא לטובה היה לו ליוסף מה שמכרוהו למצרים שהרי נעשה מלך שם לכן אמר דבר אחר שהיה משוח מלחמה. ולהאי טעמא לחוד נמי קשה למה מפרש קרא שמו של פנחס שהיה משוח מלחמה במלחמה זו יותר מבמלחמה אחרת ולכך צריך רש"י לכל הטעמים נראה לי : ר משום דשניהם נקראו קדש דכתיב בפרשת במדבר סיני בסופו ולא יבאו לראות כבלע את הקדש וגבי ציץ כתיב בפרשת תרומה ועשית ציץ וגו' קדש לה' : ש רצל"ת היאך יכול פנחס לישא כל זה בידו הארון והציץ והתצוצרות :

**ח** ת דקשה היאך אירע שבלעם היה אצל מדינים שהרי בלעם מארם נהרים היה אלא שהלך למדינים לבקש השכר ולא אצל בלק כי הם היו סרסורי העבירה אי נמי שמא היה שם באותו הזמן כי עבר דרך שם לילך אל בלק לבקש שכרו : א דאם לא כן איך הרגוהו והא אינו מדיני דאין לומר משום שבסיבתו חטאו שהרי הם לא ידעו זה עד שובם ממדין שנאמר להם הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם אלא מפני שמשיאן עצה רעה למרוד בצווי הקדוש ברוך הוא : ב יש לפרש משלם ממש ולא קפחוהו ר"ל לא היו מנכין לו אלא היו משלמין לו כל גמולו הרעה שעשה להם. ויש לפרש משלם בסגו"ל השי"ן וקמ"ץ הלמ"ד ר"ל משל האומות דהיינו חרב שנתנו לו לפי שהוא תפס אומנתן של ישראל כו' כדפרש"י בסמוך :

**י** ג וסרני היינו שרים ותרגומו טורני שמע מינה דטורני פירוש שרים וטורני היינו טירותם כלומר מקום מושב שרים ולטעם אחרון לחוד קשה היה לו לכתוב טורנות ולטעם ראשון קשה היה לו לכתוב נוטרותן לכן פירש ב' טעמים :

**יא** ד דלקמן פרש"י על יתר הבז אשר בזזו שהיה עודף על בז המטלטלין אשר בזזו עם הצבא איש לו שמשמע שנשארו בידם והמטלטלין של תכשיט לא נשארו בידם כי הביאום לה' כדכתיב ונקרב את קרבן ה' וגו' ועל כרחך צריך לומר דבז היינו מטלטלים שאינן של תכשיט. וכתב הרא"ם אבל לא ידעתי מנין לו זה כי יותר נכון הל"ל שהוא כולל כל המטלטלין בכלל מאחר שכלל כל הבזה לשנים את כל השלל ואת כל המלקוח. ונראה דרש"י גם כן סבירא ליה הא דכתיב את כל השלל שהוא כולל הכל בין של תכשיט ובין שאינו של תכשיט אך רש"י רצה לתרץ הקרא דפעם קורא אותו שלל ופעם קורא אותו בז ולמה לא כתיב ויהי המלקוח יתר השלל אשר שללו וגומר אלא על כרחך צריך לומר הכא דשלל הוא מטלטלין של תכשיט ובזה הוא מטלטלין שאינו של תכשיט :

**[יז]** ה כגון בת ג' שנים ויום אחד אבל פחותה מכאן אינה ראויה ליבעל :  
ו דאם לא כן הוי קראי סתרי אהדדי דכתיב וכל אשה יודעת איש למשכב  
זכר הרוגו משמע דוקא גדולה שנבעלה הא גדולה שלא נבעלה תחיו  
וקטנה בין נבעלה ובין לא נבעלה תחיו והדר כתיב וכל הטף בנשים אשר  
לא ידעו משכב זכר החיו לכם משמע דוקא קטנה שלא נבעלה הא קטנה  
שנבעלה וגדולה בין נבעלה ובין לא נבעלה תהרוגו ואם כן קשיא רישא  
לסיפא לכך הוכרח לפרש ראויה וכו' : ז ואם תאמר אם כן אמאי אצטריך  
למיכתב וכל הטף בנשים אשר לא ידעו איש החיו לכם השתא אפילו אשה  
יודעת איש החיו שאינה יודעת מיבעיא אלא לאו שמע מינה מדאצטריך  
למכתב וכל הטף בנשים אשר לא ידעו החיו לכם מכלל דאשה יודעת איש  
הרוגו ויש לומר דעל כרחך צריך לכתוב וכל הטף בנשים וגומר דאם לא  
כן לא הייתי יודע דוכל אשה יודעת איש מיירי בראויה ליבעל ואף על פי  
שלא נבעלה או דלמא בנבעלה ממש דהאי דמוקמינן בראויה ליבעל היינו  
משום דקשיא קראי אהדדי כדפרישית. והרא"ם תירץ בענין אחר.  
ומהרא"י תירץ דאי לא הוי כתיב הרוגו ממשמעות הכתוב הוי מוכח  
למדרש וכל אשה למטה קאי וכיון דלמטה קאי היינו מהפכים הסברא  
ונימא דאי הוה כתיב וכל אשה יודעת איש לחודיה ולא הוה כתיב הטף  
לא הוה ילפינן מקל וחומר להחיות והוה אמינא כיון שהיא ראויה ליבעל  
ולא נבעלה משום הכי החיו לפי שהיתה ראויה להחטיא את ישראל ולא  
הכשילה את ישראל אבל טף דאין ראוין ליבעל אין להם זכות להחיות  
משום הכי כתיב הרוגו להפסיק : ח ואם תאמר מכל מקום ועתה הרגו כל  
זכר שכתוב ברישא דקרא למה לי ויש לומר דאי לא כתיב הרוגו בזכרים  
ברישא דקרא הוה אמינא דגם בזכרים יש חילוק אם ראוי לבעול דהיינו  
גדול ואינו ראוי לבעול דהיינו קטן לכך נאמר ועתה הרגו מכל מקום :

**[יט]** ט ר"ל הא טמא מת מותר ליכנס אפי' במחנה לוייה ולמה אמר חנו  
מחוץ למחנה ומתרץ דמחנה מיירי בעזרה : י ר"ל דכל הורג נפש משמע  
אף על פי שלא נגע בו ואם זרק בו חץ והרגו או בפשוטי כלי עץ שאינו  
מקבל טומאה למה יהא טמא אותו איש : כ ואם תאמר והא גבי מגע גם  
כן כתיב אדם בפרשת חקת דכתיב כל הנוגע במת בנפש האדם ועיין בבבא  
קמא (דף לה) בתוספות תמצא ישוב על כל הפסוקים שהגויים גם כן נקראו  
אדם : ל ומקרא זה אף לדורות נאמר וכן כל הפרשה של גיעול כלים :

**[כ]** מ ר"ל לל"ל וכל מעשה עזים הא כתיב וכל כלי עור :

**[כא]** נ פירוש שלא הל"ל ששמע מרבו אלא הל"ל סתם שהרי כל התורה  
ניתנה על ידי משה אלא לומר דבר בשם אומרו כמו ותאמר אסתור למלך  
בשם מרדכי :

**[כג]** ס ר"ל וכי בשביל שהאומן עושה הכלי באור הצריכו הכתוב להעביר  
אותו עוד באש לכן פירש לבשל בו והוא מקרא קצר דהל"ל וכל אשר יבא  
באש לבשל בו : ע ומלת נדה מגזרת וידו אבן בי אבל לפי מדרשו הוא  
מלשון נדת דותה מים הראויין לטבילת נדה ומפני שמלת יתחטא אינו

נופל אלא על החטוי קרא הפירוש הראשון לפי פשוטו ומפני שהמים הראויין לטבילת נדה דהיינו מי סאין אותן מים ראויין לכל הטמאים והיה לו לומר במי טמא יתחטא אמר ורבותינו דרשו מכאן וכו' תעבירו במים טובלן ודיו. והא דנקט טבילה בלשון העברה ולא אמר לשון הבאה כמו במים יובא וטמא עד הערב יש לומר מפני שאמר לעיל תעבירו באש שאין פירושו מלשון העברה אלא לשון הבאה באש הוא הדין תעבירו דהכא פירוש נמי לשון הבאה והוא טבילה וכיון שצריך טבילה צריך להסיר ממנו כל דבר הנדבק בו בכלי כדי שלא יהא בו דבר החוצץ בטבילה כדכתיב אך את הזהב וכו' :

**פ** **כנו** פ פירוש קבל כמו לא תשא שמע שוא ולא לשון הרמה כמו ישא פרעה את ראשך ופירש ראש סך חשבון כמו כי תשא את ראש ונקרא הסך ראש מפני שמנהג בעלי החשבון לכתוב הסך בראש איגרת הפרטים :

**צ** **כז** צ ר"ל לפי מה שכתוב בקרא משמע תופשי המלחמה יעמדו בצד זה ושאר כל העדה יעמדו בצד שני ובין אלו שתי המחנות תחלקוהו ואם כן מה טעם יש בדבר וגם לא מפרש הקרא למי יתן החלקים ומתרץ הכי קאמר קרא יתן חציו לאלו וחציו לאלו :

**ק** **מב** ק ר"ל מה שכתוב בקרא אשר חצה משה מן האנשים הצובאים משמע שחלק גוף האנשים וכי אפשר זה ועוד קשה למה לא מפרש הקרא למי נתן משה החלוקה ועל זה פירש לעדה ר"ל שנתן לעדה והוציאה להם מן האנשים הצובאים ולא מגופן והרי מקרא קצר :

**ר** **מג** ר לא שבא להודיענו מספר המחצה כמה הוא שזה נלמד ממחצית תופשי המלחמה אלא הכתוב נמשך עד ויקח משה וגוי שממחציתם לקח אחד מן החמשים ונתן ללויים ועוד דאם לא כן ומחצית מיבעי ליה דממחצית מורה שר"ל שממחציתן לקח מה שלקח :

**ש** **נ** ש ואם תאמר והלא הותר להם יפת תואר ויש לומר דלא הותר להם אלא לאחר ז' שנים שכבשו וז' שנים שחלקו וכן משמע בירושלמי דסוף מסכת עבודה זרה. מצאתי. ולי נראה הא דהותר להם יפת תואר דוקא במלחמת הרשות אבל מלחמה זו היתה דומה למלחמת חובה של לא תחיה כל נשמה וישראל לא ידעו זה מתחלה אלא אחר שכעס משה עליהם שהחיו כל נקבה ואם כן באיסור היה להם הרהור הלב של בנות מדין :

**ג** ג ת מדכתיב אחר כך הארץ אשר הכה ה' וגוי' דהיינו סיחון ועוג שישראל נצחו אותן וירשו את ארצם כמו שמפורש בפרשת חקת. אי נמי מדכתיב בסמוך ויתן להם משה לבני גד וגומר את ממלכת סיחון מלך האמורי ואת ממלכת עוג מלך הבשן וכתוב בתריה ויבנו בני גד את דיבון ואת עטרות וגומר וחשיב כל הערים הכתובים הכא שמע מיניה דמארץ סיחון ועוג היו ולא מערי מדין הנכתב קודם לזה :

**ה** ה א כלומר הא דכתיב קדש ברנע לא תאמר דקדש שמה ושם בעלה ברנע כמו אלוני ממרא דבעל המישור נקרא ממרא לכן פירש כך שמה קדש ברנע הכל שם המקום והא דקרי ליה במקום אחר קדש לחוד על זה פירש דב' קדש היו :

**ב** ב רצ"ל מה שכתוב כאן כלב בן יפנה הקניזי ואם הוא בן יפנה לאו בן קנז הוא ואם בן קנז הוא לאו בן יפנה הוא וגם במקום אחר לא כתיב אלא כלב בן יפנה ומתרץ דמה שכתוב כאן בן יפנה הקניזי הכי פירושו אחר שמת יפנה אביו של כלב נשאת אמו של כלב לקנז וילדה לו את עתניאל וכלב נקרא בן יפנה אביו וקניזי בשל בעל אמו :

**טז** טז ג ר"ל למה שינה משה ואמר בנו לכם ערים לטפכם וגדרות לצאנכם ומתרץ לפי שהם היו חסים כו' :

**יז** יז ד דאם לא כן מה טעם אמרו זה למשה מה שיהיה : ה כי הבנוים כבר נהרסו במלחמה :

**יט** יט ו ר"ל הא נחלתן היתה גם כן בעבר הירדן ולמה אמרו כי לא ננחל וגוי' לכן פירש בעבר הירדן של מערבי ר"ל לא נטלו בעבר לצד מערב אלא בעבר של צד מזרח כדכתיב בתריה כי באה נחלתנו אלינו וגוי' :

**כד** כד ז דק"ל למה הקדים הנו"ן להאלי"ף וגם נקוד הנו"ן בפת"ח ולא בשו"א : ח ר"ל בזה למה כתיב כאן והיוצא מפיכם תעשו שהוא לשון הכתוב בנדר דכתיב ככל היוצא מפיו יעשה וגוי' : ט כלומר אל תקשה מנליה שקבלו עליהם כן שהרי בספר יהושע כתיב שכן עשו שעכבו עד התנחל הארץ שמע מינה שכך קבלו עליהם :

**כה** כה י ר"ל למה כתיב ויאמר לשון יחיד ובני לשון רבים הוא :

**כח** כח כ מפני שצווי זה הוא לשון מנוי כמ"ש אחר זה ואינו נופל בזה מלת להם אלא עליהם אמר כמו עליהם ומפני שלא נתמנו רק על התנאים אמר ועל תנאים. ואמר שמצינו מלת להם כמו עליהם והוא מלת ה' ילחם לכם שפירושו עליכם כלומר בשבילכם :

**לב** לב ל ר"ל מה שכתוב ואתנו אחוזת נחלתנו מעבר לירדן מזרחה משמע שנטלו הקרקע אתם והיאך אפשר זה ועוד קשה למה כתיב מעבר לירדן והלא בצד זה נטלו נחלתן לזה כתב רש"י מעבר הזה והוסיף מלת תהי

מפני שמאמר בידינו וברשותנו אחוזת נחלתנו יסבול שהיתה ברשותנו אחוזת נחלתנו לפיכך הוסיף מלת תהי שהרי עדיין לא זכו בנחלתן זו אלא אחרי קיום התנאים ופירוש כי באה נחלתנו אלינו אחרי קיום התנאים כאילו אמר אחרי קיום התנאים לא נבקש עוד לנחול מעבר לירדן והלאה כי כבר קבלנו נחלתנו בעבר הירדן מזרחה למפרע קודם שעברנו את הירדן מכיון שכבר קיימנו תנאינו באחרונה אחר שהחזקנו בנחלתנו ובנינו גדרות צאן למקננו וערים לטפנו וישבנו בתוכם :

**לז** מ לא כפי מצבו שמורה שכל אלה הערים הנזכרים היו ערי מבצר וגדרות צאן דאם כן מאי ויבנו דקאמר הא כבר בנויים ועומדין :

**לח** נ כלומר שהסבו שמם קודם בנינם מחדש כדי שלא יזכר שם עבודת אלילים בפיהם כי נבו ובעל מעון היו שמות עבודת אלילים והיו נקראין הערים על שמם ובני ראובן הסבו את שמם כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בית גליא בית כריא אבל שאר העיירות הסבו שמם אחר בנינם החדש כמנהג כל בוני עיר : **ס** ר"ל למה לא כללן הכתוב בכלל אחד ואת נבו ואת בעל מעון ואת שבמה מוסבות שם. ומתרץ דדוקא נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר פירוש קודם בנינם החדש הסבו שמם כדי שלא יזכר שם עבודת אלילים בפיהם אבל שאר העיירות הסבו שמם אחר בנינם החדש ויהיה שבמה דבוק למלת בנו דלעיל ולא עם מוסבות שם ואמר אל תחשוב שדבוק עם מוסבות שם שהרי שבם ושבמה שם אחד הוא :

**מב** ע והקשה הרמב"ן וכן שאר מפרשים איך לא ראה במדרש רות ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך אמר לה ח"ו אין אתה מן השפחות אלא מן האמהות ודכוותה ונבח הלך וגומר ודכוונת ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער מלמד שאין לשקר תשועה כו' עיין שם ולי נראה דגם רש"י ידע המדרש אך מה שכתב ותמהני כו' הוא לפי מה שדרש רבי משה הדרשן שלא עמד השם של עיר בכך לכן כתיב לה רפה כאלו כתיב לא נבח שלא נתקיים זה השם אלא שם אחר וכן צריך לדרוש נמי בהאי דיוקא ויאמר לה בועז לא בועז אלא שליח וזה אינו וכן לבנות לה בית לא בית אלא אהל וזה אינו ולכן דקדק רש"י בדבריו ואמר מה ידרוש כלומר לפי הדרש שדרש פה יש לדרוש גם כן התם וזה אינו ובאמת לא נשתנה שם העיר שקרא בשם נובח והא דכתיב לה רפה יש לומר דנובח ואחרים קראו את העיר בשם נובח אבל בניו לא קראו אותה נובח כמו שכתוב הרמב"ם והביאו טור יורה דעה סימן ר"ס היה שם אביו כשם אחרים ישנה את שמם כלומר שמם של אחרים. כן נראה לי ליישב דברי רש"י : חסלת פרשת



## במדבר פרק-לג

**[א]** א ר"ל דפארן היה מישור גדול ומקום היה בו שנקרא רתמה שמע מינה דגזירת מרגלים היה ברתמה : ב שלא היתה הגזירה כי אם ל"ח שנה כמו שפירש"י בפרשת ואלה הדברים ואם תאמר והלא מרתמה עד הר ההר לא היו אלא י"ט מסעות ואם כן לא יהיו אלא מ"א מסעות ולעיל פירש"י מ"ב מסעות עיין לעיל בפרשת חקת בפירש"י שבע מסעות ממוסרה עד הר ההר : ג ר"ל דלכך נכתבו המסעות : ד ר"ל כאן היית ישן כו' כך הקדוש ברוך הוא מונה כל המסעות כלומר דבר זה עשיתם במסע פלוני וזה אירע לכם במסע פלוני : ה לשון מיקר שכן דרך החולים שנוח להם כשמקררין אותן :

**[ד]** ו כלומר שנותן טעם אלמעלה מה שכתוב יצאו בני ישראל ביד רמה ולמה הניחו להם המצריים ומפרש ומצרים מקברים וגו' והיו טרודים באבלם ר"ל שהיו עסוקים לקבור מתיהם ולא היה להם פנאי לעכב את ישראל :

**[יח]** ז רצונו לתרץ למה קראו כאן רתמה ובמקום אחר קראו פארן וקל להבין (דבק טוב). מה שהוצרך לפרש מסע זה יותר משאר כל המסעות מפני שפה כתיב ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה ובפרשת בהעלותך כתיב ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן לכן פירש על שם לשון הרע וכו' כלומר שהכל מקום אחד :

**[לח]** ח כלומר על פי ה' נדרש לפניו ולאחריו ויעל אהרן על פי ה' וקרי ביה נמי על פי ה' וימת שם :

**[מ]** ט רוצה לומר לעיל בפרשת חקת גם כן כתיב אחר מיתת אהרן וישמע הכנעני וגו' אבל לא מוכח שם ששמע מיתת אהרן דאיכא למימר ששמע מה שאמר הקרא אחריו כי בא ישראל דרך האתרים אבל כאן לא מפרש אחריו מידי לכך מוכיח כאן שמיתת אהרן וכו'. או ר"ל ללמדך שמיתת אהרן היא השמועה דכתיב ואהרן בן קכ"ג שנה במותו וישמע הכנעני אבל בפרשת חקת לא ידענו מה שמועה שמע אם מיתתו של אהרן אם בכייתם ששניהם כתובים שם :

**{ מט }** י היינו ג' פרסאות דמבית הישימות עד אבל השטים י"ב מיל הם :  
כ אבל אין פירושו של אבל מישור ובפרשת לך לך האריך רש"י בו  
והתרגום שתרגם אבל מישור פתר הענין ולא הלשון :

**{ נב }** ל דאי פירושו לשון ירושה הל"ל וירשתם אי נמי דאי פירושו ירושה  
לא הל"ל מפניכם דאין מלת מפניכם נופל אירושה : מ פירוש שרוצה  
להוכיח דמשכית לשון רצה כדכתיב בקרא ואבן משכית וגם רוצה  
להוכיח מה שפירש להשתחוות עליה בפישוט ידים ורגלים מדכתיב  
להשתחוות עליה וכתוב גבי יוסף להשתחוות לך ארצה דהיינו פישוט  
ידים ורגלים :

**{ נג }** נ מפני שהורשתם לשון גירוש הוא ומה שכתוב את הארץ רצה לומר  
יושבי הארץ : ס דאם לא כן הא כבר כתיב והורשתם והיה לו להתחיל  
והתנחלתם וגו' אלא שאמר זה לתנאי שאם תורישו אותם תוכלו  
להתקיים :

**{ נד }** ע כאן לא פירש כפירושו שפירש בפרשת פנחס דשם משמע שפירושו  
שחלקו לפי באי הארץ שבאו לכלל כ' שנה משום דאיכא פלוגתא בבבא  
בתרא (דף קיז) איכא למאן דאמר לאלה תחלק וגו' על באי הארץ נאמר  
ושם פירש אליבא אותו מאן דאמר וכאן פירש אליבא דמאן דאמר לאלה  
תחלק הארץ על יוצאי מצרים נאמר ואפשר לדחוק וליישב דהיינו נמי  
לפי שפירש לעיל משונה נחלה זו כו' : פ ר"ל דכל גבול נקרא על שבטו זה  
גבול ראובן וזה גבול שמעון והשתא אתי שפיר מה שפירש"י בפרשת ויחי  
מכל מקום לא נקראו שבטים אלא אלו ר"ל אף נחלת אפרים ומנשה לא  
נקראו אלא על שמם גבול אפרים וגבול מנשה. כתב הרא"ם תימה דהא  
לא כמאן דלרבי יאשיה דאמר ליוצאי מצרים נחלקה הארץ שנאמר  
לשמות מטות אבותם ינחלו ולרבי יונתן דאמר לבאי הארץ נחלקה ארץ  
ישראל שנאמר לאלה תחלק הארץ ומה אני מקיים לשמות מטות אבותם  
משונה נחלה זו כו' והניח בצריך עיון. ויש לומר דק"ל לכל הפירושים  
קשה מהו למטות אבותם לא הל"ל אלא לשמות אבותם ינחלו למטות  
למה לי אלא על כרחך למדרש נמי ליי"ב גבולין וכו' וזה שהכריח את רש"י  
לפרש דבר אחר ולפי דבר אחר נמי קשה למה ליה למימר אבותם דלא  
הל"ל אלא לשמות מטות לכן צריך גם לטעם ראשון :

**{ נה }** צ ר"ל לפי שבמקרא משמע שהם יותירו על מנת כן ברצון שיהיו  
לשכים ועוד היאך שייך לומר על בני אדם שיהיו שכים דהיינו יתדות  
כדפירש"י ומתוך יהיו לכם לרעה ר"ל אם תותירו אותם יהיו לכם לרעה  
כלומר לא יהיו לכם לשכים ממש אלא לרעה להרע לכם : ק כמו מסך  
פתח כלומר גדר הסוככת :

## במדבר פרק-לד

**[ב]** ר כלל זה נקוט בידך כל מקום שהזכיר רש"י לשון מיצר ר"ל הוא גבול פירוש הרצועה המקפת ארץ ישראל: ש כמו הפיל פור הוא הגורל:

**[ג]** ת כלומר לאו דוקא הפאה של נגב אלא כל הרוח נקרא פאה מקרן מזרחית דרומית עד קרן מערבית דרומית: א ועל ידי אדום ר"ל אשר אצלו להודיע מקום מצב מדבר צין בארץ כנען שהוא ארץ תשע מטות והוא הקרן מזרחית דרומית שלה: ב כל דבריו מבוארים לכל מעיין בצורה המציירת גבולי ארץ ישראל: ג השיחור היינו נילוס: ד וכתוב אחריו וישלח ישראל מלאכים אל סיחון וגו' משמע מתחלה הסיבם מן המערב למזרח בצד דרומו של אדום ומואב וכשהגיעו למקצוע דרומית מזרחית פנו אל צפון העולם לסבוב את מצר המזרחי של מואב וכשהסיבו את מצר המזרחי כתיב אחריו וישלח וגו' שמצאו את ארץ סיחון ועוג: ה זה מוסב אדלעיל ר"ל לכך כתיב ממדבר צין על ידי אדום:

**[ד]** ו ר"ל שעיקם לצד ארץ ישראל ומתרחב המיצר נמצא שארץ ישראל מתקצר דכל כמה שמרחיב המיצר לתוך ארץ ישראל מתקצר ארץ ישראל: ז מדכתיב מנגב למעלה עקרבים משמע שהגבול דהיינו המיצר בדרומה של מעלה עקרבים אבל היכא שכתוב ועבר משמע שעבר המיצר תוך העיר: ח דה"א בסופה במקום למ"ד בתחלתה: ט פירוש שהגבול של ארץ ישראל מתפשט בצד דרום של עולם ואם כן מתרחב הגבול של ארץ ישראל לצד צפון של עולם ודו"ק היטב: י כלומר מה שכתב ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים אין פירושו כונסב דלעיל. דלעיל פירוש שהמיצר היה מתעקם לארץ ישראל ונמצא שארץ ישראל מתקצר והמיצר מרחיב אבל ונסב דכתיב כאן היה מתעקם לנחל מצרים שהוא דרומו של עולם ונמצא שמתקצר המיצר וארץ ישראל מרחיב: כ כלומר שלא היה מרחיב יותר משבא לחצר אדר אלא עומד ברוחב הראשון אבל מעצמון התחיל לקצר ובא לו לנחל מצרים:

**[ו]** ל מגבול יתירה מרבה ליה אף נסין:

**[ז]** מ ר"ל ברוחב היה מסבב את ההר בצד פנים דהיינו ארץ ישראל ובצד חוצה דהיינו חוץ לארץ:

**[ח]** נ ר"ל מצדדה עד חצר עינן ימשוך המיצר לדרומו של עולם ממערב למזרח נמצא שארץ ישראל מתקצר והמיצר מרחיב:

**[טו]** ס כלומר דקדמה הוא לשון פנים והה"א בסופה במקום למ"ד בתחלתה וזהו שפירש אל פני ר"ל לפני ומפרש ואזיל על מה קאי אל פני לכך פירש העולם ר"ל אל פני העולם דהיינו במזרח שרוח כו':

**יז** ע ר"ל דינחלו משמע שהם ינחלו לעצמן ולכם משמע שהם ינחילו לכם לכן פירש אשר ינחלו בשבילכם: פ דאם לא כן הרי כאן היו קטנים דלאו בני שליחות נינהו וגם איכא דניחא להו בהר ואיכא דניחא להו בבקעה אלא מה שעשה האפוטרופוס עשוי והיינו בחלוקת נחלת השבט למשפחות והמשפחות לגברים וחלוקת הארץ עצמה לשבטים היה על פי הגורל ואינו תלוי ביד האפוטרופוס: צ הא דלא נקט רש"י גם כן דהנשיאים היו מחלקים תחלה לשבטים ואחר כך למשפחות ולגברים משום דהנשיאים לא חלקו לשבטים אלא על פי הגורל נחלק לשבטים: ק ר"ל אם כן למה כתיב לכם אלא בשבילכם:

---

## **במדבר פרק-לה**

**יב** ר כלומר מגואל פירוש מפני גואל הדם ומפרש ואזיל הי מקרי גואל הדם להיות ששם גואל נופל על גואל הרוצח כעל גואל הנרצח פירשו הרב ואמר שהוא קרוב לנרצח:

**יג** ש רצ"ל למה ליה למכתב המנין הא מדכתיב אחריו את שלש הערים תתנו וגומר שמע מינה דשש הם אלא לומר לך שלא היו קולטות אלא עד שיהיו כל השש ביחד:

**יד** ת ואם תאמר והרי ערי מקלט לא היו קולטות אלא שוגגין ולא מזידין ואם כן למה צריך בגלעד לג' ערי מקלט דאין לומר דנפיש רוצחים ר"ל שוגגים דאין טעם בדבר היאך בא דנפיש שוגגים היו ויש לומר דודאי מזידיים היו אבל לא היו שם עדים ואמרו שוגגין אנו לכך היו צריכין שלש ערי מקלט. רא"ם. ועוד יש לומר דאיירי כענין שפירש בפרשת משפטים על והאלהים אנה לידו שהקדוש ברוך הוא מזמנם לפונדק אחד וכו' הכי נמי איירי בענין זה לפי שהיו הרבה רוצחין בגלעד שהיו מזידין בלא עדים ובארץ ישראל היו הרבה שוגגין בלא עדים מה עשה הקדוש ברוך הוא מזמנן לפונדק אחד ר"ל לגלעד ואותן שוגגין שמארץ ישראל הורגין אותן המזידין בשוגג כגון שיושבין תחת הסולם כענין שפרש"י שם ואם כן המזידין נהרגו והשוגגין היו גולין שם בגלעד לערי מקלט לכך צריכין שלש ערי מקלט בגלעד כמו בכל ארץ ישראל: א עקובה לשון ארב:

**טז** ב כמיסת כדי ר"ל כשיעור: ג כלומר מה שכתוב ואם בכלי ברזל וגוי ואם באבן יד וגומר או בכלי עץ וגוי עד ואם בשנאה וגוי דלמא מיירי בשוגג פירוש הוצרך לזה שלא תאמר בשלמא אם הוא על השוגג הוצרך לומר ואם בכלי ברזל וכל הנמשכים להודיע שבר קטלא הוא אם הורג

אפילו בשוגג אבל אם הוא על המזיד מה לי ברזל מה לי דבר אחר מזיד הוא אבל מה שכתוב אחריו או באיבה וגומר עד ואם בפתע וגוי זה ודאי מיירי במזיד: ז והכי פירושו דקשה לרש"י למה ליה למכתב אבן הא לעיל כתיב גם כן אבן ומיירי נמי בשוגג אלא למד על האמורות למעלה כו':

**יז** ה ואם תאמר והא כתיב באבן יד ופרש"י שיש בו מלא יד כלומר שיש בו כדי להמית ויש לומר דחד ללמד שיהא בו כדי להמית במכה וחד שיהא בו כדי להמית בזריקה דפעמים יש בו כדי להמית במכה ואין בו כדי להמית בזריקה ואם זרקו והמית בו הוה אמינא דחייב קא משמע לן דאינו חייב עד שיהא בו כדי להמית בזריקה ובזה יתורץ מה שכתב הרא"ם ולא ידעתי וכו':

**יט** ו לפי שמדבר כאן במזיד כמו שפירש רש"י לעיל ואם לא המיתוהו בית דין וגלה לערי מקלט שלא ברשות בית דין ימית אותו אפילו תוך ערי מקלט דאם לא כן למה לי בפגעו בו הא כבר כתיב גואל הדם ימית את הרוצח:

**כג** ז לפי שבזולת תוספת מלת הכהו יובן שבלא ראות דבק עם אשר ימות כלומר שלא ראה מיתתו ואין הדבר כן רק ר"ל שלא ראה בהכאתו ועוד שבזולת זה התוספת יהיה המאמר או בכל אבן חסר בהכרח כי היה צריך לומר או הכהו בכל אבן דאי אהשליך דלעיל מיניה קאי אם כן או כל אבן מיבעי ליה: ח כגון היה מעגל במעגלה ונפלה עליו והרגתו או שהיה משלשל בחבילתו ונפלה עליו או שהיה יורד בסולם ונפל עליו והרגו הרי זה גולה: ט היה מושך למעלה במעגלה ונפלה עליו והרגתו היה דולה בחבית ונפסק החבל ונפלה עליו והרגתו היה עולה בסולם ונפל עליו והרגו הרי זה אינו גולה פירוש משום דכל אלו דרך עלייה הם ולא היה לו ליזהר:

**כה** י ר"ל דלטעם ראשון קשה מדכתיב עד מות הכהן הגדול מגיד לך הכתוב שרוצח יאריך ימים אחר שמת כהן הגדול לפי שכהן גדול ימות מהרה ולמה ומפרש לפי שהיה כו' ולפי דבר אחר קשה אם הכהן גדול נענש שמת על שלא התפלל למה ישוב הרוצח לביתו אחרי מות הכהן גדול לכן פירש גם טעם ראשון: כ דקרא משמע דרוצח משח לכהן גדול בשמן המשחה לכך צריך לומר דמן המקראות כו':

**כט** ל דכתיב בפרשת שופטים ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם כלומר בזמן שסנהדרי גדולה שבירושלים יושבין בלשכת הגזית בית דין שבחוץ לארץ ובכל המקומות נוהגין:

**ל** מ ר"ל הרוצח על שהכה את הנפש: נ פירוש והרי זה מקרא קצר כאלו אמר כל מכה נפש כלומר שהרג נפש אינו רשאי להורגו אלא אחר שיעידו שבמזיד ובהתראה הרגו:

**לא** **ס** פירוש ומקרא קצר הוא כאלו אמר לא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות לפוטרו מן המיתה כי מות יומת ולפי שכתוב בפרשת משפטים ואם שור נגח וגומר והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת בידי שמים משמע כשם שחייב שורו מיתה כך הוא במיתה ואפילו הכי כתיב אחריו אם כופר יושת עליו ונתן פדיון משמע אם חייב מיתה בשביל שורו יכול ליפטר בממון הוה אמינא הוא הדין אם חייב מיתה בשביל עצמו יכול ליפטר עצמו בממון :

**לב** **ע** בשו"א תחת הלמ"ד ובקמ"ץ תחת הנו"ן פירוש כשם שאין פדיון למיתה כך אין פדיון לגלות :

**לג** **פ** מפני שלא יפול חנופה בדם בשלמא גבי ארץ שייך חנופה שפירוש ארץ הוא אנשי ארץ ובהם שייך חנופה אבל גבי דם לא שייך לפרש הכי :

---

## **במדבר פרק-לו**

**ד** **צ** רצ"ת למה כתיב ואם הל"ל וכי יהיה דואם משמע שספק הוא אם יהיה היובל ומה שכתב אחר זה ואפי' יהיה יובל אינו ר"ל שפירוש ואם אפילו שאם כן הוא סותר מה שפירש לעיל דמלת ואם הוא ספק אלא ואפילו זה מלשון רש"י הוא לא מפירוש מלת אם : **ק** ר"ל שיחרב הבית ויתבטלו השמטות והיובלות :

**יא** **ר** דקשה ליה בפרשת פנחס חשיב תרצה לבסוף וכאן מנה אותה שניה ומתרץ כאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים וכי פירוש משום שכאן כתיב ותהיינה לבני דודיהן לנשים שדרך נשואי האחיות להנשא כסדר תולדותיהן תחלה הבכירה ואחריה הצעירה על הסדר כדכתיב לא יעשה כן במקומו וגו' : **ש** בפרשת פינחס פירשתיו : חסלת פרשת מסעי